

06:23

Tina Gudrun Jensen
Garbi Schmidt
Karin Nordin Jareno
Maria Roselius

INDSATSER MOD ÆRESRELATERET VOLD

EN UNDERSØGELSE AF INDSATSEN I SEKS EUROPÆISKE LANDE

06:23

INDSATSER MOD ÆRESRELATERET VOLD

EN UNDERSØGELSE AF INDSATSEN I SEKS
EUROPÆISKE LANDE

Tina Gudrun Jensen
Garbi Schmidt
Karin Nordin Jareno
Maria Roselius

KØBENHAVN 2006
SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET

INDSATSER MOD ÆRESRELATERET VOLD

Afdelingsleder: Ivan Thaulow

Afdelingen for børn, integration og ligestilling

Undersøgelsens følgegruppe:

Professor i socialt arbejde Margareta Hydén, Linköping Universitet, Sverige

Professor, direktør Karin Tengvald, Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, Sverige

Layout: Hedda Bank

ISSN: 1396-1810

ISBN: 87-7487-825-5

© Socialforskningsinstituttet 2006

Socialforskningsinstituttet

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

INDHOLD

	FORORD	7
	RESUMÉ	11
	Æresrelateret vold: familiens omdømme, netværksjustits og identitet under pres	12
	Rapportens væsentligste pointer	12
	Behov for en praktisk anvendelig og nuanceret definition	14
1	SAMMENFATNING	15
	Beskrivelser af æresrelateret vold i forskningslitteraturen	16
	Landestudierne	17
	Danmark	17
	Norge	18
	Holland	19
	Storbritannien	20
	Frankrig	21
	Sverige	22
	Konklusion	23
2	INDLEDNING	27
	Indhold og centrale målsætninger	29

	Metoder i tilvejebringelse af materiale	30
	Databaser og søgning efter forskningsbaseret evaluering	31
	Rapportens opbygning	33
3	ÆRESRELATERET VOLD I FORSKNINGSLITTERATUREN	35
	Æresrelateret vold: kultur eller køn?	36
	Ære som social konstruktion	38
	Afgrænsning af æresrelateret vold	39
	Et spørgsmål om ære	41
	Ære, social status og konflikter	42
	Ære som relation	44
	En definition af æresrelateret vold	45
	Eksisterende metoder i socialt arbejde	46
	Arbejdet med risikoindikatorer for æresrelateret vold	47
4	SVERIGE	51
	Insatser	52
	Utværderingar	53
	Sammanfattande analys av insatser	61
5	DANMARK	63
	Indsatser mod æresrelateret vold	64
	Evalueringer og beskrivelser	67
	Udvalgte aktørers evalueringer	76
	Sammenfattende analyse af indsatserne	78
6	NORGE	81
	Insatser	84
	Utvärderade insatser	92
	Sammanfattande analys av insatser	100
7	HOLLAND	103
	Indsatser mod æresrelateret vold	104
	Evalueringer og beskrivelser	107
	Udvalgte aktørers evalueringer	114
	Sammenfattende analyse af indsatserne	116

8	STORBRITANNIEN	119
	Indsatser mod æresrelateret vold	120
	Evalueringer og beskrivelser	124
	Udvalgte aktørers evalueringer	133
	Sammenfattende analyse af indsatserne	135
9	FRANKRIKE	137
	Indsatser mot tvångsäktenskap	138
	Utvärderingar, uppföljningar och beskrivningar	148
	Sammanfattande analys av insatser	150
10	KONKLUSION	153
	Centrale temaer	154
	Indsatser og metoder	155
	Løsninger	160
	Det videre arbejde med æresrelateret vold	165
	APPENDIKS	169
	Interviewguide	169
	LITTERATUR	173
	SFI-UDGIVELSER SIDEN 2005	189

FORORD

Begrebet ”æresrelateret vold” har igennem de seneste år fundet vej til debatten om etniske minoriteters stilling i vesteuropæiske samfund. I Skandinavien har vi siden årtusindskiftet bl.a. været vidner til mordet på Fadime Sahindal (2002, Sverige) og på Ghazala Khan (2005, Danmark). I begge tilfælde blev mordet udført af et nærtstående familiemedlem, tilskyndet eller direkte planlagt i samarbejde med andre slægtninge/familiemedlemmer. Og i begge tilfælde blev mordene, fx i medierne, tolket som forsøg på at udbedre, hvad der blev set som en krænkelse af familiens ære.

I både Danmark og Sverige er der kommet øget fokus på spørgsmålet om æresrelateret vold. Både nationalt og internationalt udarbejdes der indsatser, der har til hensigt at forebygge æresrelateret vold og hjælpe dem, som er ofre herfor, eller risikerer at blive det. Men hvordan ser de indsatser ud, som har dette formål? Hvordan møder det sociale system de unge kvinder og mænd, som kategoriseres som (potentielle) ofre for æresrelateret vold? Og særligt vigtigt i denne sammenhæng: hvad ved vi om de forskellige typer indsatser? Hvilke indsatser anvendes med et godt resultat?

Det var med ønsket om at få adgang til information om særligt virksomme indsatser mod æresrelateret vold, at den svenske regering gav Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) under den svenske Socialstyrelse til opgave at undersøge om man kunne lære af

lande, som havde arbejdet med denne problematik over længere tid. Ønsket skal ses i sammenhæng med den svenske regerings store satsning til bekæmpelse af æresrelateret vold samt støttende indsatser til de udsatte, som er sat i gang i perioden 2003-2007. Grundet spørgsmålets internationale karakter indledte IMS diskussion med Socialforskningsinstituttet i København (SFI), hvilket resulterede i opdraget til Socialforskningsinstituttet om at gennemføre dette studie af indsatsen mod æresrelateret vold i seks vesteuropæiske lande.

Rapportens overordnede formål er således – i et komparativt perspektiv - at beskrive typer af indsatser og metode relaterede til æresrelateret vold og, i det omfang det er muligt, resultaterne af sådanne indsatser. Dette sker på baggrund af empirisk gennemgang af indsatser mod æresrelateret vold, som findes i seks vesteuropæiske lande: Holland, Storbritannien, Frankrig, Norge, Sverige og Danmark. Derudover beskriver rapporten også – baseret på interview og studiebesøg – hvad ressourcepersoner i de udvalgte lande ser som hovedtræk ved den eksisterende indsats og nogle af de initiativer/institutioner, som indgår heri. Rapportens bygger således på søgninger på internet og i databaser og på landebesøg, herunder kvalitative interview. De resultater, som det har været muligt at tilvejebringe i form af gennemførte evalueringer, er begrænsede. Rapportens komparative perspektiver baserer sig således i høj grad på det materiale, som er blevet tilvejebragt via interview og kontakt med ressourcepersoner. Rapporten må derfor ses som et første spadestik i forhold til at beskrive indsatsen mod æresrelateret vold, hvordan denne indsats ser ud, og om disse indsatser er virksomme eller ej.

Rapporten er skrevet i samarbejde mellem forskere ved SFI, København, og IMS, Stockholm. Forsker Tina Gudrun Jensen (SFI) har skrevet om den forskningsmæssige definition af æresrelateret vold (kapitel 3) og ligeledes kapitlerne om Danmark, Holland og Storbritannien

(kapitel 5, 7 og 8). Seniorforsker Garbi Schmidt (SFI) har skrevet rapportens indledning og konklusion (kapitel 2 og 10). Udreder Karin Nordin Jareno (IMS) har skrevet kapitlerne om Sverige og Norge (kapitel 4 og 6), udreder Maria Roselius (IMS) har skrevet kapitlet om Frankrig (kapitel 9). Forskerne har i fællesskab skrevet rapportens sammenfattende kapitel (kapitel 1). Seniorforsker Garbi Schmidt har været projektleder på undersøgelsen i sin helhed, mens forsker Per Arne Håkansson har været projektansvarlig for de dele af projektet, som er blevet udført af IMS.

Forskerteamet takker for godt samarbejde med undersøgelsens følgegruppe. Ligeledes takker vi rapportens referee, lektor Rikke Andreassen, Internationell Migration och Etniska Relationer (IMER) ved Malmö Högskola. Både følgegruppe og referee har bidraget med kommentarer og kritisk gennemgang af manuskriptet, som har været af stor betydning i arbejdets faser.

Endvidere skal alle de ressourcepersoner, som har hjulpet forskerteamet, hvad enten det drejede sig om interview eller tilvejebringelse af relevante evalueringer og øvrig litteratur, have tak for deres hjælp.

Rapporten er finansieret af Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) ved Socialstyrelsen i Sverige.

København, september 2006

Jørgen Søndergaard

RESUMÉ

Målet med denne rapport er at beskrive de indsætter og metoder, som anvendes mod æresrelateret vold i seks vesteuropæiske lande: Sverige, Danmark, Holland, Norge, Storbritannien og Frankrig. Rapporten bruger to typer kilder, dels eksisterende forskningsrapporter og evalueringer, dels interview med ressourcepersoner i landene.

Som udgangspunkt var det vores målsætning, at undersøgelsen i størst muligt omfang skulle bygge på eksisterende forskning og evaluering. På baggrund af dette materiale forventede vi at kunne beskrive, hvilke indsætter som virker, og hvilke der ikke gør. Men vores arbejde med at tilvejebringe netop denne type materiale (fx igennem systematiske litteratursøgninger) viste, at det indtil videre er begrænset, hvad der findes af forskning og evaluering på området. Derfor valgte vi, at supplere med interview af ressourcepersoner i de seks lande. Ressourcepersonerne repræsenterer forskellige dele af den eksisterende indsæt, og tæller fx personer inden for politi, ministerier, kvindehjem, og ngo'er, som alle arbejder med æresrelateret vold eller relaterede problemstillinger. På grund af datamaterialets beskaffenhed, er det ikke muligt at drage håndfaste konklusioner, men rapporten kan anskueliggøre feltets *state of the art*, herunder de overordnede perspektiver i indsætten, og de fremherskende typer af indsætter og metoder. Hvad vurderer fx ressourcepersonerne

som vigtigt i den nuværende indsats, og hvor mener de, at indsatsen er mangelfuld?

ÆRESRELATERET VOLD: FAMILIENS OMDØMME, NETVÆRKSJUSTITS OG IDENTITET UNDER PRES

De initiativer, som vi beskriver i rapporten, har forskellige tilgange til problematikken omkring æresrelateret vold. Nogle ser det som et overordnet, samlet fænomen, som fx tvangsægteskab og andre former for vold rubriceres under. Andre bruger ikke begrebet *æresrelateret vold*, men fokuserer specifikt på delelementer – primært tvangsægteskab, men også omskæring og vold mod kvinder. Netop den forskelligartede tilgang til fænomenet gør, at vi har fundet det nødvendigt at danne os et billede af, hvordan æresrelateret vold er beskrevet i forskningslitteraturen. Her defineres fænomenet som vold, der opstår indenfor nære, familiære relationer. Familiens omdømme spiller en central rolle for, hvorfor volden opstår, bl.a. ud fra forestillinger om, hvorvidt individuelle handlinger kan have en afsmittende effekt på familiens ære. Voldens ofre er ofte kvinder. De, der udfører volden, er familiemedlemmer både lokalt men også transnationalt. Lokale netværk, som familien tilhører eller er påvirket af, initierer ofte æresrelateret vold, fx ved at holde justits med acceptabel og ikke-acceptabel opførsel blandt netværkets medlemmer. Æresrelateret vold opstår især i situationer, som er præget af social forandring, og hvor familiens og det bredere netværks identitet er under pres. Fx når grupper og familier bosætter sig i et andet land.

RAPPORTENS VÆSENTLIGSTE POINTER

Landestudierne viser som helhed, at indsatser og metoder mod æresrelateret vold særligt fokuserer på *kvinder*. Der er svag men stigende fokus på andre gruppers situation (fx voldsramte mænds). Lande som Holland og Sverige beskriver også homoseksuelle, biseksuelle og transseksuelle mænd som mulige ofre for æresrelateret vold.

De grupper, som indsatserne er rettede imod, har *indvandringsbaggrund* primært med oprindelse i Mellemøsten og Sydasien.

Den *lovgivningsmæssige* indsats retter sig særligt mod tvangsægteskaber. Tvangsægteskaber ses som et transnationalt fænomen, hvorfor lovgivningen særligt fokuserer på de processer, der vedrører ægteskabs-sammenføring. At tvangsægteskab ses som et transnationalt fænomen gør også, at dele af indsatsen bliver placeret i de lande, som de unge kommer fra, eller varetages af de myndigheder, som har opsyn med ægteskabssammenføringsprocessen.

Forebyggende indsatser er ofte centreret om at informere (fx via uddeling af brochurer eller filmforevisninger), og at potentielle ofre let kan få fat på hjælp (fx hjælpetelefoner). Herudover viser landestudierne, at flere myndigheder og institutioner arbejder tæt sammen for at opfange potentielle ofre. Brug af nøglepersoner og oparbejdelse af tillid i lokalmiljøet er også vigtig i denne del af indsatsen. For de unge, som bliver udsat for vold indebærer hjælpen ofte et bosted og et kortere eller længere behandlingsforløb.

Eksisterende evalueringer af indsatser understreger, at disse er drevet af et af de følgende perspektiver: enten arbejder man med relationen mellem den unge og dennes familie, eller man fokuserer på den unge som enkeltstående individ. Perspektivet har betydning for, hvilke metoder, som tages i anvendelse. Er indsatsen drevet af et familieorienteret perspektiv, præges metoderne af *mægling*. Den unge er repræsentant for en dysfunktionel familie, og samtale skal få familien til at fungere sammen igen. Er fokus derimod på det enkelte individ, præges metoderne af *empowerment*. Målet er, at den unge erkender sin situation, får hjælp til at afdække egne behov og ressourcer, og modsætte sig undertrykkelse – også hvis dette betyder brud med familien. Rapporten kan ikke konkludere, hvilken af metoderne, som giver bedst resultat – begge synes at fungere. Men det er interessant, at repræsentanter for den ene type tiltag i stærke vendinger kan afvise brug af den anden. Dette gælder fx brugen af mægling, hvor den unge konfronteres med sin familie. I nogle lande anses denne tilgang for direkte farlig for den unge.

Den gennemgående mangel på dokumentation gør, som nævnt, at vi ikke med sikkerhed kan sige, hvilke indsatser som virker, og hvilke som ikke gør. Dog er det tankevækkende, at de nuværende metoder primært fokuserer på den umiddelbare og akutte hjælpeindsats og i mindre grad på lange *behandlingsforløb og efterværn*. Dette er særligt tankevækkende, når evalueringerne viser, at nogle unge står uden netværk efter deres

brud med familien, og at nogle har svært ved at håndtere et stort niveau af personlig frihed.

BEHOV FOR EN PRAKTISK ANVENDELIG OG NUANCERET DEFINITION

I alle seks lande hviler indsatserne mod æresrelateret vold på en forståelse af, at der er tale om en etnisk minoritetsrelateret problematik. Det rejser flere spørgsmål i forhold til *kultur og inklusion*: Hvilken rolle spiller kultur i udøvelsen af vold inden for nære relationer? Hvilken rolle spiller kultur for voldsudøvelsen, når man ser på andre dele af udøver og offers liv – hvilken rolle spiller fx social arv, marginalisering i forhold til det omgivne samfund m.m.? Er begrebet æresrelateret vold med til at fremhæve etniske minoriteter som anderledes, på en måde, som er uhenigtsmæssig i et socialt *inklusionsperspektiv*?

Vores undersøgelse viser, at ressourcepersoner på tværs af lande ønsker bedre muligheder for *kompetenceudvikling* og klare *retningslinier* inden for feltet. Helt basalt savner de en praktisk anvendelig definition af, hvad æresrelateret vold er. Hertil kommer behovet for en bedre forståelse af, hvilke indsatser og metoder, som virker i forhold til de primært unge, som udsættes for æresrelateret vold eller er i risiko herfor. Et behov, som understreger nødvendigheden af evaluering af allerede eksisterende initiativer og en målrettet formidling heraf.

SAMMENFATNING

Denne rapport's overordnede mål er at beskrive de indsatser og metoder, som er taget i anvendelse inden for seks vesteuropæiske lande for at hjælpe (potentielle) ofre for såkaldt æresrelateret vold. Beskrivelsen bygger, så vidt det har været muligt, på eksisterende forskning og evalueringer af disse indsatser og metoder: Disse er kernen i rapporten, og udgør det materiale, som vi med størst sikkerhed kan konkludere ud fra. Da der ikke findes særlig meget litteratur på området, og da egentlig dybtgående litteratursøgninger i databaser har givet begrænset resultat, bygger rapporten i særlig grad på interview med ressourcepersoner samt det materiale (herunder evalueringer), som disse på forskellig vis har tilvejebragt. Ressourcepersonerne repræsenterer hver især forskellige dele af den eksisterende indsats, hvad enten der er tale om embedsmænd i ministerier, repræsentanter for politi, kvindehjem eller repræsentanter for ngo'er, som arbejder med æresrelateret vold eller relaterede problemfelter. At landestudierne i høj grad er baseret på interview og ikke forskningsmæssige evalueringsstudier medfører, at vi ikke kan drage for håndfaste konklusioner i forhold til, hvilke indsatser og metoder som virker, og hvilke, som ikke gør. At rapporten samler beskrivelser fra seks forskellige lande giver dog mulighed for at beskrive fremherskende metoder og overordnede perspektiver i indsatsen, samt på hvilke områder ikke mindst ressourcepersonerne fremhæver betydningsfulde tiltag, og hvor de mener, at indsatsen er mangelfuld.

Rapporten fokuserer på de grupper i vores samfund, som kendes som ”etniske minoriteter”, primært fra Mellemøsten og Sydasien. Samtlige de initiativer, som vi beskriver i rapporten, er rettet mod disse grupper. Æresrelateret vold bliver inden for indsatsen beskrevet som et problem, som specifikt vedrører etniske minoriteter. Fra et forskningsmæssigt perspektiv er det værd at gøre opmærksom på, at begrebet æresrelateret vold kan være med til at fremhæve etniske minoriteter som ”anderledes” på en måde, som kan virke stigmatiserende. På samme måde er det forskningsmæssigt værd at problematisere og komme til bunds i, hvilken rolle kultur i det hele taget spiller i voldsudøvelse inden for nære relationer. Dette er dog ikke en problematik, som vi beskæftiger os med i rapporten. Vores fokus er på initiativer, som er etableret for at bekæmpe og hjælpe ofre for æresrelateret vold. Vi ser på, hvordan de udfører denne indsats, og hvilke metoder de anvender. Hvordan æresrelateret vold end defineres, er det tydeligt, at denne indsats er af betydning for en lang række individer og familier i de lande, som vi beskriver, og kan være med til at redde liv.

Tilgangen til æresrelateret vold er ikke entydig inden for de initiativer, som vi beskriver. Nogle fokuserer på delelementer heraf, fx tvangsægteskaber; andre sammenhænge (fx inden for nationale handlingsplaner) er styret af en overordnet forståelse af æresrelateret vold som et fænomen, som tvangsægteskaber og andre former for vold inden for nære relationer kan rubriceres under. Forskelligheden i tilgange gør det nødvendigt at danne sig et billede af, hvordan man kan forstå æresrelateret vold i den eksisterende forskningslitteratur. Dette gøres i rapportens kapitel 3. Udfra denne forståelse kan vi indkredse, hvordan man arbejder med fænomenet i det sociale arbejde.

BESKRIVELSER AF ÆRESRELATERET VOLD I FORSKNINGSLITTERATUREN

Forskningslitteraturen definerer æresrelateret vold som vold, der opstår inden for nære familiære relationer. Familiens omdømme spiller en central rolle i æresrelateret vold, herunder at enkeltindviders handlinger kan have en afsmittende effekt på familiens ære. Ofre for volden er typisk unge, oftest kvinder. Vigtige agenter i udførelsen af volden er familie, hvilket både kan inkludere lokale og globale relationer og netværk. Det

lokale netværk spiller ofte en betydelig rolle i foranstaltningen af den æresrelaterede vold, bl.a. som en form for gruppekontrol, der fører justits med såkaldt forkert adfærd. Æresrelateret vold involverer især spørgsmål om familiens og gruppens identitet og opstår i sociale situationer, der fx er karakteriseret ved social forandring, herunder tab af social status. Dette kan fx gøre sig gældende i en migrationssituation.

LANDESTUDIERNES

Rapportens kerne er studier af indsatser og anvendte metoder mod æresrelateret vold i seks vesteuropæiske lande: Danmark, Sverige, Norge, Holland, England og Frankrig (kapitel 4-9). Landestudierne gør i første omgang rede for, om og hvordan regeringer og ministerier arbejder med æresrelateret vold som begreb og indsatsområde. Dernæst beskriver landestudierne den igangværende indsats på forskellige niveauer af samfundet, fx inden for politi, skole, socialforvaltning, kvindekrisecentre og ngo'er. Hvilke initiativer og metoder sættes der på? I hvor stor udstrækning og ud fra hvilke perspektiver fokuseres der på æresrelateret vold inden for det enkelte land?

Centralt i landebeskrivelserne står beskrivelsen af den forskning og de evalueringer af den igangværende indsats mod æresrelateret vold, som er udført i hvert enkelt land. I alle seks lande er der imidlertid ganske lidt forskning på området og stort set ingen systematiske evalueringer af indsatsernes effekt.

Fra hvert land er der indhentet beskrivelser fra udvalgte ressourcpersoner af deres erfaring med den igangværende indsats, og hvad de oplever som positivt eller negativt i denne indsats.

DANMARK

I Danmark har regeringen formuleret indsatser mod familierelateret vold, herunder tvangsægteskaber, genopdragelsesrejser og kønslemlæstelse. Regeringen har siden slutningen af 1990'erne igangsat flere tiltag til bekæmpelse af tvangsægteskab. Regeringens indsats mod tvangsægteskaber er især den kendte "24-årsregel" fra 2002, som med ændringer af bl.a. udlændingeloven og ægteskabsloven forhøjer alderskravet fra 18 til 24 år

i forbindelse med ægtefællesammenføring. Regeringens handlingsplan mod tvangsægteskaber, tvangslignende ægteskaber og arrangerede ægteskaber fra 2003 påpeger en forbindelse mellem familiesammenføring og voldssager, idet den henviser til et stigende antal af familiesammenførte kvinder på krisecentre. Handlingsplanen henvender sig til såvel etniske minoriteter som fagfolk, der formodes at komme i kontakt med personer udsat for tvangsægteskab. Indsatsområderne er information til både etniske minoriteter og fagfolk, dialog og samarbejde, rådgivning, forstærket kommunal indsats, pigeclubber, opfølgning, botilbud samt forskning og dokumentation. De vigtigste igangværende indsatser består især af tilbud til unge med etnisk minoritetsbaggrund om personlig og individuel rådgivning og desuden mægling med familien. Disse tilbud udgøres af enkelte kommunale initiativer samt interesseorganisationer, der bekæmper vold mod kvinder. De seneste målrettede initiativer består i botilbud til piger og kvinder, der er udsat for tvangsægteskab. I det sociale arbejde ser det ud til, at der er gode erfaringer med problemløsning på både det individuelle og det familiemæssige plan, ikke mindst med løsninger, der kan finde sted på minoritetsfamiliernes egne præmisser. Derudover er indsatserne sparsomme, både hvad angår omfanget af konkrete målrettede initiativer og evalueringer af indsatsernes virkning. Dette påpeger forskningsprojekter om tvangsægteskaber i Danmark, som også efterlyser en klarere afgrænsning af tvangsægteskab som indsatsområde. Forskningsbaserede evalueringer efterlyser desuden en flerstrengt indsats på området. Af de initiativer, der findes i Danmark, er der relativt få, der direkte inddrager eller samarbejder med etniske minoriteter omkring problemstillinger med æresrelateret vold.

NORGE

Tvangsægteskab har været diskuteret i Norge siden midten af 90'erne. I de seneste år er opfattelsen af, at tvangsægteskab ofte er en konsekvens af andre konflikter begyndt at spredes. Hertil kommer, at man i Norge ser tvangsægteskab, æresdrab og anden hædersrelateret vold som så tæt forbundet, at de bør ses som ét problemområde i indsatsen.

I forbindelse med regeringens handlingsplan fra 1998 mod tvangsægteskab, blev der igangsat en række indsatser på en række forskellige områder. Disse indsatser blev fornyet tre år senere. Satsninger på

kompetenceudvikling i det offentlige, flere lovændringer og informationskampagner er blevet gennemført for at forsøge at forhindre tvangsægteskab.

Frivillig- og minoritetsorganisationer har med økonomisk støtte fra staten fået en fremtrædende rolle i arbejdet. Disse foreninger og organisationer har viden om aktuelle kulturer og miljøer og har formået at skabe en dialog, hvilket man mener, er en forudsætning for at kunne skabe forandringer. Organisationerne arbejder på forskellige måder - en del direkte med unge i krisesituationer og andre mere langsigtet med at forsøge at nå forældregenerationen og påvirke dens indstilling. Indsatserne fra offentlige myndigheder, fx kommunernes arbejde med udsatte børn og familier, er ikke fremtrædende i den norske indsats mod æresrelateret vold.

Der findes kun lidt forskning og få evalueringer af indsatser mod tvangsægteskab. I 2002 blev gennemførelsen af handlingsplanen og arbejdet hos otte af de organisationer, som fik bevilget projektmidler, gennemgået. Gennemgangen viser, at organisationerne udfører et omfattende arbejde inden for flere områder, fx individuel vejledning/krisebearbejdning, information, arbejde med holdningsændringer og mægling/dialog mellem unge og forældre. Samtidigt kan det konstateres, at indsatserne har været præget af manglende registrering og rapportering, hvilket gør det svært at samle op på og overføre erfaringer. I en interviewundersøgelse beskriver nogle unge, at de værdsætter den hjælp de har fået, da de blev nødt til at forlade deres familier, men at de også efterfølgende har behov for langvarig støtte.

HOLLAND

I Holland har regeringen siden 2003 formuleret indsatsområder over for kulturelt legitimeret vold i form af kønsomsikring af kvinder og især æresdrab. Siden 2005 er disse former for vold blevet defineret som "æresrelateret vold". I 2006 blev der oprettet et tværministerielt programbureau for æresrelateret vold, *Programmabureau Eergerelateerd Geweld*, der skal kortlægge former for æresrelateret vold blandt etniske grupper i Holland og koordinere indsatser mod æresrelateret vold inden for politi, sundhed, skoler og ngo'er. I denne indsats spiller ngo'er, der forebygger

seksuel vold, hustruvold og æresrelateret vold, en central rolle idet de igangsætter initiativer blandt andre ngo'er, der er repræsenteret af etniske minoriteter. Regeringen lægger vægt på et tæt samarbejde med ngo'er for etniske minoriteter for at starte en debat om æresrelateret vold i disse miljøer. Der er desuden igangsat forskning med henblik på at udarbejde en anvendelsesorienteret definition af æresrelateret vold. Det hollandske politi har taget initiativ til at udarbejde en metode til at typologisere og registrere former for æresrelateret vold. Indsatserne mod æresrelateret vold i Holland er omfattende med målrettede projekter inden for forskning, socialt arbejde, ngo'er, skoler og politi. Samarbejdet mellem regering og ngo'er er baseret på en fælles forståelse af æresrelateret vold. Især synes regeringens og praktikeres samarbejde med etniske ngo'er i etablering af selvhjælpsgrupper inden for etniske lokalmiljøer at have en positiv betydning i den forstand, at de har været med til at starte en intern debat om æresrelateret vold. I Holland er der således især fokus på det forebyggende arbejde omkring æresrelateret vold.

STORBRITANNIEN

I Storbritannien er fokus især på tvangsægteskab, og særligt på forældre med etnisk minoritetsbaggrund, der bortfører deres børn til oprindelseslandet med henblik på at blive gift der. Den britiske regerings indenrigsministerium nedsatte i 1999 en arbejdsgruppe om tvangsægteskaber i samarbejde med det britiske udenrigsministerium med henblik på at formulere en handlingsplan i forhold til tvangsægteskaber. Handlingsplanen satser på dokumentation af problemets omfang og karakter, støtte til ofrene via bl.a. information og rådgivning både i Storbritannien og i oprindelseslande, tiltag inden for lovgivning, særlig træning af politi samt strykelse af kapaciteten på området generelt. Der har fra start af været formuleret en indsats i forhold til globale netværker, bl.a. til samarbejde med politi og ngo'er i oprindelseslande.

I 2000 blev der oprettet et *Community Liaison Unit* til implementering af denne plan ved Udenrigsministeriet. I 2005 blev tillige oprettet et *Forced Marriage Unit*, der yder information og rådgivning til både potentielle ofre og til relevante faggrupper.

Regeringens indsats mod tvangsægteskaber er formuleret i samspil med eksterne aktører som politi, ngo'er og forskere. Regeringen

spiller således en central rolle i koordineringen af indsatsen mod tvangsægteskaber på flere niveauer i samfundet. Under regeringen er der blevet publiceret retningslinjer for, hvordan forskellige faggrupper som politi, socialarbejdere og lærere skal håndtere arbejdsrelaterede sager, der involverer tvangsægteskab. Regeringen har fra start prioriteret politiets arbejde, hvilket afspejler, at regeringens primære strategi over for tvangsægteskab består i en akut indsats gennem repatriering eller botilbud. Indsatserne er omfattende. Især vil vi fremhæve det britiske udenrigsministeriums samarbejde med British High Commission samt politi både lokalt og globalt om at hindre tvangsægteskaber, der involverer bortførelser til udlandet. Dog mangler en evaluering af indsatserne generelt. I Storbritannien er der især fokus på det akutte arbejde til beskyttelse af ofre for tvangsægteskaber.

FRANKRIG

De franske myndigheder og de frivillige organisationer anvender ikke begrebet æresrelateret vold. I stedet ses tvangsægteskaber som en æresrelateret voldshandling.

For et par år siden begyndte staten at prioritere spørgsmålet om vold mod kvinder og tvangsægteskab. De indsatser, som staten har initieret, er især forebyggende og omfatter forskellige former for information, lovgivning, forbedret uddannelse blandt forskellige erhvervsgrupper, og finansiering af lokale projekter som gennemføres af sociale myndigheder og frivillige organisationer. Omfattende indsatser inspireret af nationale retningslinjer er rettet mod tvangsægteskab. Den franske stat står bag nye love, som dels er rettet direkte mod tvangsægteskab, dels har til hensigt at øge integrationen og dermed mindske risiko for æresrelateret vold eller tvangsægteskab.

De frivillige organisationers arbejde koncentrerer sig også om at mindske forekomsten af tvangsægteskab og om at hjælpe kvinder og mænd, som er involveret. Organisationernes arbejde består både af forebyggende og målrettede indsatser, såvel akutte som mere langsigtede. Staten støtter i forebyggende øjemed både organisationer, som arbejder med etniske minoriteter, og organisationer, som arbejder med unge, især dem som bor i storbyernes forstæder. Myndighedernes og de frivillige organisationers indsatser er mange, men ingen af dem har hidtil været

evalueret videnskabeligt. Staten giver økonomisk støtte til departementets lokale indsatser og forventer, at disse bliver evalueret.

Departementets socialafdeling og de frivillige organisationer gennemfører lokale opfølgninger på deres indsatser på individniveau. Disse opfølgninger kan efterfølgende danne udgangspunkt for lokale evalueringer.

SVERIGE

I Sverige er der først kommet fokus på æresrelateret vold i de senere år, især efter mordet på Fadime Sahindal i 2002. Sociale indsatser mod æresrelateret vold udføres primært af socialforvaltningen, skolen og frivillige organisationer. Eksempler på sådanne indsatser er rådgivning, samtalegrupper, beskyttede boliger, kurser og information.

Der foreligger tre forskellige evalueringer, som her beskrives under et. Resultatet og konklusionerne kan altså ikke henføres til de enkelte indsatser. Alle indsatserne har det til fælles, at de udføres af organisationer specialiseret i æresrelateret vold, at de er rettet mod enkeltindivider udsat for den type vold, især piger og unge kvinder, og at de ikke rettes mod og ikke involverer forældrene eller den øvrige familie. Det er ikke muligt på grundlag af undersøgelserne at drage nogle sikre konklusioner om, hvilken effekt indsatserne har for deltagerne.

Evalueringerne bedømmer især indsatsernes værdi ud fra, hvor tilfredse brugerne – udsatte piger og kvinder – er, eller hvad andre involverede giver udtryk for. I de to undersøgelser, hvor brugerne har bedømt deres tilfredshed, har de stort set været tilfredse (indsatserne var rådgivning, støtteperson, samtalegrupper og beskyttede boliger). Samtidigt var de mere utilfredse med den ordinære socialforvaltnings arbejde, bl.a. fordi der blev taget alt for store hensyn til forældrene. Det empiriske grundlag er dog svagt. I den ene undersøgelse er der kun interviewet tre piger, og i den anden er interviewene gennemført af det personale, som havde haft ansvar for indsatserne. Grundlaget er bedre, når det gælder evalueringen af socialforvaltningens tilfredshed. Socialforvaltningen er ofte bestiller af de specialiserede indsatser. To af undersøgelserne viser, at socialforvaltningen stort set har været tilfreds med indsatserne.

Personalet, som har arbejdet med indsatserne, giver i en af undersøgelserne udtryk for, at støtten til piger, som har brudt med familien

i en del tilfælde har været utilstrækkelig. Det er fx sket, at piger er vendt tilbage til familien eller er havnet i en ny destruktiv relation. I en anden undersøgelse er det konklusionen, at pigerne i beskyttede boliger er præget af store psykosociale problemer og har behov for langvarige behandlingsindsatser.

KONKLUSION

Landekapitlerne giver et billede af 1) hvilke temaer som er centrale i indsatsen, 2) hvordan indsatsen på tværs af lande ser ud, og hvilke metoder som anvendes, og 3) hvilke indsatser og metoder som fremstår som særligt virkningsfulde. På den baggrund kan vi give bud på anbefalinger i forhold til en fremadrettet indsats mod æresrelateret vold. Hvad angår punkt 2 og 3 gælder det, at de primært bygger på de interview, som er foretaget med ressourcepersoner i de udvalgte lande.

Det er tydeligt, at man i indsats og metoder anser kvinder og unge som særligt udsatte i forhold til æresrelateret vold. Dette gør, at andre gruppers (fx voldsramte mænds) behov i mindre grad dækkes, omend der er et stigende fokus herpå. I lande som Holland og Sverige beskrives homoseksuelle, biseksuelle og transseksuelle mænd som mulige ofre for æresrelateret vold.

En fremtrædende form for indsats mod æresrelateret vold er lovgivning. Den juridiske indsats retter sig især mod tvangsægteskaber, som transnationalt fænomen (altså et giftemål på tværs af grænser). Bl.a. derfor ser man en del af indsatsen placeret i oprindelseslandet (ambassader) eller hos de myndigheder, hvor der ansøges om ægteskabssammenføring.

Ved siden af det juridiske niveau ser vi en række indsatser og metoder, som konkret forholder sig til de grupper af etniske minoriteter, som er bosiddende i det pågældende land. En del af disse indsatser fokuserer på information (uddeling af brochurer, filmforevisninger o.a.), bl.a. for at skabe mulighed for attitudeændringer i de miljøer, hvor æresrelateret vold potentielt kan opstå. En anden forebyggende metode er at sørge for, at instanser, som kan hjælpe ofre for æresrelateret vold er tilgængelige. Slutteligt fokuserer indsatser såvel som metoder i stor udstrækning på, at der samarbejdes mellem forskellige aktører (skole, politi, socialtjenester, ngo'er o.a.). Hvad angår de unge, som er

udsatte/potentielt udsatte for æresrelateret vold, består indsatsen oftest i placering i et (kvinde)krisecenter, beskyttet bosted og anden hjælp til at komme videre i livet.

Den lovgivningsmæssige indsats i de seks lande er ikke evalueret. Der eksisterer derimod nogle evalueringer af den indsats, som udføres af de konkrete initiativer, der er etableret til at forhindre æresrelateret vold i at opstå og/eller hjælpe ofre herfor. Disse evalueringer understreger, at man i indsatsen fokuserer på 1) relationen mellem den unge og dennes familie og 2) forståelsen af den unge som et enkeltstående individ eller som repræsentant for en større gruppe. Særligt perspektiverne i forhold til punkt 2 har betydning for de metoder, som anvendes. Er fokus på det enkeltstående individ, præges metoderne af *empowerment*. Det vil sige, at individet får støtte og vejledning til at erkende sin situation og til at modsætte sig undertrykkelse, også hvis dette medfører brud med familien. Er fokus derimod på den unge som en del af en familie, og det dermed ikke mindst er familierelationen, som skal heles, præges metoderne af *mægling*. Den unge samt dennes familie skal komme til en erkendelse sammen, og brud skal undgås, da dette kan efterlade den unge ensom og uden netværk. På baggrund af evalueringerne er det ikke muligt at sige, hvilken tilgang der fungerer bedst, men derimod at begge tages i anvendelse – tilsyneladende med godt resultat.

Indsatsen mod æresrelateret vold og de metoder, som udarbejdes på den baggrund, er enten forebyggende (fx informationskampagner) eller behandlende (krisecentre). Rapporten kan dog ikke, på baggrund af det indsamlede materiale, konkludere, hvordan man bedst sætter ind over for fænomenet. Den gennemgående mangel på dokumentation af indsatsens virkninger betyder, at man ikke med sikkerhed kan sige, hvordan, hvornår og ud fra hvilke mål behandlingen af det individ, som har modtaget hjælp, er fuldført med succes. Såvel indsats som metoder fokuserer i største udstrækning på den umiddelbare og akutte hjælpeindsats – i langt mindre grad på lange behandlingsforløb og egentligt efterværn.

Rapporten optegner, på baggrund af de udarbejdede landestudier, tre mulige områder, som kan indtænkes i den videre indsats. For det første efterlyser ressourcepersoner på tværs af lande muligheder for kompetenceopbygning inden for feltet samt udarbejdelse af retningslinjer for, hvordan man skal forstå æresrelateret vold, og hvordan man genkender ofre herfor. For det andet rejser rapporten spørgsmålet

om, hvor længe og hvordan den voldsramte skal følges ud i sit nye liv. Hvordan skal de unge lære at håndtere et stort mål af individuel frihed, hvordan (gen)etablerer man et netværk, fx for den unge, som har måttet bryde med sin familie – og hvordan og hvornår er denne indsats tilstrækkelig? Og for det tredje rejser rapporten som sådan spørgsmålet om, ud fra hvilke metoder og perspektiver det giver bedst resultat at arbejde med æresrelateret vold inden for det sociale arbejde? Skal dette arbejde styres af en samlet forståelse af æresrelateret vold, eller giver det bedre mening at arbejde med delelementer heraf (fx tvangsægteskab)? Hvordan skal begrebet ”kultur” i det hele taget behandles inden for dette felt, ikke mindst når man ser dette i sammenhæng med andre dele af udøvers og offers liv (fx når man ser på social arv, segregering fra det omgivne samfund, o.a.)? Her vil en yderligere kvalificering af viden, ikke mindst grundige evalueringer af igangværende indsats og metoder, kunne bidrage med megen nyttig viden.

INDLEDNING

Vesteuropa har igennem de seneste årtier oplevet omfattende indvandring fra lande i Asien, Mellemøsten og Nordafrika. Baggrunden for, at individer og familier har valgt at bosætte sig i denne del af verden, er broget: Nogle er flygtet fra krig og kaos, andre har ønsket at få et arbejde eller en uddannelse. Nogle er rejst til lande som på den ene eller anden måde var kendte eller tilgængelige, på baggrund af landenes fortid som kolonimagter (fx Holland, England og Frankrig), andre er af omstændigheder eller eksisterende netværk blevet ført til skandinaviske lande som Sverige, Norge og Danmark. Hvad end baggrunden for indvandringen er, har tilstedeværelsen af disse nye grupper – hvor store eller små de måtte være – haft betydning for de lande, som de har slået sig ned i.

I denne rapport vil vi beskæftige os med fænomenet ”æresrelateret vold,” og hvordan der arbejdes hermed inden for det sociale arbejde. Begrebet æresrelateret vold er ikke entydigt og skal anvendes med stor forsigtighed. Et kritikpunkt kan være, at vi ved at anvende begrebet skaber en stereotyp (majoritets-) forståelse af etniske minoriteter,¹ og hvilken rolle ”kultur” spiller i disse grupper. Overser vi ikke, at kultur inden for disse grupper kan praktiseres og forstås lige så forskelligt – fra individ

1. I denne sammenhæng er etniske minoriteter særligt grupper/individer, som har oprindelse i Mellemøsten og Sydasiens.

til individ, fra familie til familie – som i majoriteten? Overser vi ikke, at normer og værdier i majoritetsfamilier også kan anvendes restriktivt og sanktionerende med henvisning til, hvad målet er for opdragelsen af barnet og den unge? At der også inden for majoriteten arbejdes med normalitetsforståelser, som har fundamentale betydninger for børns og unges råderum (Gram 2003)?

At vi i det hele taget giver os i kast med at beskrive æresrelateret vold hænger sammen med, *hvordan* og *hvorfor* vi vælger at gøre det. Vi fokuserer her på den måde, hvorpå volden søges forhindret og afhjulpet. Den empiri, som vi anvender og analyserer, består af den lange række af initiativer mod æresrelateret vold eller delaspæker heraf, som er iværksat inden for flere vesteuropæiske lande igennem de seneste år. På tværs af disse lande arbejder politi, skoler, kvindekrisecentre, pigeprojekter og etniske minoritets ngo'er med problemstillingen.

Rapportens overordnede formål er således at beskrive en bestemt type af indsatser (lovgivning) og metoder (det vil sige implementering af indsatsen i det faktiske sociale arbejde) og gøre dette i et komparativt perspektiv. Dette skyldes det opdrag fra det svenske Justitministerium, som IMS/SFI har fået i forbindelse med udfærdigelsen af rapporten: ”att inventera vilken forskning, uppföljning och utvärdering av arbetsmetoder och arbetsformer som finns i de länder där arbete med ungdomar som utsätts för sk. hedersrelaterat våld har pågått under längre tid.” Som det fremgår af rapporten, er der fra land til land forskellige måder at arbejde med æresrelateret vold på, og der arbejdes langt fra ud fra en veldefineret forståelse af fænomenet, og hvilke faktorer der er afgørende for dets opståen. Her kan med rette indvendes en kritik over for de igangværende initiativer. Men selvom man fra forskningsmæssig side kan og må diskutere begrebet ”æresrelateret vold” som en social konstruktion (og de implikationer, som dette har inden for en minoritetsmajoritetsrelation), ændrer denne diskussion ikke ved, at en lang række individer på tværs af nationale kontekster får hjælp til at komme ud af eller undgå vold inden for nære relationer på baggrund af eksisterende initiativer mod æresrelateret vold.

INDHOLD OG CENTRALE MÅLSÆTNINGER

Som det beskrives indledningsvist, må vi anse æresrelateret vold som et diffust begreb i indsatsen. På tværs af nationale kontekster er det således forskelligt, hvad man prioriterer, og hvad man anser for centralt. I nogle sammenhænge arbejder man ud fra en overordnet betragtning om æresrelateret vold, som andre typer af vold rubriceres under (fx tvangsægteskaber, vold mod kvinder, o.a.); i andre sammenhænge arbejder man derimod primært med enkelte problemstillinger (fx tvangsægteskaber), som æresbegrebet ses som en dimension af. Mangfoldigheden i tilgange gør bl.a., at vi indledningsvis må definere, hvordan vi forstår æresrelateret vold i denne undersøgelse. Vi har valgt at gøre denne definition forskningsbaseret og ud fra denne definition beskrive de perspektiver, hvormed der arbejdes med æresrelateret vold inden for det sociale arbejde. Definitionen har været et redskab i vores afdækning af, hvilke initiativer og evalueringer i de forskellige lande som rapporten skulle beskrive, og den har lige så været et redskab i samtalen med ressourcepersoner, når vi skulle klargøre, hvad vi søgte efter. Det er endvidere vores forhåbning, at definitionen kan bruges fremadrettet. Som det hedder i en rapport om æresrelateret vold fra det svenske Kvinnoforum, så er en definition af problemet æresrelateret vold som sådan et bidrag til indsatsen (Kvinnoforum, 2005). Definitionen kan fx være et sensitivitetsredskab, et middel til at forstå hvornår og hvorfor forståelser af kultur – her særligt centreret omkring æresbegrebet – kan spille en dominerende rolle i voldsudøvelse, og hvornår og hvorfor kultur kan spille en mindre eller ligegyldig rolle.

Rapportens vigtigste formål er at give en oversigt over, hvordan indsatsen mod æresrelateret vold er udformet i seks europæiske lande. Beskrivelsen er overordnet styret af de samfundsmæssige niveauer, som indsatsen mod æresrelateret vold udføres på, fx inden for lovgivningen og på ministerielt og statsligt niveau, inden for offentlige institutioner som skole og politi, og inden for Non-Governmental Organisations – de såkaldte ngo'er – hvor initiativer kan være krisecentre, dialoggrupper eller informationsservice. Beskrivelsen af initiativerne baserer sig i videst muligt omfang på forskningsbaserede evalueringer, rapporter o.a., men også på interview med de fagpersoner, som repræsenterer dem.

Det har fra starten været vores ønske at give en evalueringsbaseret redegørelse for, hvilke metoder som bedst kan anvendes i indsatsen

mod æresrelateret vold. I praksis har denne målsætning vist sig svær, da indsatsen er yderst sparsomt evalueret i alle de udvalgte lande. Hertil kommer, at undersøgelsens snævre tidsmæssige rammer har gjort det vanskeligt at udføre dybtgående, systematiske litteratursøgninger inden for emnet. Undersøgelsen er således eksplorativ og det beskrevne materiale udtryk for en selektion. Dette skyldes ikke mindst det udvalg af metoder, som har været praktisk anvendelige under dataindsamlingen, fx den ”sneboldsmetode” som beskrives i dette kapitels metodeafsnit.

Vores indsamling af materiale i flere lande åbner på trods af alt op for sammenligning af, hvilke initiativer der er positiv erfaring med at anvende imod æresrelateret vold, og hvor vi mangler mere viden. De lande, som vi har valgt at inkludere i rapporten er Danmark, Norge, Holland, Storbritannien, Frankrig og Sverige. Disse lande har forskelligartet lovgivning i forhold til indvandrere og flygtninge (se fx Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark, 2004), men har alle forholdt sig praktisk til spørgsmålet om æresrelateret vold igennem de seneste år. Ved at se på og sammenligne indsatsen i flere forskellige lande kan vi redegøre for overordnede ligheder og forskelle i indsatsen, og beskrive, hvilke initiativer som tilsyneladende er virkningsfulde, og hvilke som i mindre grad er det. De præsenterede landestudier – samt de konklusioner, som kan drages ved at se dem på tværs – kan bruges som inspiration i den videre indsats.

METODER I TILVEJBRINGELSE AF MATERIALE

De metoder, som er anvendt til at tilvejebringe materialet i denne rapport, er 1) søgninger over internet og databaser og 2) besøg i de udvalgte lande, herunder kvalitative interview med relevante ressourcepersoner.

Som udgangspunkt har det været rapportens mål at være forskningsbaseret. Det vil sige, at den skulle baseres på materiale, som var forskningsmæssigt tilvejebragt og analyseret. Beskrevne initiativer mod æresrelateret vold, ikke mindst deres effekter i det sociale arbejde, skulle så vidt muligt bunde i eksisterende videnskabelige evalueringer o.a, som vi forventede kunne give os et troværdigt billede af indsatsen. Landebesøg og kvalitative interview skulle anvendes uddybende som en måde, hvorpå vi kunne konkretisere den forskningsbaserede viden og se den udfoldet i praksis i det land, hvor den var blevet til. Da langt fra al viden

og ekspertise om æresrelateret vold er evalueret og forskningsmæssigt beskrevet, ville landebesøg og interview give os et større og mere nuanceret billede af indsatsen i de udvalgte lande.

DATABASER OG SØGNING EFTER FORSKNINGSBASERET EVALUERING

En systematisk litteratursøgning på tværs af de udvalgte lande viste sig svær at gennemføre. Et problem var, at evalueringer oftest er skrevet på det pågældende lands sprog, og dermed ikke findes med i internationale, engelsksprogede databaser.

Et forsøg på at søge i tre sådanne databaser, ASSIA, PsychInfo og SocIndex gav ikke noget resultat. Forskerne udarbejdede sammen med en bibliotekar en række søgetermer ud fra relevant litteratur og på baggrund af forslag fra andre forskere. For at søgningen skulle blive så udtømmende som muligt, blev der anvendt søgeord, som beskriver vold med reference til æresbegrebet, men også andre former for vold inden for nære relationer/familien. For at opnå et rimeligt resultat blev disse søgeord yderligere koblet til ideer eller sammenhænge, hvor familievold koblet til et æresbegreb kunne tænkes at forekomme. Søgningerne præciserede ikke, hvilken gruppe (fx køn og alder) der var fokus på, ej heller blev der søgt på specielle indsatser, da forskerne på forhånd var usikre på, hvilke indsatser som blev anvendt. Ved søgningen i ASSIA blev der fundet 184 artikler. Ingen af dem viste et relevant indhold. Under søgningerne på de to resterende databaser opstod problemer af teknisk art, som ikke kunne løses inden for projektperioden.

Dette viser, at selvom der blev lagt et stort arbejde i at finde relevant litteratur igennem databaser, gav strategien ikke noget afkast. Henvielse og hjælp til at finde evalueringer og beskrivelser af indsatsen i de udvalgte lande, herunder på disse landes nationale sprog, gik derfor primært igennem de ressourcepersoner og -organisationer, som vi fik kontakt med, samt vores søgninger efter litteratur på internet. Af den grund er det langt fra sikkert, at vi har indsamlet alt relevant materiale. Meget tyder dog på, at selvom fænomenet ”æresrelateret vold” har en stigende bevågenhed i offentligheden og blandt politikere, underkastes de eksisterende indsatser fortsat kun i ringe grad forskningsbaseret eva-

luering og analyse. Dette understreges også af interview med ressourcepersoner i de udvalgte lande.

Kontakter og studiebesøg

Da database-baserede søgninger kun gav ringe afkast, udgør de ressourcepersoner, som vi på forskellig vis kom i kontakt med i de seks lande, yderst vigtige kilder i denne rapport. Som udgangspunkt udarbejdede projektgruppen en fælles spørgeguide, der blev brugt i kontakten med relevante ressourcepersoner (se appendiks). Disse personer kunne arbejde ganske forskelligt med æresrelateret vold – nogle var repræsentanter for ministerier eller ambassader, andre for politiet eller kvindehjem og andre igen var ngo-repræsentanter eller forskere. Det var vores ønske, at kontakten med disse personer i første omgang skulle hjælpe os til at kortlægge den eksisterende forskningsbaserede viden og dernæst give os et billede af den praktiske erfaring med initiativer mod æresrelateret vold. Vi fandt frem til relevante fagpersoner på to måder: Igennem søgning på internet (fx ministeriers hjemmesider) og ved ”sneboldsmetode,” altså at kontakten til en informant ledte til kontakten med en eller flere andre informanter.

Landestudierne bevidner, at kontakten med ressourcepersoner forløb godt. I alle tilfælde har det været muligt at tale med personer, der hver især var værdifulde for at forstå indsatsen i de pågældende lande, både på ministerielt, institutionelt og ngo-niveau. Hvad der viste sig brugbart i kontakten med ressourcepersonerne, var på forhånd at vide lidt om, hvordan begrebet æresrelateret vold blev anvendt i det pågældende land. I visse tilfælde (fx i kontakten med fagpersoner i Holland og Danmark) blev der anvendt en række fiktive eksempler formuleret på baggrund af den forskningsmæssige definition af æresrelateret vold, som interviewpersonen kunne forholde sig til. Hvorvidt der blev talt specifikt om indsatser mod æresrelateret vold varierede nemlig fra land til land. Hvor man fx i Holland taler om indsatser mod ”eengerelateerd geweld” (æresrelateret vold), taler man fx i Frankrig om tvangsægteskab, polygami og omskærelse, og i Norge om tvangsægteskab (om end man der i stigende grad også taler om æresrelateret vold).

Selvom der ofte anvendes forskellige begreber i arbejdet med æresrelateret vold i forskellige lande, falder de alle fortsat ind under den definition på begrebet, som vi har opstillet. Definitionen og i visse tilfælde de fiktive eksempler, som vi formulerede i det indledende arbejde

med rapporten, fungerede dermed som midler til afgrænsning og som grundlag for at kunne udfærdige en sammenhængende, komparativ rapport. Hvad enten indsatsområdet hedder ”tvangsægteskab”, ”æresdrab” eller slet og ret ”æresrelateret vold” i det pågældende land, har vi, ifølge vores definition, at gøre med aspekter af det samme fænomen.

RAPPORTENS OPBYGNING

Som udgangspunkt for den videre beskrivelse definerer vi i kapitel 3 æresrelateret vold. Herefter følger vores beskrivelse af arbejdet med æresrelateret vold i seks europæiske lande, herunder hvordan dele af dette arbejde er blevet evalueret. Landekapitlerne – med undtagelse af kapitlet om Sverige – er bygget op om en fælles struktur, som gør det lettere for læseren at sammenligne på tværs. At kapitlet om Sverige ser lidt anderledes ud end de øvrige kapitler, skyldes den svenske opdragsholders ønske om at se på *andre* europæiske landes indsatser. Sverigeskapitlet vil derfor kun fokusere på de evalueringer af indsatsen mod æresrelateret vold, som er blevet udført i dette land. Beskrivelsen vil dog fortsat være interessant for læsere såvel i som uden for Sverige, da der i dette land er initieret en lang række initiativer mod æresrelateret vold inden for de seneste år. Rapportens 10. kapitel giver en sammenfattende beskrivelse af betydningsfulde initiativer på tværs af de udvalgte lande og konkluderer, hvilke initiativer der synes at have særlig bevågenhed og særlig positive effekter i arbejdet mod æresrelateret vold. Endelig redegøres der for, hvor der mangler viden, og hvor yderligere initiativer anbefales. Rapportens afsluttende appendiks indeholder den spørgeguide, som er anvendt under indsamlingen af materialet til denne undersøgelse.

ÆRESRELATERET VOLD I FORSKNINGS- LITTERATUREN

Dette kapitel introducerer, på baggrund af den eksisterende litteratur om begrebet ære i relation til vold, et antal problemstillinger, der er centrale for en forskningsbaseret og anvendelsesorienteret definition af æresrelateret vold. Det første afsnit er en redegørelse for de særlige problemstillinger, der er i forståelsen af æresrelateret vold. Dernæst følger en afgrænsning af æresrelateret vold i forhold til andre typer af vold samt af typiske ofre og voldsudøvere. Dette fører til en udredning af begrebet ære, som får betydning for definitionen af æresrelateret vold, og som nærmere indkredser de situationer, denne form for vold opstår i, og de risikofaktorer, som fagpersoner på området bør være bevidst omkring.

Litteratursøgningen til denne beskrivelse og definition af æresrelateret vold er afgrænset til studier af æresbegreber og æresrelateret vold, der vedrører Vesteuropa. Den forskningsmæssige litteratur på æresrelateret vold i en europæisk kontekst er relativt ny. En begyndende fokusering på temaet starter i 1980'erne, og først fra slutningen af det 20. århundrede kan man tale om egentlige systematiske forskningsbaserede studier af emnet, som sigter efter handlings- og anvendelsesorienterede resultater, fx forskningprojektet "Honour Crimes Project" under School of African and Oriental Studies ved University of London (Welschmann & Hossain, 2005) og projekter finansieret af EU kommissionens DAPHNE initiativ (Kvinnoforum, 2003 og 2005b). Forskningen er især

baseret på studier inden for kultur- og samfundsvidenskabelige discipliner som antropologi, sociologi, politologi, jura samt kvinde- og kønsstudier, og er dermed tværdisciplinær. Nærværende udredning af forskningen om æresrelateret vold beskriver således forskellige forskningsretningers positioneringer i forhold til dette specifikke emne, uden at gå dybere ind i de enkelte fagdiscipliners teorihistorie mv. Desuden bygger kapitlet på de få erfaringsbaserede studier af praktisk anvendelig art, der er på dette specifikke område, i form af anvendelsesorienterede rapporter og vejledninger udgivet under bl.a. ministerier.

ÆRESRELATERET VOLD: KULTUR ELLER KØN?

Siden slutningen af 1990'erne har begrebet "æresrelateret vold" haft offentlighedens bevågenhed i især vesteuropæiske lande, hvor der er befolkningsgrupper med indvandrerbaggrund fra Afrika, Mellemøsten, Sydøstasien og Tyrkiet m.v. Denne bevågenhed skyldes især konkrete begivenheder, der har involveret tvangsægteskaber, bortførelser, trusler, vold og drab, som har udspillet sig i indvandrerfamilier. Fokus på æresrelateret vold kommer desuden af, at indvandring og integration er et udbredt emne i den offentlige debat, hvor der er en tendens til at etniske minoriteter og deres "kultur" problematiseres (Bredal, 2005; Gullestad, 2002; Sandmo, 2005; Welchmann & Hossain, 2005). Opmærksomheden har især rettet sig mod indvandrere med muslimsk baggrund.

En kerne i problematikken omkring forståelsen af æresrelateret vold er, hvorvidt "kultur" kan accepteres som motiv for æresrelateret vold og overhovedet kan indgå i en definition af denne form for vold (Akpınar, 2003; Borchgrevink, 2004; Eldén, 1998; Larsson & Englund, 2004; Mojab & Abdo, 2004; Wikan, 2002 og 2005). Dette spørgsmål får da også konsekvenser for de metoder, der tages i brug i håndteringen af æresrelateret vold på alle niveauer fra forebyggelse til domsafsigelse.

Groft beskrevet er debattens omdrejningspunkt spørgsmålet om, hvorvidt æresrelateret vold kan betragtes som et kulturelt specifikt fænomen eller et universelt og dermed almengyldigt fænomen. Som kulturelt fænomen bliver æresrelateret vold i især den offentlige debat relateret til muslimske indvandreres kultur og religion. Islam bliver forstået som et kulturelt system, der fungerer som en model for tanke og handling. Forklaringen begrundes, at individet ikke kan handle anderledes, idet hand-

lingen er kulturbestemt. Dette kulturelle rationale er på den ene side sammenhængende med kulturel relativisme og multikulturalisme (Siddiqui, 2005), der bundes i en omfattende accept af kulturelle forskelle. På den anden side kan det kulturelle rationale være udtryk for en manglende accept af multikulturalisme med henvisning til, at visse praksisser som fx æresdrab skyldes ”forkert” kultur. Problemet ved de forklaringer, der vægter det kulturelle rationale for æresrelateret vold, er netop, at de er reduktionistiske (Akpınar, 2003), hvilket skaber en tendens til at ”etnificere” problemer og dermed lukke for løsninger (Clemmensen & Theil Nielsen, 2005). Det afspejler således også en uhensigtsmæssig tendens til at bruge kultur ideologisk (Connors, 2005) samt et manglende hensyn til, at kultur ikke nødvendigvis er fælles for en gruppe, og at kultur forandres fra generation til generation (Wikan, 2002). I forlængelse af kritikken mod kulturelle forklaringer understreger mange forskere, at æresrelateret vold ikke kan relateres til religion, det vil sige hverken islam eller andre religioner (Awla, 2005; Edwards & Welstead, 1999; Sen, 2005; Sev’er & Yurdakul, 2001). Sådanne argumenter bygger bl.a. på, at æresrelateret vold også optræder i grupper med kristen og anden religiøs baggrund.

Over for de kulturelle forklaringer står de mere universelle og almengyldige forklaringer af æresrelateret vold, som netop går på, at volden er baseret på en dimension som køn, der omfatter kvinder og mænd uanset sted og tid. Her bliver æresrelateret vold forstået som ”kønsbaseret vold”, det vil sige patriarkalsk vold mod kvinder. Udgangspunktet for disse forklaringer er, at vold altid udspilles i en eller anden kulturel kontekst (Pope, 2004), men at denne kontekst er sekundær i forhold til den vold, der begås. Det indebærer en kønsliggørelse af vold: kvinder er ofre og mænd bødler (Clemmensen & Theil Nielsen, 2005). På det overordnede plan tager disse forklaringer samt anbefalinger til løsninger udgangspunkt i spørgsmålet om ligestilling i et menneskerettigheds perspektiv med henvisning til FN’s menneskerettighedserklæringer (Connors, 2005). Denne forklaringsmodel er ikke uproblematisk. For det første er konsekvensen af et så kønsrelateret fokus, at andre mulige grupper af voldsofre bliver overset, fx mænd (Al-Baldawi, 2004), men også børn. Desuden er ”køn” ikke en given størrelse, men et produkt af særlige historiske og kulturelle processer (Thiara, 2003). Kønsrelaterede forklaringer overser desuden ofte, at hele familier, herunder kvindelige familiemedlemmer, kan deltage i organiseringen og udførelsen af æresrelateret vold.

ÆRE SOM SOCIAL KONSTRUKTION

Hvad enten vi taler om forklaringer, der vægter det kulturelt specifikke eller det almengyldige, har vi at gøre med to forskellige aspekter af og niveauer i æresrelateret vold. Debatten om æresrelateret vold drejer sig i høj grad om forklaringen og vægtningen af hhv. ære som årsag og motiv på den ene side og vold som effekt på den anden. Dette kommer direkte til udtryk i påpegningen af, at termer som "æresdrab" etc. afspejler voldsudøvelsen, og ikke offerets, synspunkt (Welchmann & Hossain, 2005) og tilslører andre mulige motiver. Dette vidner også om, at det ikke kan være moralsk forsvarligt at fastholde "kultur" som primær forklaring i sager, der involverer vold og død. Spørgsmålet er, på hvilket niveau kulturelle forklaringer opererer, og hvordan kultur skal medtages i en anvendelsesorienteret definition af æresrelateret vold. Det er blevet påpeget, at kategorier som "ære" ikke er givne i sig selv, men skal ses som produkt af en særlig form for kulturel praksis (Knudsen, 1989: 314). Det betyder et forbehold for at godtage forklaringer som "ære" i fx domsafsigelser. For at udvikle metoder i det sociale arbejde er det dog stadig relevant at beskæftige sig med den fortolkningsramme, som æren udgør (Eldén, 2004), fordi denne kan betragtes som motiverende til voldshandlinger. Ære kan dermed betragtes som en social konstruktion, der skabes igennem en række aktørers medvirken og praksis.

Spørgsmålet er, hvordan man kan operere med en definition af æresrelateret vold, der både vægter de kulturelle og de universelle elementer. Således er en sammentænkning af både kultur og køn blevet foreslået ved at fokusere på fx den kulturelle konstruktion af køn (Eldén, 1998), herunder patriarkatet som en kulturel kode (Akpınar, 2003) eller ved at fokusere på det personbegreb, der ligger til grund for æresrelateret vold (Borchegrevink, 2004). Spørgsmålet er, om man kan vende problemstillingen om og sige, at det, der er i forgrunden for æresrelateret vold, ikke er køn, men netop ære. Dette kræver, at vi afgrænser æresrelateret vold i forhold til andre former for vold samt udfolder fænomenet ære.

AFGRÆNSNING AF ÆRESRELATERET VOLD

Spørgsmålet om, hvordan æresrelateret vold skal afgrænses i forhold til andre typer af vold, angår, hvilke former for vold der er på spil, hvem den involverer, og hvilke situationer den opstår af.

Der findes intet statistisk materiale på æresrelateret vold som sådan. Fra myndigheders side er det blevet påpeget, at det kan være svært at få øje på sager, der involverer en relation mellem vold og ære. For indvandrere i europæiske samfund kan disse sager være ømtålelige, fordi forskellige forpligtigelser er på spil. På den ene side til familien og lokalmiljøet og på den anden til majoritetssamfundet (Madsen, 2003; Wikan, 2005).

Æresrelateret vold ligner på mange punkter andre former for vold. Om end der ikke findes nogen standardiseret definition af, hvad æresrelateret vold er, peger den eksisterende litteratur på området ofte på ens, men også yderst varierede former for vold. Formerne indbefatter fysisk vold (ørefigen, lussing, slag, spark, spyt) og psykisk vold som trusler om vold og mord. Der forekommer følelsesmæssig afpresning, udfrysning af familien, verbale krænkelser samt tvang og forbud som indskrænkelse af bevægelsesfrihed udenfor hjemmet og af relationer til andre personer uden for familien. Desuden forekommer handlinger, der involverer oprindelseslandet, fx bortførelser i form af ”genopdragelsesrejser” til oprindelseslandet og tvangsægteskaber. Æresrelateret vold ses også som seksuelle overgreb, fx voldtægt. Den mest ekstreme form for æresrelateret vold er drab. De måder, hvorpå æresrelateret vold udføres, hvad enten disse omfatter drab eller andre former for vold, er planlagte frem for spontane. Voldsmetoderne, uanset hvor fysiske de er, kan have en særlig symbolik, der fortæller noget om, hvilken type straf der er tiltænkt offeret. På denne måde viser den forulempede krop motivet til afstraffelsen (Spierenburg, 1998).

I de casestudier, som den eksisterende litteratur på området bygger på, er det gennemgående, hvem der er ofre for og voldsudøvere af æresrelateret vold. Ofrene er ofte kvinder, gifte som ugifte. Også mænd er ofre, om end i mindre målestok. Fælles for begge køn er, at ofrene for vold enten er teenagere, unge i en giftemoden alder, eller voksne der er nyligt gift. Volden udføres oftest af mere end en person. For det første omfatter voldsudøverne familien. For det andet udgør voldsudøverne oftest familiens mænd, assisteret af familiens kvinder. En opgørelse af

typiske mønstre i slægtskabsforhold fra et studie af æresrelateret vold blandt arabiske bosættelser i Israel (Kressel, 1981), der ofte henvises til også i den nyere forskning på området (Van Eck, 2003; Wikan, 2005), viser, at drab på en families datter oftest bliver udført af hendes bror, dernæst af hendes far, dernæst af faderens brødre og deres sønner. Der er således tale om vold inden for familiens rammer, og vold der bliver videreført fra én generation til den næste (Smeenk & Malsch, 2005: 5). Denne vigtige iagttagelse viser, at idéer og adfærd for vold kan være en integreret del af socialiseringen i familien.

I forhold til andre former for voldelige forbrydelser kan udførelsen af æresrelateret vold primært afgrænses til familien (An-na'im, 2005). Her tænkes på familie i udvidet forstand, der går ud over, hvad man ellers forstår ved en "kernefamilie". Den udvidede familie inkluderer både lokale relationer, der omfatter fx svigerfamilien, samt globale familierelationer, det vil sige til oprindelseslandet. Desuden spiller det netværk af indvandrere fra samme gruppe i indvandringslandets lokalmiljø en vigtig rolle, ikke mindst i cirkulationen af rygter etc. om familiemedlemmer. Æresrelateret vold opstår som respons på en offentlig beskyldning, der involverer familiens ære (Baker et al, 1999). Til forskel fra andre former for vold og drab betragter voldsudøverne offeret for selvskyldig i forbrydelsen (Kressel, 1981). Herved formulerer voldsudøverne æresrelateret vold som defensiv vold med elimination af "truslen" i skikkelse af offeret (Hayes & Lee, 2005). Desuden er æresrelateret vold forbundet med, at der qua den ære, som står på spil, er en "pris" at vinde i andres øjne (Borchgrevink, 2004). Ære ses således som relateret til sammenhængen mellem sanktion og belønning i forsvaret af omdømmet (Schneider, 1971), hvorved vold kommer til at fremstå som "ærefuld" (Spierenburg, 1998). Hertil er der det særtræk, at voldsudøveren ofte står ved sin handling og endog ofte angiver sig selv til myndighederne (Wikan, 2005: 35). Æresrelateret vold opstår således inden for familien ofte i situationer, der omhandler unge familiemedlemmers reproduktion af familien, fx gennem spørgsmålet om valg af ægteskabspartner. I denne situation beror udviklingen af den æresrelaterede vold desuden på andre sociale aktørers medvirken, som involverer både lokale og globale miljøer.

Æresrelateret vold betragtes ofte som en form for hustruvold. På trods af overlap er en vigtig forskel, at æresrelateret vold også kan have mandlige ofre og kvindelige voldsudøvere. Desuden er der i højere grad tale om familierelateret vold end om hustruvold, der indikerer indi-

viduelle og intime relationer mellem mand og kvinde. Æresdrab sammenlignes ofte med passionsdrab. Disse to adskiller sig dog netop fra hinanden ved, at passionsdrab ofte er spontane, individuelt arrangerede og involverer et seksuelt forhold mellem offer og drabsmand. Heroverfor er æresdrab kollektivt organiseret, ofte af familien, og involverer sjældent seksuelle relationer mellem offer og voldsudøver (Welchmann & Hossain, 2005).

ET SPØRGSMÅL OM ÆRE

Trods diskussioner om, hvorvidt begrebet ære overhovedet er sammenligneligt på tværs af kulturer (Hertzfeld, 1980), er æresbegrebet i sine grundtræk et universelt fænomen (Johansson, 2005; Stewart, 1994). Det er karakteriseret ved idéer om selvværd, rettigheder og regler, omdømme, økonomi, social status, identitet, køn og personlige relationer, herunder især familien som helhed.

Der er to aspekter af ære: et indre og et ydre (Stewart, 1994; Pitt-Rivers, 1966). Det indre aspekt er subjektivt og relateret til en indre overbevisning om selvværd, hvorved ære har emotionel betydning og personlig kvalitet. Det ydre aspekt af ære er relateret til en offentlig fremvisning af selvværd, her i betydningen status. Ære fremstår således her som noget, der er til genstand for en offentlig vurdering. I forlængelse heraf betragtes ære som en "ret"; bæreren af æren har en særlig ret til at handle og blive behandlet som én, der har særlig værdi (Stewart, 1994: 21). Ære forbindes hermed med begreber om rettigheder og regler udformet i en "æreskode", der genererer adfærd og praksis (Wikan, 2005: 72). Æren er således reflektiv, det vil sige den ansporer til handlinger som affekt af andre handlinger, særligt i forbindelse med krænkelser. Ære kan vindes og tabes, og kan dermed forstås som et substantielt begreb. Ære kan ses i forhold til "skam", som udtrykker tabet af æren. "Ære" og "skam" udgør evalueringer af selvværd og omdømme, som både fungerer på et personligt, privat niveau og på et socialt, offentligt niveau (Akpınar, 2003).

Køn er centralt i definitionen af ære og æresrelateret vold. Ære bliver formuleret som noget, der er lokaliseret i personer (Sen, 2005), især i kvindekroppen (Coomasawamy, 2005; Kressel, 1981; Welchmann & Hossain, 2005). Patriarkalske systemers regulering af seksualitet gen-

nem socialt sanktioneret seksuel adfærd inden for familier bliver brugt som forklaringer på, at netop kvinder forbindes med ære og ofte er ofre for æresrelateret vold. Denne kontrol af seksualitet, som er et omdrejningspunkt i æresrelaterede voldssager, er oftest knyttet til familiens kvinder, idet de skal føde børn og dermed sikre familiens og gruppens videre eksistens (Akpınar, 2003; Schlegel, 1990). I den forstand har kvinder både en biologisk og en kulturel betydning. Kvindekroppen står som centralt symbol til markering af grænser og kontrol af seksualitet (Mørk, 1998), fx i spørgsmålet om ægteskab uden for gruppen. Kvinder ses hermed som bærere af etnisk identitet og kulturel kontinuitet (Akpınar 2003). I forlængelse heraf kan kvinder blive betragtet som mænds ejendom (Siddiqui, 2005), hvilket bl.a. kommer til udtryk gennem ægteskabet, hvor kvinden ”overdrages” fra far til ægtemand (Bennett & Manderson, 2003). Kvinden kan således fremstå som en ressource, der skal forhandles med henblik på slægtens videre eksistens (Schneider, 1971). I tilfælde, hvor kvinden overgår til den ”forkerte” mand (som ikke er anerkendt som ægteskabspartner af familien), kan dette betragtes som et ”tyveri” af familieejendom (Borchgrevink, 2004).

ÆRE, SOCIAL STATUS OG KONFLIKTER

Ære er således også defineret som et økonomisk fænomen (Hertzfeld, 1980). Dette er ofte forbundet med lav social status, hvor påberåbelsen af ære bliver en kompensation for manglende økonomisk position (Edwards & Welstead, 1999; Hertzfeld, 1980; Sev'er & Yurdakul, 2001). Begreber som selvværd, anseelse og respekt indgår i en offentlig sfære (Hayes & Lee, 2005; Wikan, 2005). Ære og vold kædes til en manglende anerkendelse og accept i samfundet, herunder oplevelsen af at være sat uden for majoritetens lov (Ayers, 1991). Nyere studier af æresrelateret vold blandt indvandrere i Europa peger på selve indvandringssituationen og den forbundne sociale forandring som en faktor for æresrelateret vold (Akpınar, 2003; Borchgrevink, 2004; Sev'er & Yurdakul, 2001). Studierne fremhæver oplevelser af diskrimination fra majoritetssamfundet og social marginalisering. Derudover peger de på, hvordan indvandringssituationen kan føre til konflikter over værdier, især en basal konflikt mellem individ- og familieorienterede værdier. Det kommer særligt til udtryk i forholdet mellem generationerne og kønnene, hvor kvinders entré på

arbejdsmarkedet kan have en negativ effekt på den traditionelle mande-rolle (Akpınar, 2003: 430). En reaktion på indvandringssituationen er således også, at spørgsmålet om etnisk identitet, i form af oprindelseslandets kulturelle rødder, bliver et vigtigt emne i indvandrer miljøers interne netværk. Dette kommer bl.a. til udtryk gennem ”gruppekontrol”, fx sladder og justits i forhold til ”forkert adfærd”, der også involverer oprindelseslandet, det vil sige både lokale og globale relationer. Hermed bliver værdier rettet indad, og kontrol med familiemedlemmer strammes i et forsøg på at reetablere historiske privilegier, der er tilegnet gruppen, navnlig de mandlige medlemmer (Sev'er & Yurdakul, 2001). Æresrelateret vold, som i ekstreme tilfælde involverer mord, er således netop en manifestation af familiens utilstrækkelighed til at opretholde kontrollen med den yngre generation, hvilket igen afspejler familiens anerkendelse af og praksis omkring det etniske minoritetsnetværks normer og værdier (An-na'im, 2005). Rationalet for æresrelateret vold grunder således ofte i idéer om, at de unge er påvirkede af ”majoritetskulturen” (Borchgrevink, 2004) og dermed bryder med deres ”oprindelige” etniske identitet (Afshar, 1994).

Spørgsmål om ære hænger sammen med selvværd, omdømme og social status, der kan involvere individet eller gruppen, det vil sige oftest familien. I visse former for æresrelateret vold, fx tvangsægteskab og æresdrab, er det især familiens ære, som står på spil. Familiens omdømme og anseelse afhænger i høj grad af omgivelsernes, især netværkets, vurdering og kontrol, som er medvirkende til de handlinger, der bliver igangsat, i fald det vedtages, at æren er krænket. De situationer, hvor vedtagelser omkring status i forhold til ære opstår, udspiller sig ofte omkring familiens unge i den reproduktive alder, især omkring valg af ægteskabspartner. Det, der ofte er på spil i disse situationer, er spørgsmål omkring slægtens videre eksistens, både som biologisk og som kulturel enhed. Æresrelateret vold udspiller sig således ofte, hvor der er konflikter mellem generationerne i familien. Disse konflikter kan være relateret til, at familien i forvejen har oplevet et tab af social status eller er udsat for social marginalisering i forhold til majoritetssamfundet.

ÆRE SOM RELATION

Som det fremgår, har ære en social betydning, idet ære afhænger af personer samt personlige relationer. Her er identitet på spil på flere planer, især i forhold til den etniske minoritetsgruppe og familien. Dette involverer en særlig hierarkisk personopfattelse, hvor personen med dennes status og muligheder er defineret i forhold til andre personer. Denne personopfattelse er særlig karakteristisk inden for en kollektivistisk eller familieorienteret sfære, hvor familien udgør en enhed, som individet er en integreret del af. Individet kan således ikke adskilles fra familien, det er netop individerne til sammen som udgør familien. Familien er en relation, hvor familiefællesskabet er et fælles projekt med gensidige forventninger (Bredahl, 2004). På denne måde er der en gensidig afhængighed mellem familien som helhed og familiens individuelle medlemmer. Det betyder, at individuelle handlinger inden for familien bliver tilskrevet familien som helhed. Uenigheder omkring handlinger, fx i forbindelse med valg af ægteskabspartner, kan få konsekvenser for hele familien, lokalt og globalt. Dette afspejler en holistisk personopfattelse, hvor effekten af den enkelte persons handlinger smitter af på familiens omdømme, det vil sige ære. Udsagn som ”at plette familiens ære” er netop udtryk for dette. Ære kan således ses som et relationelt begreb, idet opretholdelsen af æren afhænger af personer og deres handlinger. På denne måde udgør ære også en substantiel kerne i familiens selvopfattelse, idet æren på én og samme tid genererer og er genereret af familiens handlinger.

Den overordnede ramme for, hvordan vi forstår æresrelateret vold, er gennem et fokus på familien og dennes omdømme, det vil sige kollektiv ære, ikke mindst i forbindelse med social kontrol gennem regulering af seksualitet (An-na'im, 2005; Baker et al., 1999). Kvinders sociale position og oplevelser af vold må således forstås på baggrund af deres position i familien (Bennett & Manderson, 2003: 10). Som før nævnt er netop hele eller dele af familien (far, bror, mor, fars familie, svigerfamilie) ofte involveret i planlægningen og udførelsen af æresrelateret vold (Kressel, 1981, Welchmann & Hossain, 2005). Det betyder, at normer og forventninger relateret til æresvold grundlægges og videreføres i familien (Vandello & Cohen, 2003), og således er del af den primære socialisering.

Et fokus på familien som enhed i sager, der involverer æresrelateret vold, leder således opmærksomheden hen på karakteren af de socia-

le relationer, der er mellem generationerne i familien. Ikke mindst potentielle konflikter i familien, der også kan være igangsat af netværket, og som kan starte en sag omkring æresrelateret vold.

EN DEFINITION AF ÆRESRELATERET VOLD

Nærværende definition af æresrelateret vold bygger på de dimensioner, der er gennemgået ovenfor. Definitionen er deskriptiv og anvendelsesorienteret i det omfang, at den peger på den målgruppe, det vil være relevant at arbejde med.

Æresrelateret vold betegner forskellige typer vold, herunder drab, hvor "ære" i betydningen af selvværd og omdømme anvendes som rationale af de implicerede i volden. Ære er i relation til vold ofte relateret til kollektivet, specifikt til den udvidede familie. Æren kommer i spil både i forhold til globale relationer og til lokale relationer, det vil sige det lokale netværk af medlemmer af en etnisk minoritetsgruppe. Ære er både et substantielt begreb, idet det rummer en kvalitet, der kan vindes og tabes, og et relationelt begreb, idet ære afhænger af personers handlinger, og hvordan de vurderes af omverdenen. Dette foregår i en kulturel kontekst, der er familie-orienteret, idet individuelle handlinger tilskrives familien som helhed. Således involverer æresrelateret vold især spørgsmål om familiens og den etniske minoritetsgruppes identitet og videreførelse, særligt i et kulturelt perspektiv. Ofre for æresrelateret vold er familiens unge - primært døtre, der skal føre slægten videre. Æresrelateret vold opstår især i sociale situationer, der fx er karakteriseret af social forandring, som ofte involverer et tab af social status, hvor familien og den etniske minoritetsgruppes integritet trues.

Som det fremgår af denne definition, er familien en central aktør, hvilket især peger på en familie-orienteret tilgang i arbejdet med æresrelateret vold. Definitionen er særligt møntet på det lokale niveau. Samtidig søger definitionen at anskueliggøre et multi-aktør perspektiv, bl.a. ved at pege på problemstillinger i forholdet mellem etniske minoriteter og majoritetssamfund, samt at indikere globale relationers betydning, bl.a. i forståelsen af familien og den etniske minoritetsgruppe i en migrationskontekst.

EKSISTERENDE METODER I SOCIALT ARBEJDE

Der findes ingen specifikke metoder i det sociale arbejde, der er målrettet (potentielle) ofre for ”æresrelateret vold” som sådan. De metoder, der anvendes i det sociale arbejde i voldsager, der kan være relateret til ære, er oftest de samme metoder, som anvendes på en lang række andre områder, fx hustruvold. Man kan dog tale om, at de forskellige måder at forklare og definere æresrelateret vold på som relateret til kultur eller til køn også er afspejlet i forskellige strategier i det sociale arbejde. De, som arbejder forebyggende med problemstillinger omkring æresrelateret vold, har tendens til at betone migrationsprocesser, integrationsproblemer, værdi- og normkonflikter, mens de, der arbejder mere akut, fx med beskyttelse af ofre, har tendens til at tage udgangspunkt i et individ- og kontekstperspektiv i forhold til køn og magt (Björktomta, 2005: 52). Kulturbaserede strategier til bekæmpelse af æresrelateret vold har en tilgang med fokus på familien som helhed (Madsen, 2003), hvilket afspejler en idé om familien som en kulturbærende størrelse. For eksempel sorterer handlingsplaner for bekæmpelse af tvangsægteskaber i Norge under Familie- og Børnedeptementet. Røde Kors i Norge arbejder desuden mod tvangsægteskaber med fokus på forældregenerationen (ibid.: 38). I Sverige kan der nævnes tiltag som den private modtagelse *Orienthälsan*, der arbejder i et målrettet familieperspektiv (Björktomta, 2005). Også religiøse ngo'er som fx det muslimske *An-Nisa Society* i Storbritannien arbejder med en familie-orienteret tilgang (Madsen, 2003: 32). I Danmark indgår diskussionen om, hvilken rolle det kulturelle rationelle spiller i problematikken om, hvorvidt voldsramte kvinder af etnisk minoritetsbaggrund skal isoleres i særlige beskyttede boliger eller ”blandes” i beskyttede boliger med kvinder fra majoritetsbefolkningen (Mogensen & Nielsen, 2000). Generelt er der dog rådvildhed omkring det sociale arbejde med personer med etnisk minoritetsbaggrund, og kun få tiltag medtænker den kulturelle dimension (Nielsen, 2005c).

De definitioner af æresrelateret vold, der vægter det almengyldige, kommer først og fremmest til udtryk i en individ-orienteret tilgang med fokus på beskyttelse af det enkelte individs rettigheder (Madsen 2003). Denne strategi afspejler et mere overordnet niveau i arbejdet med æresrelateret vold, nemlig med grundlag i FN's menneskerettigheds-erklæringer. Desuden er det især ngo'er i form af kvindecentre, der arbejder med beskyttelse af den enkelte kvinde, fx på krisecentre og be-

skyttede boliger for kvinder, hvor fokus er på ”empowerment” via hjælp til selvhjælp. Et kendt eksempel i Storbritannien er således ngo’en *Southall Black Sisters*, som blev etableret i London i 1979 og har asiatiske og afrikanske kvinder som målgruppe.

De mest udbredte metoder til at bekæmpe voldssager, der forklares som relateret til ære, er individ-orienterede, universelle og køns-specifikke med det formål at beskytte kvinder. De er udtryk for, at anbefalinger om løsninger af æresrelateret vold foregår i et feministisk perspektiv (Bredal, 2005; Mojab, 2004; Sen, 2005). Der er dog overvejelser omkring, hvorvidt ”feminisme” er en virkningsfuld generel strategi (Sev’er & Yurdakul, 2001). Dette indbefatter spørgsmålet om, hvorvidt alle kvinder er lige motiverede til at tage imod budskabet om frigørelse som en menneskerettighed. Således er der netop i det sociale arbejde med kvinder med minoritetsbaggrund en erkendelse af, at disse ser ud til at have ”særlige problemer” (Clemmensen & Theil Nielsen, 2005), der kan kræve en speciel indsats.

På baggrund af de ovenstående betragtninger forekommer det lige problematisk at fokusere på æresrelateret vold som hhv. et kønsrelateret fænomen og som et kulturfænomen. Begge forklaringer er begrænsede på hver deres måde, både i deres fokusering af problemfelt og målgruppe. Dette afspejles bl.a. i de mange efterlysninger i det metodiske arbejde i retning af en ”multiaktør” tilgang (Astbury, 2003; Bredal 2005; Madsen, 2003; Björktomta, 2005). Der er behov for flerdimensionelle og faglige løsninger (Mojab, 2004), der inddrager både de personlige, sociale, legale og kulturelle områder uden at ødelægge de sociale fibre, herunder familiens autonomi (An-na’im, 2005; Sev’er & Yurdakul, 2001). Der må fokuseres både på familien som helhed og på individet samt andre mulige aktører både lokalt og globalt.

ARBEJDET MED RISIKOINDIKATORER FOR ÆRESRELATERET VOLD

De få eksisterende erfaringsbaserede og anvendelsesorienterede studier af æresrelateret vold kommer især fra Holland og Storbritannien. Her har de respektive regeringer formuleret særlige indsatser på området, især med henblik på at opfange risikoindikatorer for, hvornår et individ er i fare for at blive udsat for æresrelateret vold, så volden kan forebygges

eller stoppes i tide. Dette endnu igangværende arbejde er især møntet på socialarbejdere, politi og andre, der via deres profession kan komme i kontakt med personer fra miljøer, hvor der er risiko for æresrelateret vold. Disse studier påpeger, at man må være påpasselig med optegnelser over risikoindikatorer, idet disse bygger på et kategoriseringsarbejde, der kan have den ofte utilsigtede konsekvens at være stereotypificerende og dermed stigmatiserende (Ferwerda & Van Leiden, 2005; Limburg, upubliceret materiale a & b). Således er det også blevet påpeget, at æresrelateret vold ikke kan afgrænses til første generation af indvandrere eller til indvandrergupper, hvis levevis er særligt ”traditionalistisk” (Limburg, upubliceret materiale b). Generelt anbefales da også, at man indsamler så mange oplysninger om baggrund og social kontekst om de potentielt involverede i æresrelateret vold som muligt.

Ferwerda & Van Leiden (2005) tager i deres arbejdsdefinition af æresrelateret vold udgangspunkt i den kollektive ære, det vil sige i tilknytning til familien. Den æresrelaterede vold opstår i samspillet mellem individ, familie og netværk, ofte som en reaktion på at familiens ære er blevet krænket. Ferwerda & Van Leiden opstiller forskellige risikoindikatorer for, hvornår æresrelateret vold opstår. Disse henviser dels til de særlige situationer, der kan føre til, at den æresrelaterede vold opstår, dels til de grupper af personer, der er særligt udsatte. Som risikogruppe peger de på unge, især på kvinder, men også på mænd. De situationer, som den æresrelaterede vold opstår i, er især omkring konflikter i familien, der angår den unges fremtid, særligt omkring indgåelse af ægteskab og valg af ægteskabspartner. Forfatterne opstiller fem typer af risikoindikatorer. Den første risikoindikator udgøres af omfanget af det kendskab offentligheden, især netværket, har til en æreskrænkelse. Denne iagttagelse peger på betydningen af netop netværket, som via rygtedannelse kan igangsætte den æresrelaterede vold. En anden risikoindikator er den kulturelle baggrund, især regionale forskelle, idet æresrelateret vold kan være udbredt i én bestemt region men ikke i en anden. En tredje indikator er de særlige situationelle faktorer, der kan føre til æresrelateret vold, og spørgsmålet om, hvem og hvad der er årsag til konflikten. En fjerde indikator man bør være opmærksom på, er potentielt mistænkelige udøvere af æresrelateret vold, fx hele familier. Endelig er en indikator pludselig adfærdændring hos personer, der er potentielle ofre for æresrelateret vold. Disse risikoindikatorer er tænkt som områder, som relevante faggrupper bør være opmærksom over for. Hensigten er, at man kan

forebygge æresrelateret vold gennem tidlig opdagelse. Det samme formål har den britiske regerings publikation til socialarbejdere om unge og voksne, der udsættes for tvangsægteskab, samtidig med at denne publikation fremhæver især tegn på de psykiske konsekvenser, som den æresrelaterede vold kan have (Foreign & Commonwealth Office, 2004). Publikationen tager udgangspunkt i, hvad der menes at være særlige kendetegn for potentielle ofre for tvangsægteskaber, at disse kan betegnes som "sårbare" (*vulnerable*) personer. Dette kan bl.a. komme til udtryk i skole eller på arbejdsplads, hvor en sådan person vil have tendens til at klare sig generelt dårligt, udvise manglende motivation og være fysisk fraværende. Dette kan være tegn på, at vedkommende er udsat for skærpet kontrol fra familien. Andre tegn kan være, at personen har psykiske lidelser i form af spiseforstyrrelser, depressioner eller har søgt at gøre skade på sig selv, evt. selvmord. Af risikoindikatorer nævnes familiens historie, hvor man bør undersøge, om der i forvejen er søskende, der har været udsat for æresrelateret vold, eller om der er andre sager i familien, der omfatter fysisk eller psykisk vold (fx isolation), eller reaktioner fra familiens unge som fx flugt (ibid. 7). Af andre risikoindikatorer nævnes, at det potentielle offer fortæller løgne til familie og venner om sin færden, fordi dennes adfærd kan blive betragtet som upassende. Eller at familien undgår kontakt til netværket i forsøg på at dække over en æreskrænkelser for at undgå et potentielt krav om æresoprejsning (Limburg, upubliceret materiale b). Andre umiddelbare tegn på, at ære kan være et motiv for vold, er, at det potentielle offer modtager trusler, meldes savnet, er udsat for vold eller uforklarlig død. Det er blevet påpeget, at de grovere former for æresrelateret vold som fx æresdrab skyldes manglen på alternativer og som en konsekvens af migrationssituationen, heriblandt især udeblivelse af mægling i familien, hvor familien er spredt grundet migration (Van Eck, 2003). Som allerede indikeret er manglen på dialog en generel risikoindikator for, at konflikter, der er relateret til familiens ære, kan opstå.

Der kan til stadighed forekomme uklarheder omkring, hvorvidt voldssager reelt har at gøre med spørgsmålet om ære, og man bør være påpasselig med at gøre kultur til forklaring i alle sager. I dette kapitel har vi søgt at indkredse en bestemt type vold, som er relateret til ære. Denne viser, at æresrelateret vold ofte er et kollektivt fænomen, afgrænset til den udvidede familie og netværket. Ofrene er primært begrænset til familiens unge og unge voksne samt til bestemte situationer og konflikttyper, der

angår de unges fremtidsudsigter, især uoverensstemmelser mellem forældre og unge, omkring hvilke handlinger der skal foretages med henblik på fremtiden. Dette indebærer, at det for personale i det sociale arbejde som udgangspunkt vil være relevant at fokusere på karakteren af de sociale relationer, der er mellem generationerne i familien, herunder konflikter i familien.

SVERIGE

Sverige är ett av de länder i Europa som har störst andel etniska minoriteter i befolkningen. Av drygt nio miljoner invånare har ungefär en sjundedel, 16 procent, utländsk bakgrund. (De är födda utomlands eller har föräldrar som båda är födda utomlands, ytterligare 6 procent har en förälder som är född i utlandet). Till skillnad från arbetskraftsinvandringen från Sydeuropa på 1950- och 60-talen har invandringen under senare decennier framför allt bestått av flyktingar och anhöriga från utomeuropeiska länder. Många har kommit från Irak, Iran och Turkiet (Statistiska centralbyrån, 2004).

I jämförelse med Norge och Danmark, där frågan om tvångsaktenskap har varit aktuell sedan 1990-talet, har arbetet mot hedersrelaterat våld, hot och förtryck i Sverige pågått under relativt kort tid. Diskussionen har inte heller i någon större utsträckning rört tvångsaktenskap. Med Fadime Sahindals död 2002 och medias uppmärksamhet (som ledde till regeringens särskilda satsning 2003–2007) kan arbetet sägas ha startat på allvar.

Omfattningen av det hedersrelaterade våldet – hur många ungdomar av båda könen som utsätts för olika former av fysiskt och psykiskt våld – kartläggs för närvarande av Socialstyrelsen på regeringens uppdrag.

INSATSER

Eftersom det uppdrag som ligger till grund för den här rapporten gäller andra länder än Sverige, ges här inte någon närmare beskrivning av svenska insatser mot hedersrelaterat våld. Sådana beskrivningar finns dessutom på annat håll (Björktomta, 2005; Kvinnoforum, 2005 a och b; Socialstyrelsen och länsstyrelserna, 2005 och 2006; rapporter från flera länsstyrelser).

Även om tvångsäktenskap inte har fått någon större uppmärksamhet i Sverige, skärptes äktenskapslagstiftningen 2004 för att motverka att människor tvingas till äktenskap. Bland annat gäller åldersgränsen 18 år nu alla utan undantag. Det går fortfarande att få särskilt tillstånd att gifta sig vid lägre ålder men villkoren för sådana tillstånd har blivit strängare. Behovet av ytterligare skärpningar av lagen utreds för närvarande.

Det sociala arbetet mot hedersrelaterat våld bedrivs i huvudsak av socialtjänsten, skolan och frivilliga organisationer. Exempel på insatser är råd och stöd, samtalsgrupper, skyddat boende och utbildning och information. Ett uppmärksammat exempel på informationsinsatser för att förebygga hedersrelaterat våld är de föreläsningar som unga män från så kallade hederskulturer håller för skolelever och andra (Sharaf hjältar).

Under perioden 2003–2007 har regeringen avsatt 180 miljoner kronor till särskilda åtgärder mot hedersrelaterat våld. Åtgärderna beskrivs i särskilda rapporter från Socialstyrelsen och länsstyrelserna (2005, 2006). En stor del av projekten till och med 2005 har handlat om förebyggande insatser, till exempel utbildning för att höja kompetensen hos dem som möter ungdomar som är utsatta eller i riskzonen för hedersrelaterat våld, attitydpåverkan, handlingsplaner och samverkan. Det är framför allt socialtjänst, skolor och frivilligorganisationer som fått medel till förebyggande insatser. Frivilligorganisationer kan vara trossamfund, kulturföreningar, invandrарorganisationer och föreningar för homo-, bi- och transsexuella.

Upprättandet av skyddat boende har varit en prioriterad fråga. I dag finns ungefär hundra platser inom olika boendeformer, familjehem, hem för vård och boende och andra skyddade boenden, till exempel kvinnojourer, skyddslägenheter, folkhögskolor, stödboenden och kollektiva boenden (Socialstyrelsen och länsstyrelserna, 2006).

UTVÄRDERINGAR

Finns det åtgärder som bidrar till att minska problemen och förbättra hälsa och välfärd för de utsatta? Har det gjorts empiriska studier i Sverige som kan hjälpa till att besvara den frågan? Vi har endast funnit tre studier som på ett eller annat sätt berör frågan, dock utan att alltid ha det som central frågeställning. Alla tre studierna gäller individriktade insatser för personer som har utsatts eller direkt hotas av hedersrelaterat våld. Två av studierna gäller också flera olika typer av insatser som ges inom samma organisatoriska ram – stöd och råd, gruppverksamhet och skyddat boende i olika kombinationer. I redovisningen av resultaten skiljs dessa insatser inte alltid åt.

Dalila – rådgivning, stödpersoner och tjejgrupper

Tjejprojektet Dalila drevs av Kvinnors Nätverk 2001–2004. Kvinnors Nätverk är en frivillig organisation som använder sig av både ideell och avlönad arbetskraft. Dalilas verksamhet var uppbyggd på tre hörnstenar:

1. rådgivning, jourtelefon och ombudsmannaskap,
2. tjejgruppsverksamhet,
3. stödpersonsverksamhet.

Verksamheten relaterades till de tre faser som arbetsmetoden delades in i: att identifiera problematiken (rådgivning per telefon eller vid personligt möte), att lösa en akut kris om flickorna bestämde sig för att lämna sina familjer (till exempel stöd vid kontakter med myndigheter eller hjälp med praktiska frågor) samt att hjälpa flickorna att komma vidare i den nya situationen (stödpersons- och tjejgruppsverksamheten).

Kvinnors Nätverk arbetar utifrån ett mänskligt rättighetsperspektiv: ”Om man utgår ifrån att alla människor inkluderas i de mänskliga rättigheterna kan man omöjligt blunda för förtryck på grund av att de skulle tillhöra en viss kultur” (Österberg, 2005 s.63). Målet för Dalila var ”att underlätta situationen för unga invandartjejer, som av olika anledningar hamnat snett, att leva ett självständigt och meningsfullt liv samt att bryta deras ensamhet och isolering och verka för tjejernas verkliga integration” (s.15). I projektet arbetade man också för att påverka attityder i samhället och försöka få ansvariga myndigheter att skaffa kunskap och resurser och ta sitt ansvar för flickornas situation.

Syftet med utvärderingen (Österberg, 2005) var att ”granska hur projektet Dalila lyckats nå sin målsättning i det praktiska arbetet med tjejerna” (s.15). Utvärderingsmetoden var kvalitativ, totalt nio intervjuer genomfördes. Djupintervjuer gjordes med tre hjälpsökande flickor i åldrarna 16–20 år och med de tre personer som arbetade i projektet. Flickorna valdes så att de skulle ha olika bakgrund och ha fått olika slags hjälp. Dessutom telefonintervjuades en skolsköterska, en stödperson samt en kriminalinspektör. Man gjorde också deltagande observationer på möten samt analyserade skriftlig information.

Sedan starten 2001 och fram till slutet av år 2003 registrerades 69 flickor som hjälpsökande hos Dalila, men dokumentationen var inte heltäckande. Åldern varierade mellan 13 och 25 år. De flesta var mellan 17 och 20 år. Övervägande delen av flickorna kom från Iran, Irak och Turkiet. De flesta kom i kontakt med Dalila genom lärare eller kuratorer i skolan. Andra förmedlare var bland andra ungdomsmottagningar, socialtjänsten, BRIS och vänner. En del flickor hade själva tagit reda på att projektet fanns.

Dalila delade in flickornas problem i olika kategorier. I stort sett alla hade en hedersrelaterad problematik, av Dalila benämnd värdekonflikt/normkonflikt. Konflikten kunde ge upphov till andra problem, som problem med bostad eller vad som kallades oskuldspenning.

Dalila arbetade utifrån en empowermentmetod (hjälp till självhjälp). Man försökte hjälpa flickor ur deras problemsituation genom att göra dem medvetna om det förtryck de var utsatta för, vilket ansågs kunna vara strukturellt, patriarkalt, rasistiskt eller klassrelaterat. I metoden ingick också att uppmärksamma flickornas individuella behov. I projektet valde man att bara fokusera på flickorna och inte inta någon medlarroll i förhållande till föräldrarna.

De intervjuade tre flickorna var nöjda med Dalilas verksamhet. De var överens om Dalila hade tagit dem på allvar från början och de kände att deras behov kom i första rummet. De uppfattade Dalilas arbetssätt som mer effektivt och mer till hjälp än det sätt socialtjänsten hade bemött dem på. Att Dalila inte bara lyssnat utan även handlat utifrån flickornas behov bekräftades av skolsköterskan.

Även om flickorna var nöjda, hade de olika delarna av verksamheten inte haft samma betydelse för alla tre. För någon var stödpersonen en oerhört viktig kontakt, medan den för en annan var någon att fika med då och då. Detsamma gällde gruppverksamheten, som flickorna till

stor del utformade själva. De träffades ungefär en gång i veckan och kunde till exempel se en film och sedan diskutera den eller göra en resa tillsammans. För någon var den sociala kontakten i gruppen väldigt viktig, medan en annan tyckte att det var svårt att umgås med personer som hon inte kände. En självförsvarskurs hade haft stor betydelse för flickorna. De hade funnit en styrka i att veta att de nu kunde försvara sig mot våldet.

I den tredje fasen, där flickorna skulle få hjälp att komma vidare, var Dalilas erfarenhet att stödet inte fungerade i alla situationer. Det var framför allt när flickorna hade brutit med familjen och ensamheten blivit för svår som de valde att gå tillbaka till familjen. De verksamma i projektet önskade att de hade haft större resurser och kunnat erbjuda en tryggare framtid med ett nytt socialt nätverk. Det bekräftas till viss del i intervjuerna med flickorna.

En del flickor som bryter med familjen hamnar i destruktiva mönster. Det kan handla om missbruk, prostitution eller att man inleder en destruktiv relation. När detta hände saknade Dalila inte bara resurser utan även kunskap och fick hänvisa till andra institutioner eller organisationer.

Trots dessa negativa erfarenheter ansåg utvärderaren att Dalila har lyckats uppnå sitt mål att hjälpa flickorna på deras väg till ett självständigt liv. Projektet har enligt utvärderingen också ofta lyckats lösa flickornas akuta problem.

Kruton – stöd- och rådgivningscenter och skyddat boende

Kruton i Stockholm är ett stöd- och rådgivningscenter och ett skyddat boende för flickor som utsatts för hedersrelaterat våld. Boendet startades 2002 och centret 2004.

Boendet har åtta platser och tar emot flickor i åldrarna 13–20 år. Genomsnittsåldern är 17 år. Flickorna stannar i genomsnitt en till två månader. Placeringen görs av socialtjänstens individ- och familjeomsorg, som också finansierar vistelsen. På boendet finns tio behandlingsassistenter, både män och kvinnor, med socionomutbildning eller annan likvärdig utbildning. All personal får extern handledning.

I det inledande skedet sätts fokus på skyddsbehovet. Man kartlägger hotbilden och upprättar säkerhetsstrategier för hur och var flickan kan röra sig utanför boendet. Viktiga personer placeras in på en nätverkskarta. Vilka utgör ett hot och vilka kan eventuellt vara ett stöd?

Det vidare arbetet kan kortfattat delas in i tre steg. Första steget handlar mest om att lyssna, ta emot flickans berättelse och hårbärgera den. Det andra steget innebär att i samtal med flickan hjälpa henne att sortera sina tankar. Det tredje steget handlar om framtiden, att inge hopp och visa på möjligheter.

Vid Kruton finns också ett stöd- och rådgivningscenter för flickor och unga kvinnor med utländsk härkomst. Där kan också flickor som har flyttat ut från boendet få stöd. Även professionella kan vända sig till centret för information eller för att få råd i enskilda ärenden (Stockholms stad, 2005).

Utvärderingen nedan omfattar endast det skyddade boendet Kruton. Avsikten med utvärderingen (Eldén och Jutterdal, 2005) var inte att undersöka vilka resultat Kruton har uppnått, utan att undersöka den våldsförståelse som kännetecknar verksamheten och vilken målgrupp Kruton har. Utvärderingens utgångspunkt var ”att hedersrelaterat våld, liksom mäns våld mot kvinnor utövat i andra kulturella sammanhang, måste förstås utifrån en könsmaktsförståelse” (s.6).

I utvärderingen har man utgått från tre grupper av aktörer: de handläggare som placerar, de anställda och de unga kvinnor som placeras. Utvärderingen grundar sig på intervjuer med tre slumpvis valda socialsekreterare av sju som placerat unga kvinnor på Kruton, och sju chefer (handläggare eller utvecklingsledare) inom socialtjänsten i Stockholm. De sistnämnda intervjuerna handlar inte om Krutons verksamhet utan genomfördes i samband med ett annat forskningsprojekt. Vidare intervjuades fyra slumpvis valda anställda vid Kruton, och tio av elva anställda besvarade en enkät.

Utvärderarna analyserade också intervjuer som anställda vid Kruton hade genomfört med nio unga kvinnor i samband med att deras placering avslutades. Avsikten var att utvärderarna själva skulle intervjua unga kvinnor, men det visade sig att kvinnorna var svåra att få tag i. Det innebär att det finns olikheter i de frågor som personalen ställt till de unga kvinnorna och de frågor som utvärderarna ställt till handläggare och personal. I rapporten sägs att ett problem med att använda intervjuer som personalen genomfört, skulle kunna vara att de unga kvinnorna har svårt att framföra kritik men att det i intervjumaterialet framkommer att flickorna ändå framförde viss kritik.

Utvärderarna har i intervjuerna med handläggare hos socialtjänsten och anställda på Kruton försökt fånga hur man identifierar

målgruppen och hur man uppfattar våldet (med författarnas ord: vilken våldsförståelse man har). Handläggarna pekade på yttre omständigheter som skiljer ut de unga kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld från dem som utsätts för icke hedersrelaterat våld. De omständigheter som handläggarna fokuserade på i sin bedömning var: flera förövare, odemokratiska familjer och att våldet är planerat, öppet och tydligt. De såg våldet som ett uttryck för tonårsproblem, frigörelseproblem och familjekonflikter. Ibland kopplades förståelsen av våldet till de unga kvinnornas uppförande, där ett "olämpligt" uppförande kan skada hela släktens heder. Genom en sådan koppling lägger handläggarna ett stort ansvar på de unga kvinnor som utsätts för våld. Handläggarnas bedömning av den unga kvinnans rädsla för våld och hennes reaktion på handläggarens avsikt att kontakta föräldrarna har betydelse för beslutet om man ska placera eller inte. Utvärderingens tolkning är att det läggs ett stort ansvar på den unga kvinnan även när det gäller att bedöma risker.

I personalgruppen på Kruton fanns olika förståelser av våldet, bland annat utifrån en hederskultur, där kvinnans sexualitet ska kontrolleras, och utifrån mäns makt och kontroll över kvinnor. I både intervjuer och enkäter betonar personalen hur viktigt det är att man lyfter ansvaret från den unga kvinnan när det handlar om att bedöma hur stor risk hon utsätter sig för. Det är personalens ansvar att bedöma hotbilden och avgöra hur och var hon kan röra sig utan risk. Personalen är enig om att det är den unga kvinnan och hennes upplevelser som står i fokus, att man tror på hennes berättelse. Det ses som en förutsättning för tilliten.

De unga ogifta kvinnorna beskriver att hoten och det fysiska och psykiska våld de utsatts för berodde på att de inte ville gifta sig med den person familjen hade utsett eller att de hade en pojkvän som familjen inte accepterade. Den som var gift och ville skiljas kunde hotas därför att skilsmässa inte accepterades.

Enligt författarna var det en ny och mycket positiv erfarenhet för de unga kvinnorna att bli trodda, att deras berättelser inte ifrågasattes och att de inte pressades att träffa föräldrarna mot sin vilja. De riktade däremot kritik mot socialtjänsten för att de ofta hade blivit ifrågasatta och för att det hade tagit lång tid innan de fick hjälp. De unga kvinnorna betonade betydelsen av att få känna både fysisk och psykisk trygghet. Att personalen var tillgänglig för samtal i stort sett när som helst upplevdes som positivt, men det framkom ändå önskemål om att personalen skulle ha mer tid för dem.

När det gäller vilken målgrupp Kruton ska ha ansåg både socialtjänsten och Krutons personal att man inte bör blanda den här gruppen av unga kvinnor med andra grupper som har andra problem, till exempel missbruk eller vagabondage. De menade också att de yngsta i målgruppen är för unga för att bo tillsammans med de äldre, som har en annan livssituation. De unga kvinnorna själva var till största delen positiva till att de kom från liknande sammanhang, men de äldre ansåg att det ibland var svårt med ålderskillnaden.

Bland personalen var uppfattningen delad i frågan om män ska arbeta på Kruton eller inte. De som var positiva menade att goda manliga förebilder var bra för de unga kvinnorna och visar att det finns män som ställning mot våldet. De unga kvinnorna är dessutom vana vid att träffa män i skolan. Personal som hade en mer negativ inställning till manlig personal menade att de unga kvinnorna kan se männen som ett hot eftersom det ofta är män som utsatt dem för våld. Manlig personal innebär också begränsningar för de unga kvinnor som bär slöjan; är det bara kvinnlig personal kan de ta av sig slöjan. I intervjuerna med de unga kvinnorna framkom att vissa ansåg att det var jobbigt med män i personalen, medan andra inte alls nämnde personalens kön.

De tre grupperna av aktörer (handläggarna, de anställda och de unga kvinnorna) ansåg att det praktiska arbetet på Kruton i stort sett fungerar mycket bra. De unga kvinnorna (som hade intervjuats av Krutons personal) framförde kritik att utbudet av aktiviteter var för litet. Annars var de nöjda med det stöd och den praktiska hjälp de hade fått. En del unga kvinnor flyttade hem igen då de inte orkade vänta på ett annat boende efter Kruton. Dessa unga kvinnor hade önskat mer stöd och hjälp med att hitta ett nytt boende. I samband med att de unga kvinnorna flyttade från Kruton framkom att en del hade upplevt att stödet från socialtjänsten inte varit tillräckligt. För några handlade det om att de inte fått hjälp med bostad och pengar och för andra, där detta inte varit ett problem, önskade man mer av annat stöd.

Även om de ursprungliga frågeställningarna gällde våldsförståelse och målgrupp dras det även slutsatser om Krutons metod att endast arbeta med flickan och inte med hennes familj. Enligt författarna är det största hindret för ett konstruktivt samarbete mellan socialtjänstens handläggare och personalen på Kruton deras olika perspektiv – Krutons fokus på den unga kvinnan och handläggarnas fokus på familjen som helhet. Det perspektiv man intar påverkar också det praktiska arbetet.

Handläggarna ifrågasätter ofta de unga kvinnornas berättelser och arbetar för att de ska återvända till familjen. De kan kräva att den unga kvinnan träffar sina föräldrar, trots att hon blivit utsatt för våld, och förmedlar brev och hälsningar från dem. Socialtjänstens familjeperspektiv riskerar att flytta fokus från de unga kvinnornas våldsutsatthet. Ett resonemang som utgår från att situationen uppstått på grund av tonårs- eller familjeproblem leder till att det är problemen inom familjen som ska åtgärdas. ”Krocken mellan handläggarnas familjeperspektiv och Krutons fokus på den unga kvinnan handlar alltså om huruvida man förstår att den unga kvinnan är våldsutsatt eller inte.” ”Därmed är inte problemet att Kruton fokuserar på den unga kvinnan utan problemet är att handläggarnas familjeperspektiv tycks kunna leda till att den unga kvinnan inte förstås som våldsutsatt” (s.19).

Trots den krock mellan perspektiv som utvärderarna talar om var socialtjänstens handläggare mycket positiva till Krutons verksamhet. De ansåg att samarbetet med Kruton fungerade väl på de flesta områden. Deras intryck var också att Krutons samtalsmetoder var till hjälp för flickorna. De tre aktörsgruppernas samlade uppfattning, och utvärderarnas slutsats, är att Kruton är en väl fungerande verksamhet.

Intervjuerna med de unga kvinnorna är, som nämnts tidigare, gjorda av personalen i samband med att de unga kvinnorna flyttat från Kruton och syftet med intervjuerna framgår inte. Begränsad information om de unga kvinnornas uppfattningar om vistelsen på Kruton ges och det framgår inte hur deras situation ser ut efter att de flyttat från Kruton.

Gryning – kompetenscentrum och skyddat boende

Gryning Vård fick 2004 del av regeringens särskilda medel mot hedersrelaterat våld. Uppdraget till Gryning, som ägs av kommunerna i Västra Götalands län, var att bygga upp ett skyddat boende med högst tio lägenheter och med en stödperson knuten till varje lägenhet. Man skulle även etablera ett kompetenscentrum som dels skulle fungera som sluss, dels skulle ha kunskap om flickornas problem och vilka resurser som finns tillgängliga. Detta centrum skulle vara tillgängligt för socialtjänsten i hela länet och ha en stöd- och rådgivningsfunktion.

Syftet med utvärderingen (Olofsson, 2005) var att beskriva hur projektet kom till och hur det vuxit fram, beskriva hur projektet har utvecklats under det första året samt bedöma och värdera resultatet, undersöka projektets uthållighet och bedöma dess framtidsutsikter.

Utvärderingen är i huvudsak en kvalitativ studie som bygger på litteraturstudier, enkät till chefer för individ- och familjomsorgen inom socialtjänsten, intervjuer med de två konsulenterna för det skyddade boendet, intervjuer med sex socialsekreterare som använt boendet samt årsredovisningen. Utvärderingen är en magisteruppsats skriven av Inge Olofsson, Grynings utvecklingschef, som själv var med om att starta projektet. Problemen med att utvärdera en verksamhet som man själv har haft ansvar för diskuteras i rapporten.

Under det första året placerades 23 personer i olika former av skyddat boende, skyddslägenheter, familjehem och så kallat mellanboende. Tre av dem avbröt placeringen och återvände till familjen. Till kompetenscentret kom totalt 89 förfrågningar, därav 76 samtal för rådgivning och 43 förfrågningar om plats. Ibland gällde samtalen båda delarna. I 64 av förfrågningarna fanns en tydlig hotbild.

En av frågorna i utvärderingen var hur problemen såg ut för de flickor som blivit aktuella. Grynings konsulenter beskrev en grupp flickor med stora psykosociala behov. I årsredovisningen formulerades det så här: ”Som en följd av de omfattande psykosociala problem som flickorna uppvisat i placeringsögonblicket och den efterföljande tiden och de krisreaktioner som framkommit har det varit ett omfattande stödarbete till såväl familjehem som stödpersoner och institutionspersonal.” ”Att bryta upp från sitt ursprung och vistas i en helt annorlunda verklighet har varit större psykologisk påfrestning än vad som projektet var anpassat efter” (s.32).

Socialsekreterarna bekräftade bilden av flickor med svåra problem och stora behov. ”Det här hade varit tunga ärenden ändå, men hedersproblematiken blir en extra sak uppe på det andra” (s.32). Författaren kommenterar resultaten med att medias bild av den starka, självständiga flickan i behov av bostad och skydd stämmer ganska illa, även om man haft sådana flickor också. Resultaten innebär att projektet har förvandlats från att i första hand handla om boende till att också handla om långvariga psykosociala behandlingsinsatser.

Flickornas egen syn på och tillfredsställelse med insatserna undersöktes inte och inte heller eventuella förbättringar av deras hälsa och välfärd, däremot socialtjänstens (kommunernas) syn på skyddsboendet. Författarens slutsats är att ”... merparten av kommunerna är nöjda med Skyddsboendet när det gäller servicen. Lite mer tveksamhet märks när

det gäller den kompetens de mött. Totalt sett verkar de vara nöjda, eftersom 13 av 14 kan tänka sig att använda Skyddsboendet igen” (s.30).

Grynings egen personal å sin sida tyckte att socialtjänsten i alltför hög grad lämnade över ansvaret för flickorna till dem. ”Oftast känner kommunerna flickan väldigt dåligt. De vill oftast köpa skydd, för att sedan lägga över ansvaret på Skyddsboendet” (s.29), sa en av dem.

SAMMANFATTANDE ANALYS AV INSATSER

De insatser som har utvärderats i Sverige är individriktade insatser, där målgruppen är personer som har utsatts eller direkt hotats av hedersrelaterat våld, främst flickor och unga kvinnor. De utvärderade insatserna riktas inte till och involverar inte föräldrar eller andra släktingar som står bakom våldet. Insatserna ges inte heller av den ordinarie hjälpapparaten utan av organisationer som är specialiserade på hedersrelaterat våld.

En mycket viktig fråga är i vad mån insatserna leder till att flickornas och kvinnornas situation förbättras. Vilka resultat uppnås? Utvärderingarna ger tyvärr en mycket fragmentarisk bild. Det beror ibland på att utvärderingen omfattar ett mycket litet antal personer, ibland på att klienterna har intervjuats av den personal som är ansvarig för insatserna, ibland på att resultatet har mätts indirekt genom tjänstemäns allmänna bedömningar av verksamheterna, och ibland på att den centrala frågan i utvärderingen har varit en helt annan.

Vår slutsats är att det i Sverige inte finns någon tillförlitlig, empiriskt dokumenterad kunskap om resultaten av insatser för dem som utsätts eller lever under hot att utsättas för hedersrelaterat våld.

DANMARK

Fra slutningen af 1960'erne begyndte Danmark at modtage immigranter fra såkaldte ikkevestlige lande. Disse var arbejdsimmigranter og kom primært fra Tyrkiet, det daværende Jugoslavien og Pakistan. I 1980'erne kom desuden flygtninge fra bl.a. Iran, Irak, Palæstina, og i 1990'erne flygtninge fra Bosnien-Hercegovina og Somalia (Dahl, 2005). I 1973 indførte den danske regering indvandrerstop, men mange immigranter er siden kommet som flygtninge (asyl) eller via familiesammenføring. I 2002 kom ændringer i udlændingeloven, som skærper regler for familie- og ægteskabssammenføring. Dels indførte regeringen, at man nu skal være gift i syv år fremfor tidligere tre år med en dansk statsborger for at opnå opholdstilladelse i Danmark. Dels kom den omdiskuterede "24-årsregel", som forhøjer alderskravet fra 18 til 24 år for begge parter i forbindelse med ægtefællesammenføring og stiller en række krav, der skal sikre, at personen, der bor i Danmark, er rustet i både økonomisk selvstændighed og i tilhørsforhold til Danmark. Reglen skal samtidig sikre, at de sammenførte parter har indgået ægteskabet uden tvang.

I dag udgør indvandrere og efterkommere fra ikkevestlige lande 5,8 pct. af befolkningen. De er især bosat i de største byer København, Århus og Odense samt i kommuner og boligområder, der generelt er kendetegnet ved lav social status. Samlet er kun halvdelen af alle indvandrere i arbejde. Ifølge integrationsloven, der trådte i kraft i 1999, er inte-

grationsindsatsen kommunernes ansvar, og skal implementeres gennem et treårigt program.

INDSATSER MOD ÆRESRELATERET VOLD

Den danske regering har ingen bevågenhed i forhold til fænomenet ”æresrelateret vold” som sådan. Regeringen har først og fremmest fokus på arrangerede ægteskaber og især tvangsægteskab, som regeringen har defineret som et problemområde. Som det fremgår af de ovenfor beskrevne lovændringer, formulerer regeringen ”tvangsægteskab” som ægteskab især blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund indgået under familiens tvang, specifikt i relation til familiesammenføringer (Haarder, 2003). Regeringen kom i 2003 med en ”Handlingsplan for regeringens indsats i perioden 2003-2005 mod tvangsægteskaber, tvangslignende ægteskaber og arrangerede ægteskaber” (2003). Det er regeringens holdning, at der er en forbindelse mellem familiesammenføring og voldssager. Regeringen ser desuden tvangsægteskaber som hæmmende for integration i det danske samfund. Regeringen har formuleret lignende problemområder som kønslemlæstelse af kvinder samt såkaldte genopdragelsesrejser, hvor indvandrerforældre sender deres børn på ophold til oprindelseslandet, formodentlig med henblik på opdragelse som en form for afstraffelse. Via satspuljer fra Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration er der i alt afsat ca. 40 millioner kroner til finansiering af initiativer omkring familierelateret vold, herunder tvangsægteskaber, genopdragelsesrejser og kønslemlæstelse.

I regeringens ”Handlingsplan for indsatsen i perioden 2003-2005 mod tvangsægteskaber, tvangslignende ægteskaber og arrangerede ægteskaber” (2003) er formuleret otte indsatsområder. Der sættes på information i form af fx pjecer og undervisningsmateriale bl.a. til fagfolk, fx socialarbejdere, der har kontakt til etniske minoritetsunge. Et andet område er dialog og samarbejde, særligt via foredragsvirksomhed og skabelse af netværk og foreningsaktiviteter for etniske minoritetskvinder samt via opkvalificering af fagfolks mæglingsindsats mellem forældre og unge. Derudover sættes på personlig og individuel rådgivning til unge. Der er fokus på en styrket indsats fra ambassaderne i forbindelse med unge, der risikerer at blive bortført til udlandet ved tvangsægteskab. Regeringen ønsker en forstærket kommunal indsats, bl.a. via udarbejdelse af en vej-

ledning med løsningsmodeller over for såkaldte tvangsægteskaber samt opkvalificering af faggrupper, der arbejder med denne problematik. Der sættes på etablering af pigeclubber for unge etniske piger. Endvidere sætter regeringen ind på opfølgning i form af netværk og støtte til unge, der har brudt med deres familie og netværk. Der er afsat ressourcer til botilbud i form af krisecentre for unge og voksne kvinder med etnisk minoritetsbaggrund. Endelig indeholder planen midler til at styrke forskning og dokumentation på området.

Erfaringerne fra regeringens første handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder 2002-2004 har påpeget nødvendigheden af en særlig fokus på etniske minoritetskvinder (Regeringen, 2002). Regeringens nye handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008 involverer Indenrigs- og sundhedsministeriet, Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, Justitsministeriet samt Social- og ligestillingsministeriet. Med denne handlingsplan følger flere indsatser som bl.a.: information om rettigheder og mødet med offentlige instanser, kampagner, udbygning af netværk for etniske minoritetskvinder, oplysningskampagne rettet mod unge om køn og vold, digitale børnenetværk, aktiviteter rettet mod mandlige voldsudøvere også med etnisk minoritetsbaggrund. Desuden søges en opkvalificering af fagfolk ved socialkontorer og krisecentre på området etniske minoritetskvinder og børn (Regeringen, 2005).

Der er i løbet af de seneste år taget flere konkrete initiativer til en indsats mod især tvangsægteskab via satspuljemidlerne fra Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Der er bevilget penge til forskning, metodeudvikling og oplysning, bl.a. i form af undersøgelser af fænomenet tvangsægteskab ved Socialforskningsinstituttet og Center for Ligestillingsforskning ved Roskilde Universitetscenter. Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte under Socialministeriet har startet projekter om "Vold i familien" og "Ikke-dansktalende på krisecentre". Centeret har i maj 2006 produceret en informationsfilm om etniske minoritetskvinders møde med offentlige instanser og relanceret kampagnen "Stop volden mod kvinder" på ni sprog. På sundhedsområdet har social- og sundhedspersonale startet initiativer mod voldtægt og omskæring af kvinder. Fra 2003 er der oprettet et efteruddannelsesforløb som støtte til det socialfaglige arbejde "konfliktkonsulentuddannelsen – med fokus på kulturelle og tværkulturelle aspekter" ved Center for Konfliktløsning. Under Københavns Kommune blev "Etnisk konsulentteam" oprettet i

1999 i tilknytning til ”Døgkontakten”, som er et krise- og gadeplanscenter for unge mellem 12 og 18 år. I visse kommuner er der oprettet såkaldte pigeprojekter, der består i væresteder for unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund. Politiet har endnu ingen formulerede indsatser over for æresrelateret vold, men der er tiltag til et samarbejde mellem politiets rejsehold, som bl.a. håndterer personfarlig kriminalitet og miljøkriminalitet, og Det kriminalpræventive Råd.

Forskere og aktører for ngo’er, der arbejder med kvinder på krisecentre, har påpeget, at der er meget få konkrete tiltag, der sikrer retfærdigheder og muligheder for etniske minoritetskvinder uden dansk statsborgerskab, der har været udsat for hustruvold (Clemmensen & Theil Nielsen, 2005). Af en årsstatistik for kvinder på krisecentre 2004 fremgår det, at der er en kraftig overrepræsentation (30 pct.) af kvinder uden dansk statsborgerskab, og heraf er 62 pct. familiesammenførte. Imidlertid er størstedelen gift med danske mænd (Jensen, 2005: 34). Familiesammenførte voldsramte kvinder udgør en særlig udsat gruppe, bl.a. på grund af forhøjelsen af tilknytningskravet fra tre til syv år, idet de risikerer udvisning, hvis de forlader manden inden for de syv år uden at anmelde volden (Madsen, 2005). I 2005 er der oprettet to botilbud, der udelukkende henvender sig til ofre for æresrelateret vold, i form af især tvangsægteskab: Kastaniehuset, som henvender sig til etniske minoritetspiger under 18 år, og R.E.D., et rehabiliteringscenter, som henvender sig til etniske minoritetskvinder fra 18 år.

Ngo’er som Landsorganisationen af Kvindekrisecentre (LOKK) og Kvinderådgivningen har siden 2003 ydet rådgivning til unge med minoritetsbaggrund, mægling mellem de unge og deres familier samt hjælp til krisecentre. LOKK har således en ”Rådgivning til unge” henvendt til etniske minoritetsunge, en ”Rådgivning til fagfolk” og en hotline for voldsofre. Ligeledes har Kvinderådet en rådgivning for både etniske minoriteter og fagfolk med to socialrådgivere ansat. Også andre ngo’er har specialiseret sig i sager, der involverer etniske minoritetsunge, fx Indvanderrådgivningen.

Indvandrerorganisationer som OPSA og de tidligere UngSam under IndSam samt Foreningen Broen har arbejdet med problematikken omkring tvangsægteskab. Imidlertid har deres indsats haft en midlertidig karakter og er vanskeligt at spore grundet konstante forandringer, ned- og omlægninger. I dag er der enkelte ngo’er for etniske minoriteter, der tilbyder individuel rådgivning til især minoritetsunge i forbindelse med

bl.a. konflikter i familien. Dette gælder fx Etnisk Forening Vision med telefonrådgivningen ”Linien”, Transkulturelt Terapeutisk Team, som foruden individuel rådgivning også inddrager rådgivning af familien (Arenes & Singla, 1996). På området kønslemlæstelse har der været initiativer omkring oplysning i somaliske foreninger, bl.a. Somalisk Kvindeforening.

EVALUERINGER OG BESKRIVELSER

Det eksisterende materiale består af forskning, evaluering af socialt arbejde med især unge af indvandrerbaggrund, rapporter fra ngo'er, projekter på sundheds- og krisecentre samt rapporter om etniske minoritetsbørns udlandsophold. Der er tale om projekter, der er finansieret af Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integrations satspuljemidler omkring familierelateret vold, herunder tvangsægteskaber, genopdragelsesrejser og kønslemlæstelse.

Forskning

Forskningen har især beskæftiget sig med tvangsægteskaber og arrangerede ægteskaber (Madsen, 2003; Rytter, 2003; Schmidt & Jakobsen, 2004; Singla, 2006). Den sætter generelt spørgsmålstejn ved begrebet tvangsægteskab og søger at kvalificere begreber om tvang og selvbestemmelse i forhold til kærlighed og ægteskab. Nogle af de første bidrag fokuserer på unge med etnisk minoritetsbaggrund og deres forskellige forhandlingsstrategier over for forældrene i konfliktsituationer. Her er rådet at undgå stigmatisering, klientgørelse og marginalisering af de unge kvinder samt ”empowerment” (Madsen, 2000; Singla, 2000), det vil sige hjælp til selvhjælp, som skal lære kvinden at tage ansvar for sit eget liv.

Schmidt & Jakobsens undersøgelse fra Socialforskningsinstituttet *Pardannelse blandt etniske minoriteter i Danmark* (2004) viser, at 40-75 pct. af etniske minoritetsunge gifter sig med partnere af samme etniske baggrund som dem selv. 85 pct. vælger selv deres ægteskabspartnere, hvilket bekræftes i en tilsvarende rapport (Singla, 2006). Schmidt & Jacobsen viser, at døtres såvel som familiens anseelse ofte er på spil i partnervalget. De påpeger vigtigheden af at fokusere på relationen mellem de unge og forældrene, bl.a. deres tendens til dårlig kommunikation, for at forstå den potentielle konflikt. Ved forældres sårbarhed og manglende autoritet

over for børnene kan tvangsægteskabet fremstå som en løsning af generationskonflikten samt som en kompensation for tab af status inden for den etniske minoritetsgruppe. Undersøgelsen viser, at den skærpede lovgivning omkring ægteskabssammenføring har en effekt, idet der er en faldende tendens til at gifte sig med en person fra et andet land end Danmark. Denne effekt viser sig i holdning og praksis omkring pardannelse, hvor de nye regler omkring ægteskabssammenføring kan være en hjælp for nogle forældre og unge som argument for at afvise uønskede ægteskabstilbud. Andre forældre og unge forholder sig imidlertid kritisk til lovgivningen, der opleves som en anden form for tvang. Forfatterne påpeger, at det ikke er klart, om den faldende tendens til pardannelse med personer fra andre lande vitterlig er udtryk for en begrænsning af tvangsægteskaber som sådan. Idet undersøgelsen påpeger en glidende overgang mellem tvangs- og arrangerede ægteskaber, efterlyser forfatterne en klarere afgrænsning af indsatsområdet og genstandsfeltet, idet det forekommer uklart, hvad der er ulovligt, og hvornår der er tale om tvang. Samtidig bemærker forfatterne, at især forældre har en manglende viden omkring rettigheder og pligter i en dansk kontekst. Undersøgelsen anbefaler dels en flerstrengt indsats med fokus på oplysning og dialog, dels bedre uddannelses- og arbejdsmarkedsvilkår for de unge.

Madsens forskningsbaserede evaluering *Tvangsægteskaber i en europæisk kontekst. Rapport om best practices i England, Norge og Tyskland* (Madsen, 2003) anbefaler ligeledes en multiaktør-tilgang til bekæmpelse af tvangsægteskaber, som involverer flere niveauer i arbejdet: et fælles engagement i erkendelsen af tvangsægteskab som problemstilling, spørgsmål om ofrets sikkerhed og beskyttelse, sensitivitet i forhold til kultur og køn, involvering af lokalsamfund og minoritetsmiljøer, overvågning af omfanget af registrerede sager, træning af fagfolk, bevidstgørelse om rettigheder og foranstaltninger i forhold til potentielle ofre og deres forældre (ibid.: 17). Madsen ser to hovedstrategier i bekæmpelsen af tvangsægteskaber: 1) En individorienteret strategi med hovedvægt på beskyttelse af det enkelte individs rettigheder og 2) En familieorienteret tilgang med fokus på familien som helhed. I praksis kommer de forskellige strategier til udtryk i form af hhv. brud og mægling med ofrets familie. Madsen vurderer, at det ikke er entydigt, hvorvidt det er mest frugtbart at arbejde med den ene eller den anden metode.

Socialt arbejde

Af Etnisk Konsulentteams statistik 1999-2005 (Etnisk Konsulentteam, upubliceret materiale) fremgår det, at der har været omkring 664 henvendelser fra unge, især piger mellem 15 og 21 år. Over halvdelen af de unges problemstillinger defineres som ”tvangsægteskabslignende problemstillinger”. Det påpeges samtidig, at denne kategori ikke nødvendigvis dækker over sådanne problemstillinger, men snarere dækker over ”generationskonflikter”.

Socialpædagogen Manu Sareen fra Etnisk Konsulentteam har på baggrund af sit arbejde lavet en erfaringsopsamling (Sareen, 2003), der dog ikke udgør en egentlig evaluering af arbejdet. Sareen efterlyser generelt handling fra socialforvaltningens side i sager, der angår etniske minoritetsunge. Han mener, at sagsbehandleres manglende handling bl.a. bundes i en ”misforstået tolerance og berøringsangst ved at gå ind i [...] en kulturproblematik” (ibid.: 19). I Sareens beskrivelse af Etnisk Konsulentteams arbejde med familiekonflikter mellem unge og deres forældre fremgår, at de bl.a. anvender metoder til optegning af et stamtræ for at bestemme det grundlæggende problem og finde ressourcepersoner i familien. Dette foregår ved såkaldte tovholdermøder med de forskellige offentlige personer, der er involveret i familien. Der bruges desuden et såkaldt kulturgram (Skytte, 1997, i Sareen, 2003) til afdækning af værdimæssige og kulturelle særtræk omkring familien med henblik på at undgå stereotypificering. En udfordring er problembestemmelsen, idet de involverede kan have forskellige definitioner af, hvad problemet er. Problemløsningen foregår bl.a. ved mægling, en metode hvor socialarbejderen optræder som mellemmand mellem de to stridende parter, som han/hun søger at hjælpe med at nå til enighed. Sareen anbefaler, at mægleren er neutral, upersonlig og uden autoritet. Han mener imidlertid, at manglen på efterværn gør det svært at måle en effekt af mægling (Sareen 2003: 169). Sareen ser etnicitet og kultur, bl.a. i form af ”dobbeltkultur”, som afgørende dimensioner for de unge og deres problemstillinger i forhold til forældrene. Og han ser de unges udsathed for diskrimination som en vigtig faktor i deres livssituation.

Landsforbundet af Voksen- og Ungdomsundervisere har i 2001 dannet en ”Tænketank om unge utilpassede tosprogede” med det formål, at fagfolk på området kan opsamle erfaringer om og give forslag til, hvordan man kan iværksætte initiativer omkring denne gruppe. Tænketanken har udgivet en række skrifter, bl.a. om ”Utilpassede unge tospro-

gede piger” fra 2003. Forfatterne mener som Sareen, at spørgsmålet omkring æresforstillinger og tvangsægteskaber bør nedtones, idet den basale problematik defineres som pigernes kulturelle ”dobbeltliv”. Der gøres opmærksom på vigtigheden af at arbejde med pigernes forældre og inddrage dem i løsningsforslag. På baggrund af erfaringer i arbejdet med disse piger fraråder Tænketanken at kulturalisere og etnificere pigernes problemer på bekostning af socialarbejderens faglige redskaber og ressourcer. Dog fastholder forfatterne også, at disse piger har særlige behov på grund af deres anderledes og især mere restriktive opdragelse. De anbefaler, at man vedbliver med at tilbyde pigerne rådgivning og hjælp, og at familien inddrages i arbejdet, bl.a. gennem mægling. I tilfælde af brud med familien anbefaler Tænketanken, at piger af anden etnisk baggrund får et særligt botilbud. Dette svarer til andre negative erfaringer med anbringelser af minoritetsunge i døgninstitutioner sammen med unge med dansk baggrund. Minoritetsunge fra hjem med en strengere disciplin kan ofte ikke administrere den uafhængighed, de får i disse institutioner, hvilket kan føre dem ud i kriminalitet (Khaja, 2004). Her ligger også en anbefaling om, at man tager de unges kulturelle baggrund alvorligt og søger at inddrage forældrene (Larsen, 2004; Berg & Sareen, 2001).

I det sociale arbejde fremhæver praktikere især, at de såkaldte ”pigeprojekter” forekommer at have succes som en form for hverdagsintegration i nærmiljøet (Larsen, 2004).

Evalueringen af ”Indsats mod tvangsægteskaber og arrangerede ægteskaber” i Sundby Syd er et sådant projekt for etniske piger i alderen 14-20 år (www.erfaringsdatabasen.dk). Formålet med projektet er at give pigerne et frirum, støtte til lektier, råd og vejledning om fremtiden, støtte af pigernes udvikling, selvværd og selvstændighed. Projektet er tilknyttet den anonyme ungerådgivning Parmalica i et samarbejde med den lokale socialforvaltning, hvilket fremhæves som særdeles givende, idet det hjælper pigerne til at finde rundt i det sociale system. Blandt projektets resultater er, at der er etableret gode relationer til pigerne, og især at pigeprojektet har hjulpet i akutte situationer. Parmalica har samtidig arbejdet forebyggende i familiekonflikter gennem råd og vejledning.

Ngo'er

Landsorganisationen af Kvindekrisecentre (LOKK) har udgivet to erfaringsopsamlinger i forbindelse med deres rådgivningsindsatser ”Ungerådgivning” og ”Rådgivning til fagfolk”. De fleste henvendelser kommer

fra unge i alderen 14-20 år af tyrkisk, irakisk eller pakistansk baggrund (Bugge, 2005; Sareen, 2005). Sagerne spænder over planlagt eller gennemført uønsket ægteskab, konflikt efter skilsmisse eller brud med familien og andre alvorlige familiekonflikter. Konsulenterne ved LOKK konkluderer, at om end fx familiens forventningspres og minoritetsmiljøets fordømmende holdning relateret til spørgsmålet om familiens ære spiller ind i ægteskabssager, er betydningen af tvangs- og arrangerede ægteskaber ikke entydig. Problemerne ses som relateret til bredere konflikter i forhold til kultur, værdier og normer for adfærd, der kategoriseres som ”alvorlige familiekonflikter”, der bunder i familiens mangel på dialog. Metoden i rådgivningen er, at den unge opfattes som ekspert på sin egen situation, og at rådgiveren hjælper den unge til selv at nå frem til en forståelse frem for at overføre sin egen forståelse til ham/hende. Desuden lægges der vægt på at få familien i tale og undgå brud i familien, idet et brud på sigt ikke er hensigtsmæssigt for den unge, som ofte vil have svært ved at undvære sin familie.

På baggrund af sin foredragsrække under LOKK om tvangsægteskaber i perioden 2004 og 2005 på skoler, gymnasier, pædagogseminarer, sprogskoler og biblioteker har Manu Sareen lavet en evaluering (Sareen, 2005). Ifølge Sareen er hans erfaringer fra foredragene bl.a., at tvangsægteskab er et ofte tabuiseret emne, som de unge har svært ved at tale om i plenum på grund af social kontrol i gruppen, særligt i forholdet mellem piger og drenge. Af samme grund holdt Sareen i nogle tilfælde foredrag separat for drenge og piger. På baggrund af foredragsrækken anbefaler han, at kommunerne bliver mere aktivt forebyggende, bl.a. med uddannelse af nøglepersoner. Desuden efterlyser han en opkvalificering af lærere, pædagoger og socialrådgivere i arbejdet med etniske minoritetsunge.

Kvinderådgivningen for etniske minoriteter har for perioden 3.5.2004 til 30.3.2005 selv foretaget en evaluering af deres arbejde, som konkluderer, at kvinderne har utilstrækkeligt kendskab til lovgivningen, er isolerede og mangler netværk og viden om rettigheder. Kvinderådgivningen vurderer, at opsøgende arbejde er nødvendigt for at nå frem til denne målgruppe (www.kvinderaadet.dk/Kvindekultursamarbejde/midt_kultur_evaluering).

Overordnet udgør det sociale arbejde, bl.a. i tilknytning til ngo'erne, de første erfaringsbaserede anbefalinger til, hvordan man kan arbejde med problematikken, der kan være relateret til tvangsægteskab

mv. Metoderne er primært individ-orienterede og repræsenterer en forebyggende indsats i form af information, råd og vejledning.

Sundheds- og krisecentre

I perioden 1.10.03-31.3.04 gennemførte undervisnings- og formidlingskonsulent Karin Sten Madsen og sygeplejerske og international socialrådgiver Kristina Marie Uddin ved Center for Voldtægtsofre pilotprojektet "Løft sløret for seksuelle overgreb" (Madsen & Uddin, 2004). Baggrunden var bl.a. en antagelse om, at der foregår flere seksuelle overgreb blandt etniske minoriteter, end der rapporteres om. Denne tavshed kan skyldes tabuisering af voldtægt som en handling, der pletter familiens ære. Projektet består i en undervisningsdel om voldtægt samt en interviewundersøgelse med unge mænd og kvinder med anden etnisk baggrund om deres holdninger til voldtægt. Interviewene bekræfter, at voldtægt er et tabuiseret emne, om end der er temmelig forskellige holdninger til emnet spændende fra en såkaldt kollektivistisk til en såkaldt individ-orienteret opfattelse. I den ene ende af spektret findes den holdning, at kvinder efter udsættelse for voldtægt er skyldige i vanærelsen af familien. I den anden ende af spektret betragtes voldtægt som en forbrydelse mod kvinden, som bør retsforfølges. Projektet har haft succes med at nå ud til kvinderne og informere om, hvor de kan henvende sig. Undervisningen kan kun lykkes, så længe kvinderne har tillid til underviseren. Projektet viser, at mundtlig formidling i forvejen er en udbredt udvekslingsform i denne gruppe, hvor skriftlig information i form af pjecer etc., sjældent er nogen succes. Projektets forfattere anbefaler undervisning og oplysning, både for den yngre og den ældre generation af familien. De anbefaler endvidere, at der iværksættes forskning baseret på international viden og erfaring fra især ngo'er for kvinder i muslimske lande. Projektets anbefaling om at oprette en hjemmeside med fokus på oplysning og debat, er siden blevet realiseret (www.loftsloret.dk). Den primære målgruppe er unge kvinder og dele af siden findes på tyrkisk, arabisk og urdu.

Videns- og formidlingscenter for Socialt Udsatte har på forespørgsel af ministeren for Ligestilling foretaget en undersøgelse med henblik på at afdække eventuelle kapacitetsproblemer (bl.a. i form af pladsmangel) på krisecentre. Undersøgelsen påpeger, at kvinder med etnisk minoritetsbaggrund har markant længere ophold på krisecentrene end danske kvinder (Behrens, 2004). Som kvinder med særlige behov

peger undersøgelsen især på familiesammenførte kvinder og unge kvinder i tvangslignende ægteskab. Behrens udpeger nogle problemområder. Det gælder for kvindernes vedkommende manglende sociale kompetencer, herunder manglende viden om rettigheder og muligheder, og for behandlernes vedkommende mangel på faglig indsigt og redskaber (ibid. 42). Behrens konkluderer, at der er et behov for kvalificering af medarbejdere på krisecentre i forhold til arbejdet med kvinder med etnisk minoritetsbaggrund.

En videre undersøgelse foretaget af Videns- og formidlingscenter for Socialt Udsatte har fokus på, om ansatte og frivillige på krisecentre mener, at de har nok viden til at arbejde med kvinder af etnisk minoritetsbaggrund (Nielsen, 2005b). Undersøgelsen konkluderer, at der er efterspørgsel på kurser og efteruddannelse om kulturmøde og etniske minoriteter. I forlængelse heraf har Nielsen udgivet et metodehæfte (Nielsen, 2005c), som søger at inddrage den kulturelle dimension i en kontekstuel forståelse af den voldsramte kvinde.

Nielsens evaluering af et projekt (Nielsen, 2005a), foretaget for kvinde- og krisecenteret Dannerhuset, koncentrerer sig om den behandlende indsats på krisecentre over for i første omgang netop ikke-dansktalende familiesammenførte voldsramte kvinder, herunder kvinder der har levet i isolation og tvang i deres ægteskab. Undersøgelsen kom imidlertid også til at omfatte kvinder med etnisk minoritetsbaggrund, som er opvokset i Danmark, idet Nielsen konkluderede, at nogle kvinder i denne gruppe ikke adskiller sig væsentligt fra den første, hvad angår forudsætninger for at begå sig i samfundet (ibid.: 7). Formålet med undersøgelsen er at beskrive den særlige situation, disse kvinder med deres begrænsede dansk kundskaber og viden om det danske samfund og sociale myndigheder står i. Nielsen har arbejdet ud fra empowermentprincippet om ”hjælp til selvhjælp”, der med udgangspunkt i kvindens ressourcer skal gøre hende i stand til at opnå kontrol over sit liv og forbedret livskvalitet. Metoden indebærer også kulturformidling, især om det sociale hjælpesystem i Danmark. Undersøgelsen omfatter beskrivelser af kvindernes baggrund samt en statistik over deres kontakt med det sociale hjælpesystem. Nielsen konkluderer, at en kombination af flere metoder er nødvendig i arbejdet med kvinderne. Undersøgelsen påpeger, at disse kvinder generelt har svært ved at tage selvstændige beslutninger. Samtidig er kvinderne i løbet af projektet blevet bedre til at erhverve viden om, hvilken hjælp de kan få og til at kontakte systemet. Nielsen anbefaler, at

der udvikles nye metoder, der søger at kompensere for sproglige og forståelsesmæssige barrierer, idet kvinderne har vist sig at skulle lære det danske samfund at kende fra bunden af. Undersøgelsen synliggør desuden nogle barrierer i kvindernes kontakt med de sociale myndigheder. Således fremstår kontakt til sagsbehandlere på kommunerne generelt kritisk på grund af for lang ventetid, for lidt viden om kvindens situation samt kulturelle fordomme.

Børn på udlandsophold

I 2005 udkom to rapporter om hhv. Ikkevestlige børns længerevarende udlandsophold (Ankestyrelsen, 2005) og Undersøgelse af længerevarende udlandsophold blandt børn med ikkevestlig baggrund (Niras Konsulenterne, 2005). Ankestyrelsens rapport viser, at hvor skolerne ved en elevs fravær relativt hurtigt (inden for 0-3 måneder) indberetter dette til kommunerne, giver kommunerne ikke tilstrækkelig tilbagemelding om børns evt. udlandsophold til skolerne. Desuden har kommunerne flere administrative problemer med oplysninger på selvstændige sager. Rapporten efterlyser en definition af ”længerevarende udlandsophold” og indførelse af præcise og ensartede retningslinjer for kommunernes registrering af udlandsopholdene, hvilket ville lette indsamling af information og analyse af dem. Den peger på en generel mangel på kommunikation om barnets situation med kommunen. Det anbefales, at der ansættes en lærer på skolerne, som alene står for kontakten til familier af anden etnisk baggrund, hvor der har været problemer.

Den anden rapport (Niras Konsulenterne, 2005) er skrevet på foranledning af regeringens forespørgsel om karakteren af længerevarende udlandsophold blandt børn med etnisk minoritetsbaggrund. Den går i dybden med de længerevarende udlandsophold og myndighedernes håndtering, især i forbindelse med såkaldte genopdragelsesrejser og tvangsægteskaber. Niras Konsulenterne karakteriserer fire typer af længerevarende udlandsophold: 1) social genopdragelse, 2) kulturel og religiøs genopdragelse, 3) identitetsdannelse og afklaring af tilhørsforhold, 4) ferie- eller familiebesøg. De konkluderer, at de fleste rejser er ferie- eller familiebesøg samt rejser med henblik på identitetsdannelse. Disse rejser vurderes som uproblematisk i forhold til de andre typer af udlandophold. Derimod har rejser med henblik på social genopdragelse og kulturel og religiøs genopdragelse alvorlige konsekvenser for barnets selvværd, dets forhold til familien og integration i Danmark. Den sociale genop-

dragelse vedrører primært drenge, der kan være involveret i kriminalitet. Den kulturelle eller religiøse genopdragelse involverer primært piger, og de involverer ofte planlagte ægteskaber. I denne forbindelse fremhæver rapporten idéer om ære og islam som centrale (ibid.: 18). Antallet af disse sager er uvist. I forhold til begge genopdragelseskategorier ser konsulenterne effekter efter hjemkomsten som forøget kriminalitet blandt de unge mænd og brud med familien for de unge piger. Der lader til at være for lidt viden om disse sager og utilstrækkelig kommunikation mellem det danske udenrigsministerium og de danske ambassader. Niras Konsulenterne anbefaler, at myndighedernes indsats forbedres således, at disse mere aktivt går ind i sagerne. De foreslår en differentieret indsats, herunder en styrkelse af indsatsen og beredskabet. Især lægger de vægt på tre områder: 1) forebyggelse gennem forældre-kampagner, information til udsatte børn, undervisningsmateriale, forældre-kontakter, 2) intervention og 3) opfølgning, som henviser til kommunale handlingsplaner, koordinering og kompetenceudvikling, netværk for piger og drenge, rådighedsboliger, idékatalog til kommuner, lokale/regionale rådgivningscentre samt international videns- og erfaringsudveksling.

Det ovenstående materiale om indsatser overfor problematikker, der kan relateres til æresrelateret vold, er noget sparsomt. Først og fremmest er der mangel på forskningsbaserede evalueringer af projekter. Blandt de få rapporter, der er om emnet, mangler en mere grundig beskrivelse af de anvendte metoder. Det forskellige materiale på området, peger dog i mange af de samme retninger. Først og fremmest efterlyses en afklaring af problemfelt, hvilket både angår "genopdragelse" og især "tvangsægteskab". Manglen på en sådan afklaring af problemfelt kommer bl.a. til udtryk ved, at der synes at mangle en forståelse af problematikken, som er fælles for de forskellige aktører. Dette afspejles yderligere i den generelle efterlysning af en mere flerstrengt indsats. I det sociale arbejde forekommer gode erfaringer med såvel en individuel som en gruppeorienteret tilgang, der fokuserer på "empowerment" og en helhedsorienteret indsats, der inddrager familien. At problemløsning kan finde sted på minoritetsfamiliernes egne præmisser, fx ved at tage højde for, at emnet æresrelateret vold i familierne kan være stærkt tabuiseret, fremgår af de vellykkede forsøg med fx at adskille kønnene ved foredrag om tvangsægteskab, og ligeledes af erfaringer med at mundtlig information virker bedre end skriftlig.

UDVALGTE AKTØRERS EVALUERINGER

Der er foretaget besøg og interview med personale ved Kvinderådgivningen for etniske minoriteter, LOKK's Ungerådgivning, Etnisk rådgivningscenter – NOOR og Etnisk Konsulentteam, Pigeprojektet Parmalica, rehabiliteringscenteret R.E.D og bostedet Kastaniehuset. Disse er udvalgt, fordi de har opnået satspuljemidler fra Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration., og er nogle af de organisationer, der har markeret sig i forhold til problematikken omkring tvangsægteskab. Desuden har vi lagt vægt på, at de repræsenterer en spredning mellem forbyggende og behandlende arbejde. I det evalueringer fra Kvinderådgivningen for etniske minoriteter, LOKK's Ungerådgivning og Pigeprojektet Parmalica er beskrevet ovenfor, lægger vi i dette afsnit vægt på de enkelte fagpersoners erfaringer og anbefalinger.

På Kvinderådgivningen for etniske minoriteter er socialpædagog og familierapeut Sule Linds-krog ansat som rådgiver. Hun efterlyser en mere målrettet indsats over for æresdrab og tvangsægteskaber. Hun mener, at den mest givtige metode i dette arbejde er den forebyggende langtidsindsats gennem opdragelse, primært i form af oplysning og undervisning for både mænd og kvinder. Hun pointerer vigtigheden af rollemødelere i dette arbejde, det vil sige uddannede folk, der selv har etnisk minoritetsbaggrund.

Ligeledes mener cand.mag. Farwha Nielsen, som koordinerer LOKK's Ungerådgivning, at det er af afgørende betydning, at socialarbejderen selv har etnisk minoritetsbaggrund, idet hun ser en udbredt mistillid til danske sagsbehandlere blandt de unge indvandrere. Nielsen pointerer, at kommunale sagsbehandlere mangler kulturel forståelse og indsigt. Det fører til, at især unge etniske pigers særlige situation og behov ikke anerkendes, og at deres råb om hjælp ikke imødekommes. Desuden efterlyser hun større forankring af de konkrete sager i kommunerne samt fleksibilitet imellem kommuner, bl.a. med henblik på at håndtere akutte sager, der involverer flugt over kommunegrænser. Erfaringen er, at kommunerne arbejder meget trægt, og at de akutte sager ender med at blive forankret i LOKK. Også Nielsen anbefaler en tidlig indsats over for æresrelateret vold, der kan informere de etniske minoritetsfamilier om lovgivningen og give dem tillid til det danske system. Hun mener desuden, at det i de konkrete sager er vigtigt at inddrage familien i beslutningsprocessen om, hvordan konflikten skal løses. Hun gør opmærk-

som på, at konfliktmægling er en metode, der er blevet til i den vestlige verden, og derfor er i modsætning til indvandreres ofte hierarkiske personopfattelse, baseret på asymmetriske magtforhold. Derfor mener hun, at mægleren bør tilpasse sig en sådan personopfattelse ved at spille en mere aktiv rolle i mæglingen. Med hensyn til de lovgivningsmæssige skærpselser omkring ægtefællesammenføring fremhæver Nielsen den negative effekt, at tvangsægteskaber mv. risikerer at blive skubbet ud af landet i form af bortførelser og genopdragelsesrejser. Ikke mindst her kan forældres uvidenhed omkring lovgivning få katastrofale følger, idet de unge risikerer at miste deres danske statsborgerskab.

Socialpædagog Camilla Svetny-Dahl fra Pigeprojektet Parmalica ser mæglerrollen som svær og pointerer, at det at hun er ”dansk” og ”kommer fra systemet” er en ulempe i hendes arbejde med familierne. Hun har flere gange taget akutte opgaver på sig, bl.a. ved at hjælpe piger under jorden. Ligeledes taler hun for en tidlig forebyggende indsats og pointerer, at Pigeprojektet for både pigerne og deres familie fungerer som en nøgle til det danske samfund.

Ved Københavns Kommunes Etniske Rådgivningscenter – NOOR og Etnisk Konsulentteam fortæller socialrådgiverne Grethe Friis og Miroslav Rajic, at man har både gode og dårlige erfaringer med mægling. Mægling kan kun lade sig gøre for så vidt, at familiemedlemmerne er indforståede. Friis fremhæver, at mægling faktisk kan føre til succesfulde kompromisser mellem familiemedlemmer. I forhold til akutte sager, der involverer unge piger, efterlyser hun alternativer til de gængse anbringelsessteder samt efterværn.

Bostedet Kastaniehuset er en selvejende institution, der er stiftet af Red Barnet og Diakonissehuset Sankt Lukas Stiftelsen i fællesskab. Stedet henvender sig til piger med anden etnisk baggrund end dansk mellem 14 og 18 år. Bostedet har fungeret siden 1. oktober 2004. Det er ledet af psykolog Inge Loua, har omkring 10 ansatte og er p.t. beboet af i alt 19 piger. Inge Loua beretter, at en af husets målsætninger har været, at det ikke måtte bruges som akutsted, men at realiteten har været anderledes. Særligt i starten brugte kommunerne Kastaniehuset som akutsted. Loua beskriver over halvdelen af de piger, der bor der i dag, som truede på livet af deres familie og andre. Brud med familien anbefaler hun ikke som løsningsstrategi. I stedet støtter Kastaniehuset pigerne i, at de skal have kontakt til familien og arrangerer samt evt. overvåger samvær med familien. Kastaniehuset søger at udvikle ”flerkulturelle løsningsstrategi-

er". Disse består i, at de regler, der er i pigens familie, så vidt muligt følges. Dette betyder bl.a., at huset har strengere regler end andre steder, bl.a. med hensyn til hvor længe pigerne må færdes ude af huset, samt at der serveres *halal*-slagtet mad og fejres *eid* og *ramadan* på lige fod med jul og fødselsdag.

Rehabiliteringscenteret R.E.D. er udelukkende for kvinder med etnisk minoritetsbaggrund fra 18 år og opefter. Det startede i sommeren 2005. På R.E.D. er der i alt 11 ansatte fordelt på socialpædagoger og en socialrådgiver, og derudover trækker man på et team af psykologer. Der er p.t. 10 kvinder på rehabiliteringscenteret. Der tilbydes ikke mægling, men kontakt og dialog med familien. Konsulent Lenie Persson argumenterer, at mægling ikke kan fungere på grund af den asymmetriske magtstruktur i familierne. Hun fremhæver empowerment som en virkningsfuld metode, der udøves ved at stille kvinden over for nogle valg, og derefter hjælpe hende til at se konsekvenser, fordele og ulemper, hvorved hun lærer at bruge sine ressourcer.

De forskellige metoder, der bruges i det sociale arbejde, er naturligvis afstemt efter, hvorvidt indsatsen er behandlende eller forebyggende. Derudover peger de forskellige eksempler mod nogle af de samme konklusioner. Én er, at kommunernes indsats er utilstrækkelig, og det får negative konsekvenser for deres håndtering af sager, der involverer æresrelateret vold. En anden er, at der er en generel mangel på efterværn, og det betyder, at effekterne af fx mægling ikke kan måles.

Et fællestræk i det metodiske arbejde er, at praktikere lægger vægt på metoder, der både er individ- og familierelaterede. Især har man positive erfaringer med mægling som forebyggende metode, idet dette kan føre til kompromisser mellem de stridende parter. I tilknytning hertil ser det ud til, at især mæglere, der har samme etniske eller religiøse baggrund som familien, har succes som rollemodeller. Dette bekræftes af andre sagsbehandlere ved kommuner, vi har opsøgt.

SAMMENFATTENDE ANALYSE AF INDSATSERNE

Der er på nuværende tidspunkt begyndende indsatser over for hvad regeringen har formuleret som familierelateret vold, herunder især tvangsægteskaber og genopdragelsesrejser, men de er ikke omfattende. Endnu mangler vi forskningsbaserede evalueringer af projekter som fx

botilbud til etniske minoritetspiger og kvinder. Samtidig ser der ud til at være uklarhed omkring begrebet ”tvangsægteskab”, som synes at dække over en bredere problematik, der omhandler ”familiekonflikter”, herunder konflikter vedrørende kultur, værdier og normer.

Flere projekter anbefaler, at metoderne rettes mod både et individniveau, centreret omkring individuel rådgivning og empowerment og et familieniveau, centreret omkring oplysning og konfliktløsning gennem dialog, mægling og kompromissøgning. Af enkelte socialarbejders evalueringer fremgår, at metoder, der finder sted på minoritetsgruppernes egne præmisser, er særligt virkningsfulde. Det gælder fx adskillelse af køn i form af pigeprojekter eller kvindegrupper. I forlængelse heraf forekommer der at være et behov for en bedre lokal dialog om æresrelateret vold i minoritetsmiljøer. En sådan kan etableres i form af fx en diskussion medieret af ngo'er for etniske minoriteter. Dette kan måske ses i lyset af de mange påpegninger af kommunernes svigt og berøringsangst i sager, der involverer konflikter i familier med etnisk minoritetsbaggrund. En bedre koordineret indsats fra kommunernes side vil muligvis kunne igangsætte en lokal dialog om sådanne konfliktråder.

Det lovgivningsmæssige forbud mod tvangsægteskaber repræsenterer en intention om at hindre forekomsten af æresrelateret vold i familier med etnisk minoritetsbaggrund. Effekterne heraf er, som det er fremgået, tvetydige. De første få eksempler på konkrete metoder, der anvendes i det sociale arbejde med unge piger samt med kvinder på krisecentre, har primært fokus på individet, bl.a. ved hjælp af empowerment-metoder. Dette arbejde udgør både forebyggende, behandlende og beskyttende indsatser.

NORGE

Av Norges befolkning på drygt fyra och en halv miljoner är i dag 387 000 eller drygt åtta procent födda utomlands eller i Norge av två utlandsfödda föräldrar. Sedan 1980 har antalet tredubblats. Merparten utomnordiska invånare av första generationen kommer från Pakistan och Irak. Under senare år har de flesta kommit för att återförenas med familjemedlemmar som redan befinner sig i landet eller för att bilda familj med andra invandrare eller nordbor (Statistisk sentralbyrå, 2006). Ungefär 75 procent av både första och andra generationens pakistanska kvinnor och män bosatta i Norge och som ingick äktenskap under åren 1996–2001 gifte sig med en person bosatt i utlandet (enligt SSB förmodligen från Pakistan). Liknande äktenskapsmönster ser man även hos personer med ursprung i till exempel Turkiet och Irak (Statistisk sentralbyrå, Lie, 2004). Ungefär åtta procent av personer födda utomlands av utlandsfödda föräldrar var arbetslösa i början av 2006, att jämföra med befolkningen i övrigt (norsk bakgrund och norskfödda av utlandsfödda föräldrar), där ca två och en halv procent var arbetslösa (Statistisk sentralbyrå, 2006).

Hösten 2005 infördes skyldighet för invandrare mellan 16 och 55 år att lära sig norska och få kunskap om det norska samhället. (Personer i åldrarna 55–67 år har rätt till, men inte skyldighet, att delta i utbildningen.) Utbildningen är på 300 timmar och ska genomföras under de tre första åren i Norge. Ingående teman är bland annat familjeliv,

barnuppfostran, kvinnors och barns rättigheter, jämställdhet, arbete och arbetsliv. Kommunerna ansvarar för att genomföra utbildningen (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006a).

I Norge blev tvångs gifte en politisk fråga i mitten av 90-talet i och med pressens fokus på unga kvinnor som blev utsatta för tvångsäktenskap. Man har hittills knappast talat om hedersrelaterat våld, hot och förtryck utan fokus för debatt och insatser har legat på tvångsäktenskap, något som inte bara drabbar unga kvinnor utan även unga män.

Lagstiftning angående tvångsäktenskap

Tvångsäktenskap är enligt norsk lag förbjudet och kan efter ansökan av den ena eller båda parterna förklaras ogiltigt. En handlingsplan mot tvångsäktenskap antogs 1998. I en ny plan 2002 (se nedan) föreslogs vissa lagändringar, av vilka flera i dag trätt i kraft:

- Tvångsäktenskap eller hot om tvångsäktenskap har förts in under allmänt åtal; avsikten med det är att frånta den unge ansvaret för att anmäla sin egen familj. Straffet för tvångsäktenskap, liksom för medhjälp, är fängelse upp till sex år. Det gäller även om lagbrottet är riktat mot någon av gärningsmannens närstående eller om äktenskapet har ingåtts utanför Norge.
- Den som ingår äktenskap eller partnerskap med någon som är under 16 år, eller medverkar till detta, straffas med fängelse upp till fyra år. Bestämmelsen gäller även för äktenskap som ingåtts i utlandet av norsk medborgare eller person som hör hemma i Norge.
- Avtal som föräldrar eller eventuellt andra gör om äktenskap är inte rättsligt bindande.
- Fylkesmannen har rätt att ifrågasätta ett äktenskaps giltighet. Bestämmelsen kan bland annat användas då det finns tveksamheter om bigami, tvångsäktenskap eller om äktenskap som ingåtts utomlands strider mot norsk lagstiftning (till exempel låg äktenskapsålder).
- I Utlänningslagens föreskrift om underhåll vid ansökan om anhöriginvandring genom äktenskap har strängare krav på underhåll införts när parterna är under 23 år. Underhållskravet ska då uppfyllas av den som bor i Norge (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006b).

- Uppehållstillstånd eller arbetstillstånd kan nekas då det kan hållas för troligt att äktenskapet har ingåtts mot den ena partens vilja. För att motverka att någon blir lurad att resa till ursprungslandet, för semester eller av annan orsak, och sedan pressas till äktenskap vill man också införa en regel om att den som gifter sig i utlandet med person bosatt i Norge inte beviljas uppehållstillstånd förrän den i Norge bosatta maken/maken har varit på intervju hos utlänningsnämnden. Regeringen vill också ha en mer systematisk användning av intervjuer vid ansökan om familjeinvandring på grund av äktenskap, såväl i Norge som vid de norska ambassaderna. En vägledning har utarbetats för hur man vid ambassaderna bör förhålla sig när man misstänker tvångs gifte (Arbets- og inkluderingsdepartementet, 2006).
- Alla grundskolor har anmälningsplikt till trygdekontoret när elever har frånvaro på grund av utlandsvistelse. Huvudregeln är barnet ska vara bosatt i Norge för att barnetrygd och kontantstötta ska utbetalas. Mottagaren av barnetrygd är skyldig att anmäla till trygdekontoret när barnet uppehåller sig utomlands utöver en vanlig ferieperiod och skolans anmälningsplikt fritar inte den enskilde från skyldigheten att anmäla (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006c).

Ett bilateralt avtal ingicks mellan Pakistan och Norge 1 maj 2006. Ett rådgivande organ med representanter från Pakistan och Norge ska upprättas. Detta ska bland annat bidra till att säkra kvinnors och mäns rätt att slippa ingå tvångsäktenskap.

Fler förslag på lagändringar presenterades nyligen, bland annat att äktenskap som ingåtts i utlandet där en eller båda parter är under 18 år och minst en av dem är norsk medborgare eller fast bosatt i Norge inte ska vara giltigt i Norge. Andra förslag rör giltigheten av äktenskap som ingås med en ställföreträdare, nedre gräns för möjlighet till dispens från 18-årskravet, förslag för att motverka polygami och båda parters rätt till skilsmässa (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006d).

INSATSER

Här presenteras insatser på nationell nivå och andra insatser som redovisas i rapporter från verksamheterna. Under rubriken utvärderade insatser redovisas insatser utvärderade av extern utvärderare eller genom mer kvalificerade egenutvärderingar. Vissa projekt/organisationer återfinns under båda dessa rubriker

Nationell handlingsplan

1995 utformades en handlingsplan för att förbättra förhållandena för barn och ungdomar med minoritetsbakgrund. Handlingsplanen innehöll bland annat förslag på åtgärder för att förhindra tvångsäktenskap. 1998 kom en särskild handlingsplan mot tvångsäktenskap. Handlingsplanens syfte var att bidra till att fysiskt eller psykiskt tvång inte används för att få den ena eller båda parterna att ingå äktenskap. Planen skulle gälla tre år framåt och bidra dels till informationsinsatser om lagar och rättigheter, riktade till ungdomar, föräldrar och stödgivare, dels till insatser som kunde leda till ökad dialog/samspel samt till insatser för enskilda personer i krissituationer. Ett viktigt moment i utarbetandet av handlingsplanen var att skilja mellan arrangerade äktenskap, som förenklat kan beskrivas som att den unge kan acceptera eller avvisa den kandidat föräldrarna föreslår, och tvångsäktenskap, där fysiskt eller psykiskt tvång används för att genomföra ett äktenskap mot den unges vilja (Barne- og familiedepartementet, 1998.)

Tvångsäktenskapsproblematiken hade större dimensioner än man anat och 2002 kom ett nytt åtgärdsprogram från Barne- og familiedepartementet "Förnyad insats mot tvångsäktenskap – ett åtgärdsprogram" med 30 åtgärds punkter. Åtgärdsprogrammet innehöll en fortsättning på flera av punkterna från handlingsplanen, med betoning på kompetenshöjning inom den offentliga sektorn. Man ville också genomföra flera lag- och regeländringar angående tvångsäktenskap. För hjälp till ungdomar i kris fortsatte man att prioritera stöd till frivilligorganisationer (Barne- og likestillingsdepartementet, 2002). I januari 2006 publicerades en lägesbeskrivning av hur de olika åtgärderna fortskrider (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006b).

Stöd till frivillig- och invandrarorganisationer

Barne- og familiedepartementet beviljade under 2000 och 2001 medel till ett flertal organisationer för arbete mot tvångsäktenskap, det gällde både förebyggande insatser och insatser i ett akut krisläge. I slutet av treårsperioden utvärderades de åtta organisationer som fått mest projektmedel. Förutom fördelningen av projektmedel till olika organisationer från Barne- og familiedepartementet producerades bl.a. en video om tvångsäktenskap och Oslo Röda Kors Internasjonale Senter, ORKIS, fick medel för att upprätta en central informationstelefon (Barne- og familiedepartementet, 1998.)

Frivillig- och minoritetsorganisationerna arbetar på olika sätt med frågan om tvångsäktenskap. En del arbetade aktivt redan innan handlingsplanen kom, andra inriktade sitt arbete på frågan när de beviljades projektmedel. År 2005 fördelades knappt 3,5 miljoner till olika organisationer (Barne- og likestillingsdepartementet, 2005). Även under 2006 ges frivilliga organisationer stöd till insatser mot tvångsäktenskap med 3 miljoner norska kronor. Regeringen anser att organisationernas insats är den viktigaste i arbetet för att minska förekomsten av tvångsäktenskap, både i krissituationer och i det mer långsiktiga informations- och attitydförändringsarbetet. Sjelvhjelp for innvandrere og flyktingar får mer än hälften av de fördelade medlen, merparten till akut- och krisberedskap och en mindre del till uppföljning av ungdomar som lever i skyddat boende och på flykt från familjen. Man avsätter dessutom medel för att kartlägga förekomsten av tvångsäktenskap inom socialtjänsten (barnevernet) och övriga hjälpinstanser. Uppdraget ges till Senter for kvinne- og kjønnsforskning vid universitetet i Oslo och ska utföras under år 2006 (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006c).

Beskrivning av verksamheter

Kompetensteam mot tvangsekteskap

Ett av regeringens initiativ i den förnyade insatsen var att etablera ett centralt kompetensteam. 2004 bildade Utlendingsdirektoratet (UDI) tillsammans med Norges Röda Kors och polisen ett rikstäckande Kompetensteam mot tvangsekteskap. I efterhand har även BUFDIR (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet) tillkommit. Syftet med verksamheten är att bidra till ökade insatser mot tvångsäktenskap samt ökad kvalitet på det arbete som utförs i samband med tvångsäktenskap

och annat hedersrelaterat våld i Norge. Kompetensteamet ska också bidra till ökad samverkan mellan offentliga institutioner och hjälporganisationer som kommer i kontakt med människor som utsätts för tvångsäktenskap. Sedan starten har teamet tagit emot 150 ärenden rörande 170 personer i åldrarna 15 år och uppåt, huvudparten är i 18-årsåldern. Mellan 10 och 15 procent av ärendena rör pojkar/män, huvudsakligen handlar det om syskon eller par. För ungdomarna som söker hjälp är det viktigt att familjen inte får veta att de "skvallrat". Helst vill de att teamet ska "förändra familjen" eller stifta lagar och regler som löser deras problem. Ungdomarnas uppfattning om vilken hjälp som ges och vad som kan göras stämmer inte alltid överens med verkligheten. Omständigheterna för de berörda individerna varierar, men en gemensam konsekvens som uppträder oavsett om man bor kvar hemma med våldsalarm eller har flyttat till skyddat boende är upplevelsen av ensamhet.

Merparten ärenden rör tvångsäktenskap eller hot om tvångsäktenskap, men teamets uppfattning är att tvångsäktenskap, hedersmord och annat hedersrelaterat våld är så tätt sammanflätade att de bör ses som ett problemområde. Tvångsäktenskapsbegreppet bör utvidgas så att konflikter, där tvångsäktenskap indirekt är ett tema, även inkluderas. Tvångsäktenskap är enligt teamet ofta en konsekvens av andra konflikter, trots att det inte uttalas eller är uppenbart för de inblandade.

De som arbetar i kompetensteamet har bedrivit verksamheten inom sina ordinarie anställningar (UDI-polis-Röda Korset-Bufdir) utan några extra resurser. Utlendingsdirektoratet har föreslagit att Kompetensteamet ska ersättas av en permanent nationell enhet, som bör fokusera på hela fenomenet hedersrelaterat våld och inte enbart på tvångsäktenskap (Utlendingsdirektoratet, 2005, 2006 samt besök 2006-06-22).

Informasjonstelefon om tvangsekteskap

Sedan år 2000 finns den rikstäckande insatsen Informasjonstelefon om tvangsekteskap som drivs av Oslo Röda Kors och finansieras av Barne- og likestillingsdepartementet. Informationstelefonen är öppen på vardagar under kontorstid och det går också att skicka sms eller e-post. Förutom rådgivning per telefon erbjuds samtal på Röda Korsets kontor eller att någon medarbetare kommer till skolan för ett samtal. Syftet med

verksamheten är också att informera unga/vuxna om deras rättigheter. Informationsinsatser till exempelvis skolor, barn- och ungdomsvård, hälsovårdspersonal och andra, som kommer i kontakt med dem som är utsatta för tvång, ingår även i uppgifterna. Man har ett nära samarbete med polisen, UDI:s kompetensteam, ambassader och kriscenter i landet. Medarbetare på Informationstelefonen har vid flera tillfällen varit på skolor i Oslo för att ge råd och vägledning till ungdomar som inte kan komma till kontoret på grund av den starka kontroll de har från familjemedlemmar. I samarbete med Oslo Röda Kors erbjuder Informationstelefonen självhjälpsgrupper för ungdomar/vuxna som hotas av tvångsgifte eller som redan blivit tvångsgifta. Orkis resurscenter i Oslo, en vidareutveckling av Orkis läxhjälp och ungdomsgrupp, har även startat kvinnokafé och flickgrupper. Röda Korset uppfattas som en neutral institution och har ett gott rykte även inom minoritetsmiljöerna, vilket underlättar att flickorna och kvinnorna ska tillåtas delta i aktiviteterna. Informationstelefonen försöker också skapa dialog mellan familjemedlemmar om det är möjligt och den unge önskar det. Alla dessa insatser är resurs- och tidskrävande och man framhåller att Informationstelefonen måste ses som ett komplement till den offentliga hjälpapparatens och inte tvärtom (Furrevik-Gomes, 2006 samt information vid besök 2006-06-22).

Informasjonstelefon om tvangsekteskap i Buskerud, ITE-B, startade 2002 efter att man sett behov av en lokal förankring i området. Syftet med projektet var dels att förhindra tvångsäktenskap, dels att förhindra brytning med familjen. ITE-B samarbetade med representanter från polis, social barn- och ungdomsvård, skola, kriscenter, introduktionscentret för utlänningar samt en jurist. Projektet avslutades 2005 men polisen fortsätter sitt samarbete med övriga i teamet, där även Röda Korset finns med som rådgivare, och har ansökt om projektmedel för att under tre år driva ett pilotprojekt. Efter att projektet avslutats skrevs ”Veileder i møte med mennesker utsatt for tvangsekteskap” utifrån de erfarenheter Informationstelefonen och Kompetensteamet hade fått under sitt arbete för att förhindra tvångsäktenskap (Buskerud Røde Kors, 2006 samt information vid besök 2006-06-22).

Krisesenter

Det finns femtio krisesenter i Norge, de flesta organiserade i Krisesentersekretariatet eller i Norsk Krisesenterforbund. Krisesenter använder inte begreppet hedersvåld (æresvold), bland annat därför att man inte vill "etnifiera" det våld som kvinnor från etniska minoriteter utsätts för. På krisesentren delar man in våldet i psykiskt, fysiskt, sexuellt och materiellt våld. Åldersgränsen är 18 år men det händer att även yngre flickor kommer och då kontaktas socialtjänsten (Enligt Kristin Bertsen vid Oslo Krisesenter 2006-06-16). År 2005 hade hälften av de boende på krisesentren i Norge annan etnisk bakgrund än norsk. Nästan en tredjedel av dem var utsatta för våld av norska män. Sju procent (64 kvinnor) av kvinnorna uppsökte krisesentren på grund av tvångsgifte. I genomsnitt bodde kvinnor med annan etnisk bakgrund dubbelt så länge på krisesentren som kvinnor med norsk bakgrund (Statistisk sentralbyrå, Lien; Nørgaard, 2006).

Husbanken

Husbanken är ett bestånd av tio lägenheter runt om i Norge som används som krisbostäder för ungdomar över 18 år, som hotas med eller utsätts för tvångsäktenskap. Bostäderna förvaltas av kommunerna. Frivilligorganisationerna Självhjelp for invandrare och Oslo Röda Kors ansvarar för fördelning och disponering av bostäderna. Lägenheterna är avsedda för korttidsboende upp till sex månader tills socialtjänsten och frivilligorganisationen i samråd med den utsatta hittat en mer permanent lösning (Husbanken, 2005).

Sjelvhjelp for innvandrere og flyktingar, SEIF

SEIF arbetar med att hjälpa nya medborgare att hitta rätt i det norska samhället och tillägna sig tillräcklig information för att lösa egna problem. Organisationen finns på sex orter. Varje lokalavdelning leds av en kvinna med invandrarbakgrund; flera av kvinnorna har själva fått hjälp av SEIF. 1999 började SEIF arbeta med problematiken kring arrangerade äktenskap i projektet "Mellom barken og veden" och har därefter vid flera tillfällen fått särskilda projektmedel från olika departement för arbete mot tvångsäktenskap. SEIF skiljer inte på arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap utan talar om "arrangerade äktenskap under mer eller mindre tvång" (SEIF, 2004, 2005 och 2006).

Primærmedisinsk verkstad, PMV

PMV ägs och drivs av Stiftelsen Kirkens Bymisjon. I verksamheten arbetar man med att få deltagarna att hitta sina egna resurser för att kunna förbättra sina förutsättningar, så kallad empowerment. Genom gruppverksamheter vill man uppmuntra till diskussion om hur konflikter kan lösas och tvångsäktenskap bekämpas utan att det behöver leda till en brytning i familjen. På PMV finns drygt sju fasta tjänster, bland annat läkare, socionom, psykolog och så kallade naturliga hjälpare (lekmän med invandrarbakgrund och intresse för att samarbeta med fackfolk i dessa frågor). Målgrupp är enligt uppgift alla som behöver dem, men verksamheten riktar särskilt till resurssvaga och isolerade kvinnor från etniska minoriteter.

I ett förebyggande projekt mot tvångsäktenskap var målsättningen att försöka skapa en dialog mellan generationerna. Två grupper bildades, en grupp med tio flickor i åldrarna 14–18 år och en grupp bestående av fem kvinnor med egna döttrar i giftasvuxen ålder (dock inte med i gruppen). Grupperna träffades tolv gånger vardera och drevs parallellt men var anonyma för varandra. Gruppledarna fungerade som budbärare mellan grupperna. Tanken var att deltagarna genom att ställa frågor eller skicka besked till den andra gruppen skulle få möjlighet att vara i dialog med varandra och kanske få svar på frågor de inte vågade ställa hemma. Inom respektive grupp diskuterade man i mindre grupper innan frågor eller svar sändes vidare. Samtliga deltagare var positiva till att PMV skulle fortsätta med grupper, kombinationen av social samvaro, att delge andra egna erfarenheter och även få ny kunskap och erfarenhet föreföll framgångsrik. För mödrarna var dialogen med flickorna viktig, de värdesatte möjligheten att kunna ge flickorna information men också att få veta något om flickornas tankar och önskningar. Tvångsäktenskap är ett känsligt ämne och för deltagarna var tilliten till PMV avgörande för att delta i projektet. Hälften av flickorna tänkte annorlunda efter projektet, till exempel vetskapen om att man inte är ensam eller att man kommit på att man faktiskt inte är hjälplös och att man inte kan tvingas till något. Mödrarna var mer konkreta i sina svar om projektet hade förändrat deras tankar och uppfattningar. Flera nämnde att de förstått att man faktiskt kan vara vän med sin dotter och att de vill försöka förstå dem bättre. Att man tänkte mer på dotterns önskningar och mindre på familjens var en annan förändring (Primærmedisinsk verkstad, 2002).

MiRA-Senteret

MiRA-Senteret är ett resurscenter i Oslo för invandrar- och flyktingkvinnor. En av deras viktigaste uppgifter är att ge råd och vägledning till minoritetskvinnor och unga flickor om deras rättigheter, möjligheter och skyldigheter i det norska samhället. Man arbetar framför allt förebyggande och i projektet ”La meg snakke” var målet att etablera ett nätverk för minoritetskvinnor i åldrarna 13–26 år. I arbetet mot tvångsäktenskap är målen bland annat att förebygga konflikter mellan generationer genom medling och information, ge juridiskt bistånd och krishjälpsamt samt föra ut information till dem som arbetar med minoritetsungdomar. Man skriver också artiklar i MiRA-tidskriften som utkommer två gånger om året och har skapat ett debattforum på Internet under samma namn som projektet ”La meg snakke”, där flickor/kvinnor kan diskutera ämnen som intresserar dem (www.mirasenteret.no, Fangen, 2002).

Resurssenter for pakistanske barn, RPB

Resurssentrets syfte är att genom aktivt arbete stärka barns ställning och underlätta integreringen i det norska samhället. Man ger råd och vägledning till föräldrar och offentliga instanser som arbetar med barn och ungdomar. Målgrupp är personer av pakistanskt ursprung. Genom aktiv dialog med pakistanska miljöer ska man arbeta för att förändra inställningen till tvångsäktenskap. Man har utarbetat en del informationsmaterial och bistår med individuell vägledning och information till elever och föräldrar i skolan (Fangen, 2002).

Internasjonal helse-og sosialgruppe, IHSG

IHSG är ett nätverk med inriktning mot invandrares hälsa och sociala problem. Förebyggande arbete och kunskapsförmedling till minoritetsbefolkningen och norska myndigheter är nätverkets viktigaste uppgifter. IHSG har flerkulturell kompetens och de flesta i gruppen har utbildning inom hälso- eller sociala området. I arbetet mot tvångsäktenskap inriktar man sig mot pakistanska föräldrar och ungdomar. Man arbetar förebyggande för attitydförändringar i dialog med moskéer, och vid de tillfällen då man där funnit en nyckelperson som engagerat sig i projektet, har man lyckats bäst. 2002 startades projektet ”Ansikt mot ansikt”, som riktades mot ungdomar och deras föräldrar och vars syfte var att förebygga sociala problem i samband med

tvångsäktenskap. Verksamheten bestod av information riktad till föräldrar och skola, och gruppverksamhet där man speciellt har goda erfarenheter av rollspel (www.ihsg.no, Fangen, 2002).

Barne-og likestillingsdepartementet fördelar, eller har fördelat, medel till ytterligare ett antal organisationer som med informationskampanjer, dialogmöten, kurser och vägledning, attitydförändringsarbete med mera arbetar mot tvångsäktenskap. Exempel på några av dessa är:

Utrop – en nätportal med diskussionsforum och tidning riktad till alla etniska minoriteter. Huvuduppgiften är att publicera nyheter, ta upp aktuella frågor och redovisa debatter som rör det flerkulturella Norge (www.utrop.no).

Stiftelsen Internasjonalt Hus – en arena för kulturupplevelser och ett kompetenscenter för tolk- och översättartjänster, integration och kulturrådgivning. Medel ges till nätverksgrupper för ungdomar med minoritetsbakgrund, information till invandrarföräldrar och utbildning av stödpersoner (www.inthus.no).

Minhaj Konfliktråd – en nyetablerad (2005) frivilligorganisation med bas i den muslimska menigheten Minhaj. Konfliktrådet består av tio personer som ger råd och vägledning i konfliktsituationer där personer med pakistansk bakgrund är involverade. Insatsområden är bland annat kampanjer mot tvångsäktenskap och medling i familje-/generationskonflikter. En viktig del är också det förebyggande arbetet bland barn och unga, till exempel nattvandringar och utbildning av gatumedlare. Målgrupp är både familjer och offentliga instanser (www.minhaj.no).

Islamsk Kvinnegruppe Norge, IKN – en landstäckande intresseorganisation för muslimska kvinnor och barn i Norge som vill förbättra uppväxtvillkor, stärka sociala nätverk och hjälpa kvinnor i riskabla situationer. Vad gäller tvångsäktenskap arbetar man bland annat för att öka kunskapen hos ungdomar och föräldrar om rättigheter och skyldigheter när man ingår islamiskt äktenskap, förebygga tvångsäktenskap och göra det accepterat i muslimska miljöer att söka hjälp. Man har även upprättat en hjälptelefon som är öppen dygnet runt (Fangen, 2002).

Himmilo Youth in Norway, HYIN – en aktivitetsbaserad organisation för barn och unga med somalisk bakgrund, som (numera) drivs med frivilligt arbete. Målsättningen är att genom aktiviteter bland

annat stärka somaliska ungdomars deltagande i samhället, främja positiva somaliska värderingar och skapa dialog mellan olika generationer. Man ger också råd och vägledning i frågor med anknytning till hälsa, samhälle och utbildning (www.somnor.no/himmilo/). HYIN har tidigare fått statliga medel för att arbeta mot tvångsäktenskap, men söker inte ytterligare medel för detta. Skälen är dels att man ser andra och större behov bland ungdomarna, dels att man är rädd för att organisationens legitimitet i den somaliska miljön ska ta skada.

UTVÄRDERADE INSATSER

Utvärdering av den första handlingsplanen mot tvångsäktenskap

De organisationer som ingår i utvärderingen av Handlingsplanen mot tvångsäktenskap (Fangen, 2002) är Primærmedisinsk verkstad (PMV), Selvhjelp for innvandrere og flyktingar (SEIF), Netteverk IHSG, Himmilo Youth Norway (Himmilo), Oslo Røde Kors Internasjonale Senter (ORKIS), Islamisk Kvinnegruppe Norge (IKN), MiRA-sentret och Resurssenter for pakistanske barn (RPB). Underlag för utvärderingen är dokumentstudier av organisationernas årsrapporter, budget, informationsmaterial m.m. samt regeringens handlingsplan. Dessutom genomfördes intervjuer med ansvariga för de olika insatserna, med deltagare i olika projekt samt med aktörer utanför organisationerna som arbetat med problematik kring tvångsäktenskap. Genomgången av de olika organisationerna utgick från följande områden: generellt om organisationen, målsättning, målgrupp och arbetsmetod, samarbetsförmåga, nätverk, bakgrund för arbetet, resultat, problemdefinition samt syn på handlingsplan. Några centrala slutsatser berörs i det följande.

Organisationernas villkor är vitt skilda, en del har förankringar i moderorganisationer medan andra är små och fristående. Några har heltidsanställd personal och andra har varken lokal eller anställda utan får förlita sig på frivilliga.

I intervjuerna med de olika organisationerna har två olika synsätt på tvånget framkommit, synsätt som har betydelse för hur man arbetar: Det första synsättet innebär att tvångssituationer oftast går att lösa och arbetet inriktas på att få till stånd en dialog och en större öppenhet mellan föräldrar och barn. Kompromisser kan vara en möjlig väg till

försoning mellan parterna för att undvika en brytning. Flyttar flickan (eller pojken) från familjen kan effekten bli ett fjärmande från föräldragenerationen och möjligheten till en attitydförändring förhindras. Men framför allt oroar man sig för konsekvenserna för flickorna, eftersom de flesta haft en mycket skyddad uppväxt och inte är uppfostrade att klara sig själva. De flesta organisationer som ingår i utvärderingen ansluter sig mer eller mindre till detta perspektiv. Man betonar dock att det i vissa fall, när våld och hot ingår i bilden, inte finns någon annan lösning än att flickan får ny identitet och ett skyddat boende.

Det andra synsättet betonar de mer kritiska tillfällena när det är fråga om hot och våld om den unge inte går med på föräldrarnas äktenskapsplaner. Eventuell medling kan då bli aktuell först efter att flickan/pojken bott utanför familjen en tid. Man menar också att tvångsäktenskap inte bara innebär fysiskt tvång, utan många gånger är mer av en psykisk press. Med det synsättet blir gränsen mellan arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap hårfin. I utvärderingen är det bara en av organisationerna som framhåller detta perspektiv. De olika synsätten visar sig också i det förebyggande arbetet. Där vissa organisationer tar det försiktigt för att inte stöta bort målgruppen skapar andra rubriker för att väcka frågan. Fangens slutsats är att det är viktigt att båda synsätten finns med i arbetet mot tvångsäktenskap.

Målsättningarna hos organisationerna skiftar. De konkreta målen är lätta att följa upp medan de breda, vaga som exempelvis ”medvetandegörande” eller ”attitydförändring” är svårare. För flera av organisationerna är arbetet mot tvångsäktenskap en del av övrig verksamhet och målgrupperna definieras ofta utifrån vilken grupp man tidigare haft kontakt med eller vilken minoritetsbakgrund organisationens medarbetare har. Flera riktar sig mot den pakistanska befolkningen, vilket kan medföra att andra aktuella nationaliteter blir utan insats mot tvångsäktenskap. Det finns även behov av fler insatser riktade mot pojkar, både när det gäller insatser i kris och mer långsiktigt för ett ändrat förhållningssätt.

Statistikföring och rapporteringsrutiner har skiftande kvalitet hos organisationerna, men för de flesta gäller att det krävs bättre rutiner i rapporteringen av enskilda ärenden. Vilka kriterier ligger till exempel bakom klassificeringen av vad som är en förfrågan och vad som är ett allvarligt ärende, hur många följer man upp och på vilket sätt, och hur

många får man avvisa eller hänvisa vidare? Utan en tydlig redovisning av detta kvarstår frågan hur organisationerna klarar av så många allvarliga ärenden som man rapporterar. Fangen menar att med en löpande uppföljning under projektperioden där ansvaret för uppföljningen läggs på en referensgrupp eller en utomstående person skulle eventuella sådana problem kunna avhjälpas. En uppföljning skulle också kunna bidra till att minska konkurrensen organisationerna emellan. Ett brukarperspektiv har varit svårt att få fram i utvärderingen beroende på svårigheter att få kontakt. Organisationernas ovilja att förmedla kontakt med sina brukare kan bero på att man vill värna om anonymiteten eller möjligen att man inte vill ha sådan insyn i sin verksamhet.

Kompetensen inom organisationerna varierar. Några har personal med relevant utbildning, andra har medarbetare med erfarenhetsbaserad kompetens eller en blandning av båda. För brukaren är det av stor betydelse att man inom organisationerna kan avgöra när det finns behov av mer professionell hjälp, till exempel psykologiskt stöd och då hänvisa vidare.

Sammanfattningsvis anser Fangen att departementets fördelning av medel till flera organisationer har resulterat i att man nått olika delar av de aktuella målgrupperna och att arbetet under de tre år som handlingsplanen varit i drift är ett steg i rätt riktning. Genom att bevilja projektmedel har frågan blivit aktuell hos flera organisationer och man har ökat aktiviteterna kring problemet. Betoningen på mångfald i handlingsplanen är positiv, men flera organisationer använder likartade metoder, som samtalsgrupper och informationsmaterial. De mest konkreta resultaten är den krishjälps som har getts till ungdomar, som stått inför hot om tvångsgifte. Individuell vägledning till ungdomar ingår i stort sett i alla organisationers verksamhet. De flesta använder en ”vad-vill-du-självs”-metod som fungerar för flickor som behöver hjälp med att inse vad de själva vill, men är otillräcklig för flickor som befinner sig i en allvarlig krissituation (Fangen, 2002).

Utvärderade verksamheter

Bokollektiv for unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap eller vold i ekteskapet

Ungefär 70 procent av kvinnorna som vände sig till Oslo Krisesenter i början av 2000-talet hade en annan etnisk bakgrund än norsk. För att ge

yngre, ensamma kvinnor en tätare uppföljning än vad som var möjligt på kriscentret, startades Bokollektivet som ett tre-årigt projekt. I rapporten, som baseras på de erfarenheter man gjort i projektet, fokuseras vad som kännetecknar målgruppen, hjälpbehov som identifierats och det ges en beskrivning av metoder och insatser.

Målsättningen var ”att kvinnan ska bli i stånd att bemästra en självständig tillvaro i det norska samhället efter ett uppbrott från familjen” (Oslo Krisesenter, s.12) (förf översättn) och att hon skulle återfå ett gott förhållande till familjen, om det var hennes önskan. Kartläggning av problem och hjälpbehov, målformulering/planläggning av insatser, genomförande av insatser, och utvärdering av handlingsplanen utgjorde stommen i arbetet. Kartläggningen handlade bla. om familjen, säkerhet, hälsa, utbildning och eget nätverk. Den låg sedan till grund för målformulering/planläggning som både handlade om tiden på Bokollektivet och tiden därefter. Utifrån målen formulerades handlingsplaner med konkreta insatser för att nå målen, till exempel norskkurs eller skriva jobbsökan. Handlingsplanen utvärderades ungefär var tredje månad med syfte att se om målen hade uppnåtts.

Målgruppen var tudelad: Kvinnor med minoritetsbakgrund som var uppväxta i Norge och var tvångsgifta eller riskerade tvångsgifte och nykomna kvinnor som var gifta med män med minoritetsbakgrund i Norge, där äktenskapet präglades av våld, tvång och misshandel. Under projekttiden bodde 28 kvinnor, 14 i varje målgrupp, i kollektivet. För målgruppen tvångsäktenskap var genomsnittsåldern 18,8 år för övriga 24 år. De två kvinnogruppernas behov skilde sig åt. De som var nykomna var nedgångna både fysiskt och psykiskt, kunde ingen norska och hade små förutsättningar att klara sig själva i samhället. Kvinnorna som vuxit upp i Norge hade mer kunskap om samhället men hade också ett mer omfattande säkerhetsbehov. För målgruppen tvångsäktenskap var den genomsnittliga boendetiden knappt tre månader, för övriga nästan åtta månader. Nästan hälften (12) av kvinnorna flyttade till egen lägenhet efter kollektivet, en fjärdedel (7) var kvar på kollektivet, några (5) flyttade hem till familjen, två kvinnor flyttade tillbaka till Kriscentret och en till fosterhem respektive utomlands.

Kvinnornas behov av uppföljning efter att de flyttat från kollektivet såg olika ut men var särskilt i början stort. För en del var garanti om uppföljning avgörande för att de skulle våga flytta. Nio kvinnor hade behov av *mycket* uppföljning, vilket innebar regelbundna

besök på Bokollektivet och regelbunden kontakt med anställda. De deltog i en del aktiviteter och fick stöd och hjälp med ärenden hos t.ex. socialkontor, polis och rättsväsendet. Flickor i tvångsäktenskapsgruppen som varit utsatta för misshandel och omsorgssvikt under uppväxten, en del under 18 år, hade ett större omsorgsbehov än vad Bokollektivet, som var utan dygnsbemanning, kunde erbjuda. Positiva förändringar sågs inom flera områden för de flesta av kvinnorna, men också att de hade behov av uppföljning långt efter att de flyttat från boendet. Förändringarna gällde bland annat språkkunskaper, hälsostatus, hantering av hotbild, socialt nätverk, utbildning, ökad självständighet och förmåga att bo själv. Bokollektivet drevs med begränsade statliga och kommunala medel och mycket av verksamheten baserades på frivilliga insatser. Vid eventuell vidare drift krävs en större satsning när det gäller antalet personal, kompetens och även personalens möjlighet att få stöd och uppföljning (Oslo Krisesenter, 2003).

Evaluering av hjelpetelefontilbudet til barn og unge i akutte kriser

På uppdrag av Sosial- og helsedirektoratet genomfördes en utvärdering (Valset, 2006) av ett antal hjälptelefoner för barn och unga i akuta kriser. Syftet var att undersöka om dessa telefoner fyllde de behov som fanns. Två frågeställningar skulle belysas: 1. Hur fungerar existerande telefonutbud till barn och unga i akuta kriser? 2. Är det verkningsfullt eller nödvändigt att upprätta ett eget nödnummer för att förstärka telefonutbudet för barn och unga i akuta kriser? Underlaget till studien baseras på hjälptelefonernas aktörers definition och upplevelse av barn och ungdomar i akut kris. Akut kris definieras i studien som att den inringande befinner sig i en så svår situation att om vederbörande inte får snabb hjälp, kan situationen medföra allvarliga fysiska, psykiska och/eller sociala konsekvenser på kortare eller längre sikt. Data samlades in genom dokumentstudier (årsrapporter, nätsidor, informationsbroschyrer), frågeformulär till ledande funktion vid hjälptelefonen samt intervjuer i form av strukturerade samtal med dessa.

Utvärderingen omfattar sex olika telefonverksamheter för barn och unga som kan sägas skilja sig åt beroende på om krisen är av övervägande praktisk eller känslomässig karaktär. Det innebär inte att en akut kris bara är av det ena eller andra slaget men skillnader kan ses i om den inringandes situation i första hand kan avhjälpas genom praktiska

råd och insatser eller på ett mer känslomässigt plan. I följande stycke beskrivs endast Informationstelefonen mot tvångsäktenskap.

Informationstelefonen mot tvångsäktenskap har genom sin profilering avgränsat inom vilket område man arbetar, till skillnad från andra hjälptelefoner, dit man kan ringa om man behöver prata med någon. Trots att flera samtal till Informationstelefonen mot tvångsäktenskap handlar om riskabla situationer, är det Valsets intryck att majoriteten av de akuta kriserna delvis kan avhjälpas med praktiska lösningar som till exempel skyddat boende. Till skillnad från de flesta hjälptelefonerna i utvärderingen har Informationstelefonen utbildad personal, något som kan förklaras av att man arbetar inom ett så avgränsat område. Informationstelefonen om tvångsäktenskap hade högst andel samtal av akut kriskaraktär i förhållande till totala antalet samtal man tog emot. Samtidigt hade man lägst antal samtal totalt av de olika hjälptelefonerna. Av de cirka 300 samtal som tas emot per år karaktäriseras 20–30 som akuta kriser. Lika många samtal hänvisas varje år vidare till barnevern och socialtjänsten. Flest samtal kommer från ungdomar i åldrarna 16–25 år och nio av tio är flickor. I situationer där den hjälpsökande bor i Osloområdet och inte har behov av omedelbar hjälp, träffas man efter telefonsamtalet på Informationstelefonens kontor, där man gemensamt försöker lösa situationen.

Fyra indikatorer konstruerades för att besvara frågan om det finns behov av ett eget nödnummer för barn och unga: omfattning av akuta kriser – samarbete med det offentliga - kompetens i mötet med inringaren – statistik av obesvarade samtal. Mot bakgrund av genomgången av hjälptelefonernas erfarenheter av vilka akuta kriser barn och unga förmedlar, på vilket sätt de förmedlar dem, vilket omfång de har och hur telefonerna hanterar samtalen dras slutsatsen att de existerande hjälptelefonerna generellt fungerar väl men att den fackliga kompetensen behöver förstärkas inom området självmord och självskaдебeteende. Antalet obesvarade samtal och väntetider pekar på att det finns behov av att stärka beredskapen men det är dock inte givet att det stärks genom att upprätta ett nytt nödnummer. Avslutningsvis konstaterar Valsset att även om utvärderingens resultat pekar i riktningen att ett eget nödnummer för barn och unga inte behövs för att stärka beredskapen för barn och unga i akut kris, betyder det inte att beredskapen är optimal (Valsset, 2006).

Självhjälp för invandrare, SEIF

Eftersom allt fler ungdomar vände sig till SEIF såg organisationen ett behov av att utvärdera sin verksamhet mot tvångsäktenskap. Dels ville man veta hur det gått för ungdomarna som brutit med sina familjer, dels ville man få en uppfattning om hur ungdomarna såg på den hjälp de fått från SEIF och andra organisationer. Under den första treårsperioden av projektet kom ungefär 15 ungdomar per år som ansågs befinna sig i en krissituation. Efter mordet på Fadime Sahindal i Sverige år 2002 tredubblades antalet hjälpsökande. Under 2003 ökade antalet ungdomar ytterligare. Det första halvåret tog man emot 40 ungdomar som befann sig i allvarliga krissituationer.

En extern utvärdering genomfördes 2003 (Papendorf; Furulund 2003). 13 ungdomar, tio flickor och tre pojkar som ansågs möjliga, djupintervjuades. Ungdomarna var i åldrarna 14–25 år och hade under perioden 1999–2002 varit i en krissituation och brutit med familjen.

I utvärderingen framkommer att skolan spelar en viktig roll, framför allt för de yngre ungdomarna, eftersom det ofta är dit de vänder sig först med sina problem. Ungdomarna beskriver mottagandet på SEIF i positiva ordalag, för flera av dem var det första gången som någon verkligen förstod deras problem och hur allvarig situationen var. Ungdomarna befinner sig i olika faser när de kommer till SEIF, några har tagit kontakt redan innan de lämnar familjen, för andra är SEIF den första kontakten sedan de brutit med familjen och ytterligare några kommer till SEIF efter hänvisning från annan instans. I de sistnämnda fallen (oftast barnevern och socialkontor) fungerar SEIF som rådgivare och medhjälpare till den instans som redan är engagerad i saken.

När det gäller barn under 18 år är det socialtjänsten (barnevernet) som tar ansvaret för den unge men SEIF bistår ofta genom hela processen. Ungdomarna upplever att SEIF får de offentliga instanserna att se saken i ett annat ljus och ta det som den unge berättar på allvar.

Ungdomarna, framför allt de äldre, anser att det är viktigt att man inte bara får hjälp i den akuta fasen utan att man följs upp en längre tid därefter. De efterlyser en mer systematisk uppföljning som dels bör innehålla hjälp med skolgång eller arbete och att bygga upp ett nytt socialt kontaktnät, dels bör vara över en längre tid. De är mycket nöjda med den praktiska hjälp de fått med att ordna skyddat boende, advokathjälp till skyddad identitet och ekonomiskt stöd.

Deras upplevelse av sin situation varierar, i någon mån beroende på hur lång tid som gått efter upprottet från familjen. De yngsta, som är omhändertagna av socialtjänsten (barnevernet) och bor i beredskaps- eller fosterhem, är mest nöjda med sin situation. De som nyligen brutit med familjen upplever sin situation som lugn och vilsam efter en stressig och svår period. För de flesta är tillvaron enformig med mycket tv-tittande, när det gått en tid. Ungdomarna saknar kontakt med vuxna som kan ge råd och stöd. Till viss del uppfylls behovet av SEIFs medarbetare men ungdomarna önskar mer. Deras fysiska och psykiska hälsa har påverkats i olika omfattning. Sömnproblem och dålig aptit är vanligt. Saknaden efter familjen förstärks med tiden och några ungdomar oroar sig för att deras flykt har förvärrat situationen för syskonen. Ungdomarna känner också oro inför framtiden. De är rädda för att behöva leva gömda lång tid framöver, rädda för att bli funna men några av dem upplever inte alls några psykiska problem och känner sig stärkta av att de kunnat ta sig igenom allt det svåra. Uppfattningen om betydelsen av psykologisk hjälp och eget behov av sådan skiljer sig åt mellan ungdomarna. Det finns de som anser att de fått mycket god hjälp att hantera sin vardag och önskar att de sökt hjälp tidigare, andra väntar på att komma i kontakt med en psykolog. Några menar att det inte alls har hjälpt dem och de har avslutat, eller ska avsluta behandlingen. De tycker att situationen istället förvärras när de ska prata om sina problem och tror på en lösning med skola eller jobb för att skingra tankarna.

Ett möjligt metodproblem, som utvärderarna varit medvetna om från början, är att intervju-situationen är speciell och att ungdomarna befinner sig i ett utsatt läge. Det kan medföra att de är överdrivet positiva i sitt omdöme om SEIF (Papendorf & Furulund, 2003).

Kartläggning av fortsatt kontaktbehov

Under maj–okt 2004 genomförde SEIF en kartläggning av ungdomarnas behov av uppföljning. I kartläggningen framkom uppföljningsbehov för 303 ungdomar. I redovisningen ingår 40 ungdomar, varav tio minderåriga, från SEIFs kontor i Oslo och Trondheim där det mesta av uppföljningsarbetet sker. Behovet av uppföljning ser olika ut och antalet kontakter varierar mellan 2 och 38 under en uppföljningsperiod på en månad till över fyra år. Vanligast är behov av kontakt en till tio gånger under en period av cirka ett år efter att man brutit med familjen. Två tredjedelar av kontakterna har handlat om råd och hjälp med praktiska

saker, övriga kontakter har varit av mer stödjande karaktär. Det fleråriga arbetet med ungdomar mot tvång, hot och våld har gett SEIF erfarenheten att uppföljningen är minst lika viktig som den akuta krishjälpen för unga på flykt (SEIF, 2005).

SAMMANFATTANDE ANALYS AV INSATSER

I Norge finns en övergripande nationell plan för att motverka tvångsäktenskap, Handlingsplanen, som kom 1998 (Barne- og familiedepartementet, 1998) och Förnyad insats 2002 (Barne- og familiedepartementet, 2002). Insatser i relativt stor omfattning i form av krishjälp till ungdomar, informations- och attitydförändringsarbete och kompetensförstärkning till de offentliga instanserna är vägar man valt i arbetet mot tvångsäktenskap. Genom nya bestämmelser och förändringar i lagstiftning försöker man förhindra att ungdomar utsätts för tvångsäktenskap. Förtroendet för frivillig- och minoritetsorganisationernas förmåga att nå ut i minoritetsmiljöerna och på sikt få till stånd en attitydförändring är stort. Flera organisationer har i olika omfattning beviljats projektmedel för sitt arbete mot tvångsäktenskap, som ofta är integrerat i annan verksamhet riktad till etniska minoriteter.

Trots satsningarna på att höja kompetensen inom det offentliga förefaller det fortfarande finnas kunskapsbrister. I utvärderingen av handlingsplanen påtalas risken för att okunskapen inom den offentliga hjälpapparaten kan cementeras om huvudansvaret ligger på icke-statliga organisationer. Utvärderaren menar att organisationerna bör samarbeta mer med det offentliga om vägledning och uppföljning av utsatta ungdomar, bland annat för att deras kunskap och erfarenhet skall komma in i den offentliga verksamheten. Huvudansvaret för ungdomarna bör ligga hos den offentliga sektorns verksamheter och organisationerna bör ses som ett komplement.

De kompetensteam som bildats, både på nationell och på lokal nivå, där olika offentliga instanser i samarbete med organisationer arbetar med frågan kan vara en framkomlig väg i det avseendet.

Organisationer som arbetar med att ge krishjälp och rådgivning till ungdomar rapporterar att de får allt fler ärenden. En möjlig förklaring kan vara att informationen i allt större utsträckning nått ut till ungdomar

som blivit mer medvetna om sina rättigheter och fått mer kunskap om att det finns hjälp att få.

Det saknas i stort sett forskning och utvärderingar av insatser mot tvångsäktenskap och de få som finns har svagheter. I utvärderingen av handlingsplanen framkommer att organisationernas egen statistikföring och rapportering har stora brister, för att få en bättre översikt och kunna föra ut organisationernas resultat behövs en mer standardiserad rapportering.

Eftersom det saknas högkvalitativa studier över insatsers effekter är det svårt att säga om någon insats är mer framgångsrik än någon annan. De studier som redovisas ger dock information om att för de ungdomar som befunnit sig i akut kris har den hjälp de fått med skyddat boende haft en stor och kanske avgörande betydelse. Samtidigt vittnar ungdomar också om hur ensamma de känner sig och hur svår situationen blivit sedan de flytt från sina familjer. Ungdomarnas situation ser ut att vara bekymmersam på längre sikt och de förefaller ha behov av stöd och hjälp inom flera olika områden under en längre tid.

HOLLAND

Holland var tidligere kolonimagt i Indonesien, Surinam og de Hollandske Antiller. Siden 1980'erne har der været en øget migration til Holland (Enbersen et al., 2002:1), og i dag udgør indvandrere omkring 17 pct. af den hollandske befolkning (Hagendoorn, Veenman & Vollebergh, 2003: 8). Heraf er under halvdelen fra Tyrkiet, Surinam, Marokko og Tunesien. Motiver for indvandring er især arbejde, asyl og familiesammenføring. Fra slutningen af 1990'erne har regeringen indført love om udlændinges arbejde og medborgerskab, som skal sikre indvandreres integration, det vil sige indoptagelse i det hollandske samfund. Fra 2004 indførte man strengere regler for indvandring. Dels blev alderen for sammenføring af udenlandske ægtefæller hævet fra 18 til 21 år, og den i Holland bosiddende ægtefælle skal have en indkomst på 120 pct. af den fastsatte minimumsløn (<http://www.ind.nl/en/inbedrijf/actueel/nieuweregels.asp>). Dels blev der iværksat en bredere ansvarsfordeling mellem regeringen, lokale myndigheder og sektorer inden for etniske minoriteter og majoritetsbefolkningen, hvilket betyder, at integrationsprocessen bæres af flere institutioner ([www.justitie.nl/english/press/press-releases/180903justice budget 2004](http://www.justitie.nl/english/press/press-releases/180903justice-budget-2004)).

En stor koncentration af ikkevestlige indvandrere bor i større byer (omkring 40 pct.), og er generelt socialt dårligt stillede med en arbejdsløshed på 10 pct., det vil sige tre gange højere end majoritetsbefolk-

ningen (Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark, 2004: 122).

INDSATSER MOD ÆRESRELATERET VOLD

Den hollandske regering har særligt siden 2002 formuleret indsatser på området vold mod kvinder under betegnelsen ”hustruvold” (Ministerie van Justitie, 2002). Der har fra starten været særlig fokus på et betydeligt omfang af vold i indvandrerfamilier, tabuisering af vold og betydningen af ”ære”. Siden 1970’erne har der været en vis opmærksomhed på begrebet ”eerwraak”, det vil sige ”æresoprejsning”, formidlet af forskere der beskæftiger sig med etniske grupper af tyrkisk baggrund (Nauta & Werdmöller, 2002). Denne opmærksomhed udspringer af konkrete hændelser i form af såkaldte æresdrab.

Regeringen har formuleret æresrelateret vold (”eengerelateerd geweld”) som et særligt område under vold mod kvinder. Under indflydelse af daværende parlamentsmedlem Hirsi Ali blev ”kulturelt legitimeret vold” som kvindelig omskæring og æresdrab i 2003 formuleret som særlige indsatsområder. Siden har fokus dog især været på ”æresrelateret vold”, navnlig æresdrab (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2004: 24). I 2003 formulerede Justitsministeriets afdeling for integration og indvandring i samarbejde med Socialministeriets afdeling for ligestilling en række initiativområder, der bredt har til formål at bryde indvandreres tabuer om vold og informere om rettigheder og sikkerhed. Dette er blevet fulgt op med finansiel støtte til forskellige projekter siden 2003, bl.a. til ngo’er, hvilket vil fremgå nedenfor.

Under Justitsministeriets forskningsafdeling, *Wetenschappelijk Onderzoek – en Documentatiecentrum* (WODC) er der fra 2005 igangsat nogle forskningsprojekter om æresrelateret vold, som dels formulerer en anvendelsesorienteret definition heraf (Ferwerda & Van Leiden 2005), dels vurderer indsatsen over for æresrelateret vold i Tyrkiet, Storbritannien og Tyskland. Samme år besluttede regeringen at iværksætte et samarbejde mellem kvindekrisecentre, politi og juridisk personale som indsats over for æresrelateret vold. Regeringen formulerede følgende initiativer: særlig træning af distriktpolitiet, forbedring af rådgivning og krisecentre, igangsættelse af en debat om æresrelateret vold i indvandremiljøer. Den 28. marts 2006 blev indsatsen mod æresrelateret vold som selvstændigt ind-

satsområde under regeringen konkretiseret med oprettelsen af et *Programmabureau Eergerelateerd Geweld* (PEG) ”Programbureau æresrelateret vold” med et beløb på 15,6 millioner Euro over 5 år. PEG, som har fire fastansatte, skal koordinere indsatser mod den æresrelaterede vold til forebyggelse, beskyttelse og retsudøvelse. Af ministerier omfatter dette Justitsministeriet (herunder indvandring og integration), Sundhedsministeriet og Socialministeriet (herunder ligestilling). PEG skal koordinere indsatser inden for politi, sundhedsvæsen, skoler og ngo’er. Programbureauets planer for den nære fremtid inkluderer en vurdering af omfanget af æresrelateret vold i Holland, herunder kortlægning af former for æresrelateret vold blandt etniske minoritetsgrupper i Holland. Der arbejdes på at samarbejde med kommunerne med henblik på at effektivisere indsatsen. Desuden er planen at udtænke videre tiltag til efterværn (Ministerie van Justitie, Programmabureau Eergerelateerd Geweld, 2006).

Regeringens indsats har især udgangspunkt i former for hustruvold samt drab, der kan relateres til begrebet ære. På sundhedsområdet har regeringen desuden igangsat en undersøgelse om omfanget af kvindelig kønslemlæstelse (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2004: 22). Også på dette område er der planer om mere information, beskyttelse og samarbejde med politiet med henblik på at forhindre omskæring.

Det hollandske politi har i de seneste år arbejdet forebyggende mod æresrelateret vold, som er inkorporeret i deres arbejde med etniske grupper. Dette arbejde har især fundet sted i de tre politidistrikter Utrecht, Zuid Holland Zuid og Haaglanden. Samlet tilbydes information, rådgivning og konsultation til etniske minoriteter og undervisning af politiet i forhold til kultur og vold, bl.a. i relation til ære. Såvel undervisning som opklaring af forbrydelser, der formodes at være relateret til æressager, foregår i samarbejde med antropologer og lingvister.

Regeringen har lagt ud med at satse på et tæt samarbejde med ngo’er repræsenteret af etniske og religiøse minoriteter samt kvinder i indsatsen over for æresrelateret vold. TransAct, som er et center for køn og sundhed, der forebygger seksuel vold og hustruvold, spiller en central rolle i forhold til metodeudvikling og implementering på området. TransAct har fra 2003 været en del af det internationale EU-program om æresrelateret vold i Europa, og har i Holland startet projekterne ”Æresrelateret vold i Holland” og ”National platform mod æresrelateret vold” (Bakker, 2003). TransAct giver træning til bl.a. fagfolk og etniske minoritets ngo’er, der arbejder med problematikken omkring æresrelateret vold.

Som led i regeringens samarbejde med ngo'er for etniske minoriteter er tre større paraplyorganisationer for etniske minoriteter i 2005 gået sammen i et initiativ, der omhandler lokalmiljøernes rolle i forebyggelsen af æresrelateret vold: Hollands Flygtningeorganisationer, Det Tyrkiske Rådgivende Organ og Det Marokkanske og Tunesiske Partnerskab. Initiativet omfatter oplysning og undervisning med gruppediskussioner om emner som kultur, social kontrol og vold. Af mindre etniske minoritetsforeninger, bl.a. selvhjælpsgrupper for ofre for hustruvold eller æresrelateret vold, som modtager supervision af TransAct, kan nævnes *Stichting Kezban*, *Stichting Palet*, *Stichting Shan*, *Stichting Ada*, der bl.a. har produceret film om æresrelateret vold til brug på selvhjælpskurser. Desuden har muslimske foreninger som *Stichting Ihsan* og *Milli Görus* igangsat en debat om æresrelateret vold blandt deres medlemmer, bl.a. ved at inddrage imamer. TransAct og øvrige ngo'er står til rådighed med rådgivning og henvisning til psykologisk rådgivning og krisecentre.

På krisecentre udgør kvinder med etnisk minoritetsbaggrund 60 pct. af beboerne. Der er udtrykt mangel på krisecentre for unge mænd, som er potentielle ofre for æresrelateret vold. Det er regeringens plan at vurdere, om kvinder med etnisk minoritetsbaggrund har særlige behov på krisecentre i forhold til andre kvinder. Der har været visse tiltag på krisecenterområdet i forhold til æresrelateret vold. Sammen med andre centre har sammenslutningen af krisecentre, *Federatie Opvang*, i 2004 afholdt en konference om "æresoprejsning". Desuden har krisecenteret *Wrouwenopvang Rotterdam* en afdeling for muslimske kvinder og piger (www.vrouwenopvang.org./Nieuw/Saadet/islamitische-wrouwen.htm).

På skoleområdet har Van Rhijn College, på baggrund af et formodet æresdrab på en af skolens elever, ansat en studenterrådgiver med marokkansk baggrund, der foruden personlig rådgivning også mægler mellem unge og deres familier i forbindelse med uoverensstemmelser. Af andre initiativer har ngo'en *Stichting Verdwaalde Gezicht* tilrettelagt et undervisningsprojekt om æresrelateret vold, som henvender sig til mellem-skoleelever med etnisk minoritetsbaggrund.

Alt i alt er indsatser mod æresrelateret vold i Holland blevet temmelig omfattende i løbet af de sidste 3-4 år, især med oprettelsen af *Programmabureau Eergerelateerd Geweld* (PEG) og dertil ngo'ernes indsats. Det samlede billede viser et samarbejde på forskellige både uformelle lokale og formelle nationale niveauer.

EVALUERINGER OG BESKRIVELSER

Foruden ovenstående skitseringer af den hollandske regerings målsætninger består det skriftlige materiale om æresrelateret vold af forskning, vidensopsamling om indsatsområder, herunder metodeudvikling i det sociale arbejde, ngo'ers arbejde samt evalueringer af politiets arbejdsmetoder. Størstedelen af materialet er på hollandsk.²

Forskning

Generelt fokuserer den eksisterende forskning af æresrelateret vold i Holland på at kategorisere forskellige former for ære og den dertil relaterede vold blandt tyrkiske indvandrere. Det sker ud fra lingvistiske og antropologiske perspektiver og har det formål at afdække risikofaktorer og voldsudøvere (Van Eck, 2003; Ferwerda & Van Leiden, 2005; Gezik, 2002; Maris & Saharso, 2001; Nauta & Werdemöller, 2002). Antropologen Clementine Van Ecks ph.d.-afhandling *Purified by Blood* fokuserer på æresdrab blandt tyrkiske indvandrere i Holland ud fra hypotesen om, at æresdrab er en tradition, der importeres til Holland via migration. Van Eck's analyse af 22 sager om æresdrab centrerer sig specifikt omkring de tyrkiske begreber for ære (*namus og seref*) og deres betydninger i forhold til køn, familie og netværk (Van Eck, 2003). Analysen udpeger potentielle gerningsmænd i æresdrab, ofte mindreårige unge mænd i familien. Van Eck konkluderer, at i de fleste æressager findes alternativer til drab, æresdrab forekommer dér, hvor der er mangel på alternativer, fx mægling i familien, som kan være svært at få iværksat, hvis familien er spredt via migration. Et drab kan således rationaliseres som den "nemmeste" forhåndenværende løsning på tabt ære. Van Eck ser den sociale kontrol i familien og netværket som den vigtigste årsag til den æresrelaterede vold og konkluderer, at denne vold kun vil mindskes ved bedre integration af etniske minoriteter i det hollandske samfund som helhed (ibid., 222).

Med udgangspunkt i den hollandske kontekst og i spørgsmålet om, hvordan en liberal demokratisk stat skal håndtere et fænomen som æresdrab, peger Maris og Saharso (2001) ligeledes på mægling som forebyggende metode. Samtidig fremhæver de, at voldelige konsekvenser, som netop æresdrab, udspringer af familiens sociale kontrol.

2. Et studieophold i Holland fra 29.5 til 2.6 2006 gav kendskab til enkelte upublicerede arbejdspapirer på engelsk.

Ferwerda & Van Leiden (2005) har på bestilling af Justitsministeriets forskningsafdeling WODC lavet en arbejdsdefinition af æresrelateret vold, der kan anvendes af lærere, socialarbejdere, politifolk og jurister til afdækning af volden. De argumenterer for en erstatning af det for snævre begreb "eerwraak" med begrebet æresrelateret vold, som dels omfatter bredere former for vold på både kvindelige og mandlige ofre, dels muliggør en tidlig opdagelse og forebyggelse. Ferwerda & Van Leidens arbejdsdefinition lyder således: "Honour related violence is any type of psychological or physical violence committed from a collective mentality as a reaction to a (threat of) violation of the honour of a man or a woman, and thus of his or her family, of which the outside world is aware or may become aware" (ibid.: 2). Ferwerda & Van Leiden anbefaler udvikling af ekspertise i forhold til at genkende årsager og udtryksformer på et tidligt stadie og af redskaber til en vurdering af risikoindikatorer. De peger som andre hollandske forskere på forskellige risikoindikatorer som bl.a. betydningen af netværket, som via rygtedannelse kan igangsætte den æresrelaterede vold.

Der er fra flere sider også påpeget et behov for en kvantitativ undersøgelse af omfanget af former for æresrelateret vold, idet der ikke er nogen sikre tal på, hvor udbredt denne form for vold er.

Socialt arbejde

De første vidensopsamlinger om indsatser over for æresrelateret vold påpeger generelt, at der er et behov for en tidlig forebyggende indsats, som muliggør tidlig intervention, hvortil der anbefales særlig træning af tekniske eksperter (Bakker, 2003; Torre & Schaap, 2005). I relation til EU-projektet om æresrelateret vold i Europa foretog TransAct en evaluering af forskellige indsatser over for æresrelateret vold i Holland på baggrund af en undersøgelse af indsatser blandt etniske minoritetsgrupper, krisecentre og politi i Holland (Bakker, 2003). Rapporten viser, at der er visse overlap mellem hustruvold og æresrelateret vold, som ofte har ens udtryksformer i form af trusler, skærpet kontrol, isolation, vold og mord (ibid.: 7). Idet der er en uklar skelnen mellem æresrelateret vold og hustruvold, er det svært at vurdere, hvornår der er tale om den ene eller den anden form for vold. Samtidig fremhæver rapporten, at også mænd, især homoseksuelle, er ofre for vold. Rapporten anbefaler en styrket indsats inden for politiet, især med hensyn til beskyttelse af ofre, der har risiko for at blive udsat for æresrelateret vold. Dette kan fx ske

via bedre træning af politifolk med henblik på registrering af risikoindikatorer samt via implementering af særlige alarmsystemer. På det juridiske område anbefaler rapporten et samarbejde med minoritetsorganisationer med henblik på juridisk rådgivning. Blandt etniske og feministiske ngo'er samt krisecentre opfordres til, at disse fungerer som selvhjælpsorganisationer i arbejdet med en bevidstgørelse af eksistensen af æresrelateret vold, både blandt mænd og kvinder. TransAct foreslår, at ledere fra disse ngo'er og foreninger, fx imamer, spiller en aktiv rolle i igangsættelsen af en dialog omkring æresrelateret vold.

Den seneste rapport fra TransAct (Bakker, 2005) udpeger nye risikogrupper for æresrelateret vold som især unge. Det bemærkes, at ngo'er repræsenteret af både mænd og kvinder fra etniske minoriteter og kvindegrupper har igangsat en dialog på området. Det fremhæves, at disse personer, med deres særlige indsigt i æresrelateret vold, udfylder et stort hul, hvor offentlige instanser er utilstrækkelige (ibid.: 16). Rapporten anbefaler, at relationen mellem ngo'er og offentlige institutioner styrkes, bl.a. via en strukturering af kontakten mellem de to.

TransAct har taget initiativ til en række programmer primært af forebyggende art til metodeudvikling med henblik på "Æresrelateret vold i Holland" (TransAct, upubliceret materiale). Et program skal forebygge æresrelateret vold gennem information og træning. Målgrupperne for programmet er både truede og ofre for æresrelateret vold og fagfolk som rådgivnings- og støtteenheder for hustruvold, indvandrer- og flygtningeorganisationer, politi, juridisk bistand samt krisecentre. I dette program udarbejdes en behovsplan for anonym støtte til (potentielle) ofre. Andre programmer, der søger at forebygge æresrelateret vold, tilbyder træning i, hvordan fagfolk, der arbejder på integrationsområdet, kan formidle informationer om æresrelateret vold og i relation hertil, juridiske rettigheder, til klienter med etnisk minoritetsbaggrund. Af nye og særligt udfordrende områder peger TransAct på information omkring æresrelateret vold til mænd og drenge med etnisk minoritetsbaggrund, som ønsker at bryde med traditionelle manderoller, bygget op omkring æresbegreber.

Om end TransAct har formuleret særlige programmer for æresrelateret vold, er der ofte ikke en klar skillelinje mellem æresrelateret vold og hustruvold. Således handler et andet program om bevidsthed og forebyggelse af hustruvold blandt indvandrere, "Praten doet geen pijn" ("Det skader ikke at tale"). Programmet er formuleret med henblik på at åbne en diskussion om vold i indvandremiljøer. Dette træningsprogram er

blevet implementeret af professionelle praktikere i forskellige etniske minoritetsorganisationer. Samtidig med at et positivt og frugtbart udfald af implementeringen af dette program er, at flere forskellige indvandrerorganisationer er kommet til at arbejde tæt sammen, fremhæver TransAct, at der ligger en stor udfordring i at nå ud til disse grupper.

Et andet større metodeudviklingsprojekt under TransAct er Mozaiek, der har til formål at forebygge hustruvold og seksuel vold blandt etniske minoriteter. Projektet henvender sig især til mæglere og selvhjælpsorganisationer repræsenteret af etniske minoriteter. Mozaieks metodehåndbog for 2006 (Cense & Pauli, 2006) beskriver flere projekter, der specifikt omhandler æresrelateret vold. De består i information, herunder forevisning af film, og i træning af mænd og kvinder til at igangsætte en dialog om tabuiserede emner. Projekterne beskrives nærmere i det følgende.

Ngo'er for etniske minoriteter

Som det fremgår ovenfor, spiller etniske minoritets-ngo'er i Holland en særlig rolle i indsatsen mod æresrelateret vold. På baggrund af et formodet æresdrab på en ung pige af tyrkisk oprindelse iværksatte Sammenslutningen af tyrkiske organisationer, *Sammenwerkende Turkse Organisaties*, i 2000 to dialogskabende initiativer. Det ene initiativ bestod i en studie-weekend over emnet "æresoprejsning" (*eerwraak*) med 90 mandlige og kvindelige medlemmer af sammenslutningen. Det andet initiativ bestod i en interviewundersøgelse med tyrkiske kvinder om deres erfaringer med vold relateret til ære. Disse initiativer resulterede i en større evaluerende publikation (Arslan & Isselmuiden, 2001). Evalueringen viser, at der er mange forskellige holdninger til "æresoprejsning", og at problemerne ikke umiddelbart lader sig løse, idet det for mange er et tabuiseret emne, som det kan være svært at tale om. Ikke desto mindre er hovedkonklusionen, at det er værdifuldt at fremme en diskussion om emnet, idet det forekommer, at der blandt tyrkiske indvandrere er en mangel på dialog generelt og ikke mindst om emnet æresoprejsning (ibid.).

Et andet eksempel på en organisation, der har arbejdet med en målrettet dialog omkring æresrelateret vold, er ngo'en *Stichting Kezban*, der under TransAct siden 2002 har støttet indvandrerkvinder. *Stichting Kezban*s arbejde udføres primært af frivillige med samme kulturelle og religiøse baggrund som ofrene. De yder rådgivning og henviser til politi og kvindekrisecentre. Organisationen har under supervision af TransAct trænet

tyrkisk og marokkansk personale i at oplyse om æresrelateret vold i fora bestående af tyrkiske og marokkanske mænd og kvinder. Oplysningen består bl.a. i fremsvisning af en film om hustruvold på tyrkisk og marokkansk: "Als ik haar was" ("Hvis jeg var hende"), (Bakker, 2003; Cense & Pauli, 2006). Formålet med fremvisningen af filmen er at igangsætte en debat om vold relateret til kønsroller og æresbegreber i etniske miljøer.

Som et led i regeringens ønske om samarbejde med etniske minoritets ngo'er, har Sammenslutningen af flygtningeorganisationer, *Vluchtelingen Organisaties Nederland* (VON) igangsat initiativer til bevidstgørelse om æresrelateret vold i især afghanske og kurdiske selvstændige organisationer. Initiativet består i en serie på i alt 20 møder med 15 deltagere med supervision af trænede ordstyrere. De emner, der tales om på møderne er: erkendelse af æresrelateret vold, tabu og social kontrol, kultur, opdragelse og generationskløft og oplysning om professionelle hjælpeinstanser. VON har desuden et website, *Treffpunkt*, der oplyser om æresrelateret vold til både fagfolk og personer udsat for vold (Cense & Pauli, 2006: 34).

Som det fremgår vægter de ovenstående projekter et forebyggende arbejde gennem distribution af information, bl.a. illustrerende film og debat. Dette arbejde er centreret omkring både individet og gruppens erkendelse af æresrelateret vold som et problem.

Skoler

Ngo'en *Stichting Verdwaalde Gezicht* er en organisation til fremme af kvinders og unges velfærd i det hollandske samfund. Ngo'en har i 2005 taget initiativ til uddannelsesprojektet "Sorte tulipan" (*Zwarte Tulp*), der fokuserer på emnet æresrelateret vold som en "skadelig tradition". Målgruppen er mellemskoleelever med indvandrerbaggrund. Undervisningsmaterialet består af avisartikler og bøger om æresrelateret vold, der suppleres af teater, film, fotografi og prosa. Materialet skal igangsætte en bevidstgørelsesproces hos eleverne, der kan gøre dem i stand til at tale om emnet. Projektet er gennemført på 12 skoler i 2006. Projektmedarbejderne ser det som en fordel, at de deltagende elever har en fælles identitet qua deres indvandrerbaggrund. Gennemførelse af projektet afhænger samtidig af skolernes samarbejdsvilje. *Stichting Verdwaalde Gezicht* anbefaler derudover, at skolerne etablerer en form for opfølgning på projektet, samt at der genereres en erfaringspulje (Cense & Pauli, 2006: 22).

Politi

Tre forskellige politidistrikter i Holland er især kendt for deres arbejde med æresrelateret vold: Utrecht, Zuid-Holland-Zuid og Haaglanden i den Haag. Siden 2004 har Haaglanden haft et projekt, ”Multietnisk politiarbejde” (*Multi-etnisch politieverk*) (MEP). Projektet har fem ansatte under ledelse af politimester Tim Wimmer, deriblandt to antropologer med speciale i hhv. kriminologi og turkologi. For projektet er der udarbejdet en pilotundersøgelse om æresrelateret vold, ”Pilot eer gerelateerd geweld”, som er udkommet i to delrapporter og en afsluttende rapport i 2005 og 2006. Rapporterne bygger på i alt 168 politisager om vold, der formodes at være relateret til ære. Rapporten definerer politiets arbejde som både forebyggende og beskyttende, i og med at politiet bliver i stand til bedre at spotte voldssager, der drejer sig om ære. Et af formålene med projektet er at afdække omfanget af æresrelateret vold, især med henblik på at udarbejde en metode til at registrere denne form for vold. Et andet formål er at sprede viden om æresrelateret vold blandt politipersonale. I arbejdet med at afdække omfanget af æresrelateret vold har det fra starten været et problem at udpege, hvilke former for vold der er kulturelt betinget (Janssen et al., 2005a: 8). I rapporterne søger forfatterne at typologisere æresrelateret vold ved hjælp af den eksisterende forskning på området (herunder Van Eck, 2003, og Ferwerda & Van Leiden, 2005).

I oplysningsarbejdet om æresrelateret vold i forhold til politifolk, underviser MEP-gruppen i emner som vold i relation til ære, herunder familiens og netværkets rolle samt betydningen af sladder og social kontrol (Janssen et al., 2005b: 60). Der er udarbejdet en ”helpdesk” på politiets intranet, der illustrerer konkrete voldssager, hvor ære er et motiv. På denne helpdesk kan politifolk også finde en checkliste til indkredsning af potentielle ofre for og udøvere af æresrelateret vold. Slutrapporten vægter indsigter fra specialister på kulturområdet. En af konklusionerne er, at udarbejdelsen af en registrering af æresrelateret vold er kompliceret på grund af definitionsvanskeligheder. Forfatterne anbefaler, at der inden for politiet arbejdes videre med en mere kvalitativ og uddybende analyse af æresrelateret vold (Janssen, 2006: 49). Desuden anbefaler de, at der skabes vedvarende kontakt til repræsentanter for etniske minoritetsorganisationer, som kan stimulere en intern debat om æresrelateret vold.

Andet materiale produceret af det hollandske politi består af en checkliste over ære som motiv for forbrydelser, der omfatter trusler, vold, forsvindinger og bortførsler (Limburg, upubliceret materiale a).

Checklisten anvendes til undervisning af politifolk, og den består af en række punkter om, hvorledes politiet skal reagere på personlige henvendelser, enten fra et potentielt offer, dennes familie eller en tredje part, der kan handle om æresrelateret vold. Checklisten er således overvejende til brug i det forebyggende arbejde, idet den skal gøre politiet opmærksom på de tegn, der indikerer at en æresrelateret forbrydelse er under opsejling. Limburg råder til at henvendelsen tages alvorligt, at politibetjenten sætter tid af til samtalen, som bør foregå under private former, og at politibetjenten under samtalen noterer sig både, hvad der siges, og hvad der ikke siges, idet der gøres opmærksom på kulturelle faktorer, der gør, at visse emner er tabuiserede. Der rådes til at få så meget information på personen som muligt. Samtalen bør munde ud i, at politiet rådgiver personen med hensyn til handlingsforslag, og at de to parter laver en handlingsplan, som nedfældes i en skriftlig aftale. Hvis det bliver nødvendigt at gå videre med sagen, tilrådes mægling medieret af en person gerne med autoritet fra lokalmiljøet. Hvis mægling ikke er muligt, råder Limburg til, at der laves et kort over situationen, der søger at indkredse potentielle motiver, ofre og gerningsmænd. Det frarådes, at der bruges tolke, såvidt det kan undgås, på grund af risiko for, at de involverede ikke tør sige sandheden, især ikke hvis det er en tolk fra netværket.

I tilknytning til politiets arbejde træner lingvisten Robert Ermers det hollandske politi i at analysere sager, der har med æresrelateret vold at gøre. Ermers er i gang med at producere en publikation, der med udgangspunkt i en typologisering af ære som hhv. personlig, social og seksual søger at indkredse forskellige typer af motiver, ofre og voldsudsøvere (Ermers, upubliceret materiale). Ermers påpeger, at et indgående kendskab til ovenstående typer af ære er afgørende for, om det lykkes politiet at forebygge og beskytte mod æresrelateret vold samt hurtigt at opklare sager.

Det ovenfor beskrevne materiale vidner om en omfattende indsats over for æresrelateret vold i Holland inden for forskning, socialt arbejde, ngo'er, politi og skoler. Der er tale om mange nye initiativer, der er blevet implementeret, hvoraf flere mangler at blive evalueret. Der er imidlertid visse begrænsninger i indsatserne, som bl.a. skyldes problemer med at definere vold som motiveret af æresbegreber. Dette afspejles både i praktikerens metodeudvikling og i politiets arbejde, hvor der er en del uklarheder i afgrænsningen af æresrelateret vold i forhold til hustruvold. Hvad der derimod forekommer at være særligt virkningsfuldt, er

regeringens og praktikers samarbejde med de etniske minoritets ngo'er samt ngo'ernes etablering af selvhjælpsgrupper, hvor den interne diskussion af æresrelateret vold ser ud til at kunne lykkes.

UDVALGTE AKTØRERS EVALUERINGER

Studiebesøget fra d. 29.5 til d. 2.6 2006 i Holland omfattede interview og samtaler med en række personer, der på forskellige måder arbejder med æresrelateret vold:

- Annette Van Rhijn fra Justitsministeriets forskningsafdeling WODC, som er ved at afslutte en komparativ undersøgelse af æresrelateret vold i Tyrkiet, Tyskland og Storbritannien.
- Martina Bartelink fra regeringens "Programmbureau æresrelateret vold" (*Programmabureau Eergerelateerd Geweld*).
- Peter van der Linden fra Socialministeriets ligestillingsafdeling.
- Politibetjent Jannie Limburg fra politidistriktet Utrecht.
- Konsulent ved politiet Robert Ermers.
- Politibetjent Nico Barut fra politidistriktet Zuid-Holland-Zuid.
- Programledere Hilde Bakker, Sezai Aydogan og Ben Serkei fra TransAct.
- Koordinator Catharina Driese og frivillig medarbejder Oya Capell-Karisman for *Stichting Kezban*.
- Socialrådgiver Nona Matulessey fra krisecenteret *Vrouwenopvang Rotterdam*.

Mozaieks årlige workshop-dag i Amsterdam den 1.6.06 bød desuden på fremvisning af materiale til forebyggelse af seksuel og æresrelateret vold i form af illustrative film og workshopper om etniske og religiøse ngo'ers arbejde med bl.a. mandegrupper. Den viden, der er kommet ud af disse interview, er brugt i nærværende kapitel. På grund af omfanget af materialet, vil vi i dette afsnit om aktørernes evalueringer nøjes med at fokusere på de mere målrettede og langvarige indsatser over for æresrelateret vold, det vil sige på ngo'en *Stichting Kezban* samt politiarbejdet i forskellige politidistrikter.

Koordinator Catharina Driese fra *Stichting Kezban* fremhæver, at ngo'en i løbet af et år har formået at nå ud til 300 kvinder og mænd med

primært tyrkisk og marrokansk baggrund takket være sine kontakter i etniske minoriteters miljøer, i private hjem, kaffehuse og moskéer, ud fra sneboldmetoden. Organisationen er således forankret i lokalmiljøet. Catharina Driesse fremhæver vigtigheden af samarbejde med personer, der er en særlig respekt omkring i miljøerne, fx imamerne. Alt efter de præferencer, som de tilstedeværende i det pågældende lokalmiljø har, tilbyder ngo'en, at møderne styres af en udefrakommende socialarbejder, fx har miljøet ofte sin egen fast tilknyttede socialarbejder. Der er især efterspørgsel på socialarbejdere med etnisk minoritetsbaggrund. De deltagende vælger selv, om mænd og kvinder skal deltage sammen på møderne. Som oftest foretrækkes der en kønsopdeling. For kvindernes vedkommende forekommer det især, at de er bange for at tale om vold i mændenes nærvær. Det gælder særligt dem, der har været udsat for vold af deres mænd. Catharina Driesse understreger, at disse kvinder har behov for et trygt sted at fortælle om deres oplevelser med vold. Ved disse møder vises bl.a. filmen "Als ik haar was". Især blandt kvinderne vækker filmen genkendelse og vrede. Både i forhold til kvinder og mænd er filmen tilsyneladende ifølge Catharina Driesse med til at bryde tabuer omkring vold i hjemmet og et første skridt til at starte en kommunikation baseret på kvindernes og mændenes egne erfaringer. Catharina Driesse påpeger, at de deltagende ikke nødvendigvis har en forståelse af, at hustruvold og æresrelateret vold er et problem, og at de ubevidst er med til at forsvare og reproducere idéer om ære som retmæssig begrundelse for vold. Hun mener, at processen mod bevidstgørelse om, at vold ikke skal accepteres, vil tage lang tid.

Politbetjent Jannie Limburg har i en periode på fem år været ansat ved Bureau EXPA under distriktpolitiet i Utrecht, hvor hun har ydet information, rådgivning, konsultation og træning af politiet omkring kultur, vold og ære, og haft direkte kontakt med ofre og deres familier. Limburg har desuden deltaget med et foredrag om, hvordan politiet kan arbejde med æresrelateret vold ved en konference afholdt af det britiske *Association of Chief Police Officers* i Storbritannien 2005 (Limburg, upubliceret materiale b). Hun påpeger vigtigheden af at indsamle information via en checkliste, analysere situationen og handle i sager, hvor der er mistanke om æresrelateret vold. Hun definerer ære som et kulturelt fænomen, der er baseret på følelser, og som via især dannelsen af sladder og rygter i netværket kan slå ud i vold. Hun sætter fokus på eventuelle advarselssignaler, som politiet bør tage alvorligt uden at stigmatisere de involverede.

Ved mistanke om æresrelateret vold opfordrer hun til, at man laver familiekort over slægtskabssystemer og andre relationer, som muliggør udpegning af en potentiel voldsudøver. Endelig foreslår hun alternativer til æresrelateret vold, fx ægteskab, skilsmisse, flytning, ny mødom, accept af skammen mv. Jannie Limburg fortæller, at de politifolk, der arbejder på dette område, ofte er nødt til at gribe til "creative police work" bestående i kompromisser, der kan forekomme på kanten af loven. Hun fremhæver politiets arbejde med at skabe netværker og derved vinde fortrolighed i de etniske miljøer som særdeles virksomhedsfuldt som forebyggende indsatser over for æresrelateret vold.

Politibetjent Nico Barut fra distrikt Zuid-Holland-Zuid har arbejdet i 20 år med etniske minoriteter. Han mener, at der er et betydeligt fald i æresrelaterede politisager i hans distrikt, og at det er af betydning, at han i løbet af de mange år er blevet en velkendt og tillidsvækkende person i de etniske minoritetsmiljøer. Han mener, at kommunikation er nøgleordet og benytter sig bl.a. af en tolketelefon i situationer med manglende hollandske sprogkunderskaber.

SAMMENFATTENDE ANALYSE AF INDSATSERNE

I Holland tager man spørgsmålet om ære alvorligt. Indsatsen mod æresrelateret vold er på både formelle og uformelle niveauer temmelig omfattende. Om end det praktiske sociale arbejde er fremskredent, er det dog mest på formuleringsplanet, at indsatsen mod æresrelateret vold er målrettet. I det praktiske arbejde med metodeudvikling inden for det sociale arbejde og politiet forekommer det endnu noget kompliceret at isolere vold relateret til ære fra andre former for vold, især fra hustruvold. En fortløbende evaluering af indsatser kan formentlig på længere sigt afhjælpe dette problem. På nuværende tidspunkt er evalueringerne af varierende kvalitet.

Politiets temmelig systematiske arbejde med brug af specialister på kulturområdet virker lovende. Arbejdet giver et billede af en koordineret indsats og et samarbejde, der er baseret på en overordnet fælles forståelse af problematikken omkring æresrelateret vold. Således er der en gennemgående interesse for at indkredse faktorer som fx den rolle familien, netværket og den sociale kontrol spiller for planlægning og udførelse af den æresrelaterede vold, og at bruge viden herom til at fore-

bygge og afværge konkrete sager. Og der lader til at være en gennemgående konstruktiv udvikling af kreative løsningsmuligheder og kompromisser, der kan fungere som alternativer til æresrelateret vold.

Samarbejdet mellem regering, metodeudviklende ngo'er og ngo'er repræsenteret af etniske minoriteter er især bemærkelsesværdigt. Etniske minoritetsmiljøer er ved at udvikle lokale diskurser om æresrelateret vold, som tager udgangspunkt i en intern problematik omkring tabuisering af vold og manglende dialog. Herigennem vil arbejdet med æresrelateret vold formentlig kunne foregå og udvikles på de etniske minoritetsgruppers egne præmisser og forudsætninger. Det må dog erkendes, at æresrelateret vold ikke nødvendigvis opfattes som et problem af alle, og at en bekæmpelse heraf vil tage tid.

Samlet set forekommer den hollandske indsats at være anvendelig, især i det forebyggende arbejde. Dette gælder fx de dialogorienterede projekter inden for det sociale arbejde og blandt etniske minoritetsorganisationer.

STORBRITANNIEN

Storbritannien var tidligere en omfattende kolonimagt og har især i 1950'erne og 1960'erne været indvandringsland for folk fra de tidligere kolonier. De største grupper af indvandrere udgøres af folk med baggrund i Indien, Pakistan, Bangladesh og Caribien samt nogle større grupper fra Afrika og Kina. I dag udgør første og anden generation af indvandrere 8 pct. af den britiske befolkning (Tænk tanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark, 2004:186). Motiver for indvandring har i overvejende grad været arbejde, senere familiesammenføring og i det sidste årti asyl. Statsborgere over 17 år i Commonwealth kan få opholdstilladelse, hvis de opfylder nogle krav omkring arbejde og forsorg. Alle indvandrere med permanent opholdstilladelse har ret til at blive familiesammenført med ægtefælle og mindreårige børn. Familiesammenførte ægtefæller får to års opholds- og arbejdstilladelse og kan derefter, hvis de stadig er gift, søge permanent opholdstilladelse (ibid.:193). De har ikke krav på offentlig understøttelse de første to år. Storbritannien anerkender arrangerede ægteskaber, gerne med henvisning til, at kulturel diversitet er et kendemærke for den britiske befolkning.

Der er ingen sammenhængende national integrationslovgivning i Storbritannien. Regering, lokale myndigheder, ngo'er og flygtningeorganisationer spiller hver især en rolle i integrationsprocessen. Integrationsarbejdet er dermed baseret på selvorganisering og foregår især gennem

integrationsprogrammer foranstaltet af frivillige og private organisationer, der kun i et vist omfang er finansieret af regeringen. Manglende deltagelse i integrationsprogrammer kan dog betyde manglende opnåelse af britisk statsborgerskab. Etniske minoriteter er generelt ringere stillet med hensyn til arbejde og bolig end majoritetsbefolkningen. Etniske minoritetsgrupper kaldes gerne "communities", det vil sige fællesskaber eller befolkningsgrupper, hvilket bl.a. også afspejler en stærk tendens til, at grupperne er koncentreret geografisk og bor i etnisk segregerede boligområder.

INDSATSER MOD ÆRESRELATERET VOLD

På grund af hændelser som drab på unge etniske minoriteter begået af deres familie er emnet æresrelateret vold i løbet af det sidste årti dukket op i den offentlige debat i Storbritannien, formuleret som "æresdrab" (*honour killings*), "æresforbrydelser" (*honour crimes*), "æresbaseret vold" (*honour-based violence*) og især "tvangsægteskab" (*forced marriage*). Tvangsægteskab er et kernepunkt i problematikken om æresrelateret vold, især i forhold til den sydasiatiske indvandrerbefolkning. Generelt skønnes der at være op til 1.000 tvangsægteskabssager i Storbritannien om året (Samad & Eade, 2002), men der er ingen statistisk oversigt på dette område. På baggrund af en regeringsdebat om kvinders rettigheder og menneskerettigheder blev der på vegne af Interrights, et internationalt menneskerettighedscenter i London, i 1999 nedsat en arbejdsgruppe (Working Group on Forced Marriages) med henblik på at udarbejde en handlingsplan til bekæmpelse af tvangsægteskaber. Arbejdsgruppen ledes af Race Equality Unit under Home Office, som er det britiske indenrigsministerium, hvorunder politi, fængselsvæsen og civilforsvar sorterer, i samarbejde med Foreign and Commonwealth Office, det vil sige udenrigsministeriet. Arbejdsgruppen har bestået af ni medlemmer (én sekretær samt otte rådgivende personer) og er repræsenteret af personer fra uddannelsessystem, politi og ngo'er bestående af minoritets-, religiøse, og kvindeorganisationer. Arbejdsgruppens definition af tvangsægteskab er baseret på et formodet skel i forhold til arrangerede ægteskaber, hvor den enkelte har mulighed for og ret til at fravælge en foreslået ægteskabspartner. Tvangsægteskab defineres især ud fra et menneskerettighedsaspekt som en praksis, der i udgangspunktet skal bekæmpes via lov; tvangsægteskab

er således en form for hustruvold (*domestic violence*), der bryder med FN's menneskerettigheder om indgåelse af ægteskab og om børns rettigheder (Home Office, 2000). Arbejdsgruppen har fra starten haft fokus på forældre, der har bortført deres børn til oprindelseslande, med henblik på at tvinge dem ind i ægteskaber med personer, der derefter er blevet familiesammenført i Storbritannien (Foreign and Commonwealth Office, 2000). I 2000 blev der under Foreign and Commonwealth Office oprettet et Community Liaison Unit, som i de sidste fem år har beskæftiget sig med over 1.000 sager, der involverer tvangsægteskaber i udlandet. Enheden har repatrieret omkring 200 unge. Desuden blev minimumsalderen for familiesammenføring i forbindelse med ægteskab hævet fra 16 til 18 år med henblik på at undgå tvangsægteskab.

Af rapporten fra regeringens arbejdsgruppe om tvangsægteskab fremgår det, at gruppen har til formål at udforske omfanget af tvangsægteskaber, at engagere relevante institutioner og foreninger, herunder ngo'er, i problematikken, at skabe en offentlig debat om emnet og udvikle strategier for at forebygge og håndtere tvangsægteskaber (Home Office, 2000). På baggrund af arbejdsgruppens erfaringer blev der under regeringen i januar 2005 oprettet et Forced Marriage Unit (FMU) bestående af et netværk af professionelle. FMU yder information og rådgivning til potentielle ofre for tvangsægteskab og professionelle via en åben telefonlinje. Arbejdsgruppen har dertil udgivet informationsmateriale til potentielle ofre og deres familie på flere sprog samt instruktioner til politi, socialarbejdere og uddannelsespersonale. Desuden har den finansieret forskning i tvangsægteskaber. I 2005 blev mere end 250 sager om tvangsægteskab rapporteret til FMU, heraf angik 85 pct. af sagerne unge piger. I september 2005 udsendte regeringen et forslag om, hvorvidt tvangsægteskab skal figurere i straffelovgningen som kriminel lovovertrædelse til offentlig høring i form af en rundspørge, med 157 respondenter, primært fra ngo'er, der arbejder med kvinder og hustruvold (Foreign & Commonwealth Office, 2005). Ud af de adspurgte var 37 pct. imod og 34 pct. for en indførelse af en sådan straffelov. Majoriteten af respondenterne mente, at regeringen i stedet skal finansiere botilbud, uddannelse og kampagner (Foreign and Commonwealth Office, 2006). FMU arbejder nu videre med en handlingsplan, der skal forbedre træning af professionelle, der arbejder i indvandremiljøer, uddanne virksomheder i intervention og beskyttelse af ofre samt sikre, at den eksisterende lovgivning udnyttes tilstrækkeligt med henblik på at stoppe tvangsægtes-

skabspraksisser ved lov (www.homeoffice.gov.uk/about-us/news/forced-marriage-statement). I marts 2006 lancerede FMU en mediekampagne, der har til formål at skabe bevidsthed om tvangsægteskaber samt anskueliggøre tilbud om hjælp til ofre. På trods af regeringens mange bestræbelser på at sætte ind over for tvangsægteskaber via lovgivning, er det først fra 2004, at tvangsægteskab er inkluderet som en form for hustruvold af den tværministerielle gruppe om hustruvold.

Et andet fokusområde, der falder ind under æresrelateret vold, er kønslemlæstelse af kvinder (*female genital mutilation*), særligt blandt indvandrergupper fra afrikanske lande. I 2004 blev der indført en ny lovgivning omkring kønslemlæstelse af kvinder, *The Female Genital Mutilation Act*, der i tillæg til den i forvejen eksisterende *Female Circumcision Prohibition Act* fra 1985, som forbyder kønslemlæstelse i Storbritannien, gør det ulovligt at sende piger til udlandet med henblik herpå. Tillige har regeringen afsat et beløb på £ 30.000 til støtte til en informationskampagne i grupper af afrikanske indvandrere (www.press.homeoffice.gov.uk/press-releases).

Politiet har siden starten af 2000 spillet en rolle i arbejdet med bekæmpelsen af æresrelateret vold. I 2001 afholdt udenrigsministeriet i samarbejde med West Yorkshire Police den første konference for politistyrker om tvangsægteskab, og regeringen har afsat midler til området, bl.a. til at oprette forbindelser til politiet i især Sydasiens i forbindelse med bortførelser med henblik på tvangsægteskab. Politiets hensigt har været at producere to ”good practice”-dokumenter fra 2001-2004 (Bratby, 2001). London’s Metropolitan Police Service (MPS) har på regeringens initiativ øget opmærksomheden mod æresrelateret vold (*honour-based violence*) som en form for hustruvold (Metropolitan Police, 2001). MPS er endvidere hovedsæde for Association of Chief Police Officers’ National Forced Marriage Working Group, som blev oprettet i 2002 og består af politifolk fra England, Wales og Skotland samt af repræsentanter for udenrigsministeriet, ngo’er og forskere. MPS og Association of Chief Police Officers National Forced Marriage Working Group har afholdt konferencer om æresrelateret vold og æresdrab i 2003 og 2005. MPS er desuden del af EU-projektet imod æresrelateret vold i Europa fra 2003. I 2004 blev der under MPS igangsat flere initiativer med udgangspunkt i en ”honour-crimes task force”, bl.a. er MPS’ afdeling for forebyggelse af manddrab (Homocide Prevention Unit) i gang med en gennemgang af 117 drabssager fra de sidste 10 år med henblik på en opgørelse af antallet

af æresdrab. Politiet arbejder på at vinde tillid i forskellige ”communities”, og har siden 2004 kørt et træningsprogram, *Police Race and Diversity Learning and Development Programme*, primært med det formål at forbedre interaktionen med etniske grupper (<http://police.homeoffice.gov.uk/training-and-carrer-development>). Der er desuden planer om forskning inden for risikovurdering, det vil sige vurdering af betingelser for fremkomsten af farlig adfærd hos mennesker. Desuden har Association of Chief Police Officers planer om et samarbejde med det svenske politi på området æresrelateret vold i nær fremtid.

Som led i FMU's rådgivning henvises unge potentielle ofre til krisecentre. Der er generelt mangel på botilbud, især til kvindelige ofre under 18 år og til mandlige ofre. Desuden har familiesammenførte ikke krav på offentlig understøttelse, herunder botilbud, de første to år af deres ophold. Der er nogen fokus på forekomsten af kvinder med etnisk minoritetsbaggrund på krisecentre. På Ashiana Women's Refugee i South Yorkshire er beboerne primært af sydasiatisk oprindelse, især fra Pakistan, og personalet har særlig kulturel indsigt. Tillige har organisationen Asylum Aid taget initiativ til The Refugee Women's Ressource Project, som henvender sig til flygtningekvinder og træner personale til at hjælpe denne gruppe, bl.a. med oplysning om lovgivning, mv.

Ngo'er i form af menneskerettighedsorganisationer og kvindeorganisationer, ofte i kombination med organisationer, der repræsenterer etniske minoriteter, særligt sydasiatiske, og religiøse organisationer, spiller en aktiv rolle i den offentlige debat omkring æresrelateret vold, såvel i regeringens arbejde som inden for metodeudvikling og forskning. De ngo'er, der er repræsenteret af kvindegrupper fra etniske minoriteter, har bl.a. rejst kritik af regeringens håndtering af tvangsægteskab som en særlig kulturel praksis frem for som en form for hustruvold, bl.a. idet tvangsægteskaber behandles som et fænomen, der hører under etniske minoriteter og ikke under hustruvold generelt. I frontlinjen har især stået Southall Black Sisters (SBS), etableret 1979 i London som rådgivningscenter for sydasiatiske og afrikanske kvinder. SBS har været medlem af regeringens arbejdsgruppe om tvangsægteskaber. Generelt tilbyder ngo'erne støtte til ofre for æresrelateret vold i form af individuel- og familierådgivning, psykologisk og praktisk støtte, henvisning til støttegrupper og kvindecentre samt juridisk rådgivning. Ngo'erne fokuserer bredt på æresrelateret vold, fra tvangsægteskab til omskæring og syreangreb på kvinder. Foruden SBS kan nævnes Asian Family Counselling

Service, Newham Asian Women's Project, den muslimske kvindeorganisation An-Nisa Society og Reunite, der bl.a. hjælper etniske unge, som er sendt til oprindelseslandet af forældrene med henblik på tvangsægteskab (www.reunite.org.uk). I Skotland har rådet for britiske pakistanere i Skotland, Council of British Pakistanis Scotland, haft projekter til bekæmpelse af tvangsægteskab siden 1999. Af menneskerettighedsorganisationer kan især nævnes Change og Amnesty International, der har produceret to film om tvangsægteskaber til undervisningsbrug: *Love Snatched* og *Tying the Knot*.

På skoleområdet har regeringens arbejdsgruppe om tvangsægteskab og siden FMU finansieret undervisningsmateriale i form af bøger og de ovenfor nævnte film samt publiceret retningslinjer for lærere/undervisere om tvangsægteskab.

Endelig skal på forskningsområdet nævnes det meget omfattende og ambitiøse forskningsprojekt *Honour Crimes Project* under School of African and Oriental Studies ved University of London, der startede i 1999. Projektet koordineres af Centre of Islamic and Middle Eastern Laws (CIMEL) og det førnævnte Interrights og er finansieret af Peace and Social Justice Program, Ford Foundation i New York. Projektet har til formål at lave en systematisk vidensopsamling om former for æresrelateret vold i hele verden samt at lette samarbejdet mellem aktivister, advokater og akademikere. Af andre større forskningsprojekter kan nævnes *Violence against Women Research Group* ved School for Policy Studies, University of Bristol, der arbejder med tvangsægteskab som en form for hustruvold.

Indsatsen imod æresrelateret vold i Storbritannien forekommer at være temmeligt omfattende, og den er karakteriseret ved en koordinering af indsatsen på flere niveauer i det britiske samfund. Regeringens arbejdsgruppe om tvangsægteskaber og FMU spiller en central rolle, samtidig med at de netop er eksternt konsulterende i forhold til mange forskellige aktører (Madsen, 2003: 25).

EVALUERINGER OG BESKRIVELSER

Det tilgængelige skriftlige materiale om ærsrelateret vold i Storbritannien består af forskningsrapporter og artikler, rapporter og handlingsplaner

produceret af regeringen, herunder retningslinjer for politi, socialarbejdere og uddannelsespersonale samt diverse materiale fra ngo'er.

Forskning

Forskningen i æresrelateret vold i Storbritannien er omfangsrig og dækker forskellige aspekter som tvangsægteskab, æresdrab, selvmord og begreber om ære og skam, primært baseret på Storbritanniens etniske minoritetsbefolkning, særligt grupper af sydasiatiske indvandrere. En del forskning foretages i samarbejde med ngo'er med henblik på regeringens indsats over for især tvangsægteskaber.

Storbritannien har en længere forskningstradition inden for emnet arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber blandt de sydasiatiske indvandrergrupper. Denne forskning omhandler bl.a. holdninger til ægteskab (Anwar, 1998; Ballard, 1978), heriblandt etniske minoritetsunges accept af arrangerede ægteskaber (Basit, 1996), kønsroller og kvindeundertrykkelse (Bhopal, 2000, 1999 og 1997; Choudry, 1996), kvinders strategier i forhold til ægteskab og ære (Mullick & Baker, 1998), tvangsægteskaber i forhold til retspraksis (Edwards & Welstead, 1999; Phillips, 2003; Poulter, 1987; Singer 2001).

Et forskningsprojekt om holdninger til tvangsægteskab blandt pakistanske og bengalske indvandrergrupper i Storbritannien (Samad & Eade, 2002), som er finansieret af regeringens Community Liason Unit, viser, at ægteskab har en vigtig betydning som kulturel identitetsmarkør for disse grupper. Forfatterne viser ud fra projektet, at tvangsægteskaber synes at være stigende på grund af befolkningsvæksten i disse grupper, men samtidig vil være aftagende på grund af holdningsændringer blandt de yngre generationer, som ønsker større frihed i valg af ægteskabspartner. Projektet viser også, at der internt i grupperne er en tiltagende opmærksomhed omkring tvangsægteskab (ibid.: 62).

Et andet forskningstema i relation til tvangsægteskab er spørgsmålet om retspraksis i en multikulturel situation. På London School of Economics, Gender Institute, har professor Anne Phillips m.fl. gennemført forskningsprojektet *Sexual and Cultural Equality: Conflicts and Tensions*. Projektet peger bl.a. på, at myndighederne har tre muligheder for at sætte ind over for tvangsægteskaber: regulering gennem lovgivning, arbejde med de etniske minoritetsgrupper og *exit*, det vil sige at hjælpe folk ud af tvangsægteskaber. Den britiske regering koncentrerer sig om *exit*, men forskerne konstaterer, at denne strategi har sine begrænsninger og om-

kostninger, idet konsekvensen ofte er brud med familien. Hermed sættes der også spørgsmålstegn ved regeringens insisteren på individets ”valg”, idet ethvert valg af handlinger, der skal foretages i forhold til tvangsægteskab, har omkostninger (Phillips & Dustin, 2004). Det er bl.a ofte set, at unge, der er flygtet fra et tvangsægteskab og i den forbindelse har brudt med sin familie, lider afsavn over tabet af familien og opsøger denne igen. Andre studier af retsforfølgelser af tvangsægteskab konkluderer, at tvangsægteskab er for kompleks og omfattende en praksis til at kunne løses udelukkende ad rettens vej (Symington, 2001).

Atter andre studier af æresrelateret vold i Storbritannien beskæftiger sig bredt med betydningen af ære og skam i relation til forskellige former for vold, herunder selvmord, ud fra kriminologiske perspektiver (Gill, 2006, 2004, 2003a, 2003b).

Forskningsprojektet ”Honour Crimes Project” under School of African and Oriental Studies ved University of London er internationalt orienteret. Resultaterne er sammenfattet i en bog, der omhandler æresrelateret vold internationalt (Welchmann & Hossain, 2005). Desuden har projektet en omfattende hjemmeside (www.soas.ac.uk/honourcrimes) med jura- og forskningsredskaber i form af en kommenteret bibliografi, resumé af æresrelaterede sager samt en liste over initiativer og institutioner i 20 lande, diverse materiale om tvangsægteskaber samt juridiske retningslinjer til håndtering af æresrelateret vold. Interights, som er en af initiativtagerne til projektet, har desuden en håndbog under udgivelse til brug for advokater, menneskerettigheds- og kvindeorganisationer *Handbook on Remedies for Forced Marriage*, der er finansieret af det britiske udenrigsministerium.

Materiale fra regeringens arbejdsgruppe om tvangsægteskaber

I 2000 udkom en første rapport fra regeringens arbejdsgruppe om tvangsægteskab, primært baseret på arbejdsgruppens definition af fænomenet tvangsægteskab (Home Office, 2000). Rapporten henvender sig bl.a. til forældre og børn fra indvandremiljøer. I en bestræbelse på at lave en klar skelnen mellem tvangsægteskaber og arrangerede ægteskaber, beskriver arbejdsgruppen især de juridiske aspekter omkring tvangsægteskaber, informerer om lovgivning og rettigheder i forbindelse med indgåelse af ægteskab og børns sikkerhed. Arbejdsgruppen peger på, at der er generel mangel på troværdige data om tvangsægteskaber, hvilket er en hindring for erkendelsen af tvangsægteskab som et problem og dermed

også for dets løsning. Den peger således også på, at tvangsægteskab er et skjult problem, der er omgærdet af følelsesmæssigt pres fra forældres og den udvidede families side, som kan udmunde i trusler, bortførelse, isolation, fysisk vold, voldtægt og drab. Gruppen konkluderer, at ære er en signifikant faktor i familiens motivation til at gennemføre tvangsægteskab. Arbejdsgruppen peger på bortførelser til oprindelseslandet i forbindelse med tvangsægteskaber som særligt problemområde, og specifikt på manglen på metoder til at komme i forbindelse med ofre med dobbelt statsborgerskab. Arbejdsgruppen anbefaler, at regeringen indgår i samarbejde med etniske minoritets- og feministiske ngo'er. Derudover efterspørger arbejdsgruppen en bredspektret indsats, der involverer de sociale instanser for sundhed og velfærd, etniske ngo'er, forskning, uddannelse og ungdomsservicer, konsulære og indvandringsservicer, civile autoriteter, juridiske systemer og politi. Der peges på behov for træning af socialarbejdere, lærere og politi til at spotte ofre for tvangsægteskab. Rapporten anbefaler et forebyggende arbejde med henblik på at informere potentielle unge ofre om deres individuelle rettigheder i forhold til ægteskab. Den peger på, at tvangsægteskab er et tabuiseret emne, og anbefaler dialog og mægling mellem unge og forældre. Desuden anerkendes betydningen af meningsdannere blandt religiøse, etniske og feministiske grupper, idet de kan spille en vigtig rolle i forhold til at bryde tabuet omkring emnet ved at åbne op for en diskussion af det.

På baggrund af ovennævnte rapportes påpegelse af bortførelser til oprindelseslandet i forbindelse med tvangsægteskaber som et særligt problemområde, især i forbindelse med ofre, der har dobbelt statsborgerskab, har Interrights, ASK og Shirkat Gah, som er organisationer, der arbejder med menneskerettigheder og retshjælp i hhv. Storbritannien, Bangladesh og Pakistan, lavet en undersøgelse om erfaringer og muligheder for hjælp til ofre baseret på casestudier (Kendra, Ain O Salish & Gah Shirkat, 2000). Undersøgelsen fremhæver, at ansatte ved British High Commission og konsulater har gode erfaringer og muligheder for at hjælpe med opsporing af ofre, fortrolig kontakt, retshjælp og tilbage-sendelse til Storbritannien. Dog forekommer der hindringer som generel mangel på handling fra den britiske regerings og politiets side og mangel på klare retningslinjer for, hvordan tvangsægteskab skal håndteres. Sidstnævnte hindrer kommunikation og samarbejde mellem Storbritannien, Pakistan og Bangladesh. Rapporten fremhæver, at både Bangladesh og Pakistan i princippet respekterer international menneskerettighedslov-

givning og international ret, samt at også muslimsk civil lov forbyder tvang i forbindelse med ægteskab, hvilket gør det muligt at forfølge tvangsægteskab ad rettens vej. Rapportens evaluering påpeger dog, at disse lovgivninger sjældent anvendes i konkrete sager i de pågældende lande, primært på grund af diskriminatoriske love, fx i forhold til kvinder. Det påpeges, at britiske konsulære embedsfolk har mange uudnyttede muligheder for at intervenere i sager, der omhandler tvangsægteskab, også hvad angår sager, hvor offeret har dobbelt statsborgerskab. Derfor tilskynder rapporten, at der udgives nyt materiale til erstatning af den ældre offentligt distribuerede folder *Forced Marriage: Your Rights Abroad* (Foreign & Commonwealth Office, 1999), som beskriver den hidtidige praksis. Der tilskyndes til en pro-aktiv tilgang blandt disse embedsfolk, bl.a. gennem kontakt til lokale autoriteter og kreative strategier i eftersøgningen af ofre. Det anbefales, at der sikres effektiv adgang til retsinstanser, politiundersøgelse, rådgivning til ofre, diplomatisk og konsulær beskyttelse, udgivelse af information om tvangsægteskab, etablering af en international database om tvangsægteskab, træning af politi, dommere, tjenestemænd og ngo'er samt udvikling af internationalt samarbejde, bl.a. med politi, dommere og ngo'er.

Kendra, Ain O Salish & Gah Shirkats rapport (2000) er taget til efterretning i Community Liaison Units handlingsplan fra 2000: *Forced Marriage – The Overseas Dimension*. Bl.a. er der fokus på en styrket indsats i forhold til personale på britiske konsulater, brug af lov, styrkelse af politiets forbindelser internationalt, og i forhold til at indgå i partnerskab med ngo'er i Storbritannien og med ngo'er og lokale autoriteter i de pågældende lande. En central målsætning er at udarbejde konsulaters strategier i forbindelse med dobbelte statsborgskaber. Der beskrives en række best practice cases, hvor *British High Commission* har været indblandet.

Politi

De første erfaringsopsamlinger fra regeringens arbejdsgruppe om tvangsægteskaber rapporterer som nævnt om politiets tilbageholdenhed over for at intervenere i sager, der vedrører tvangsægteskab (Kendra, Ain O Salish & Gah Shirkat, 2000). Arbejdsgruppen har dermed også tidligt prioriteret udformningen af retningslinjer for politiets arbejde med bekæmpelse af tvangsægteskaber højt. I 2001 udkom Metropolitan Police Services *Domestic Violence Strategy*, som kort nævner tvangsægteskab, vold i forbindelse med medgift og omskæring som kulturelle praksisser, der

falder ind under hustruvold, og som politiet bør være opmærksom på. Det anbefales, at der udvikles relationer til de pågældende etniske minoritetsgrupper, hvoriblandt disse former for vold kan forekomme. Dertil anbefales opbygning af tillid og brug af tolke i kontakten med indvandre- re.

I 2002 udarbejdede regeringen i samarbejde med *Association of Chief Police Officers* nogle retningslinjer, hvori der særligt fokuseres på politiets indsats i forhold til tvangsægteskab, herunder bortførelser til udlandet (Foreign & Commonwealth Office, 2002). Retningslinjerne er udført på baggrund af konsultationer med og anbefalinger fra omkring 300 organisationer, der på forskellige måder arbejder med problematik- ker omkring tvangsægteskab. I en 2. udgave (Foreign & Commonwealth Office, 2005) er der bl.a. tilføjet symptomkort for risikofaktorer og et arbejdsdiagram. Tvangsægteskab defineres ud fra love om vold m.m. Retningslinjerne understreger betydningen af offerets personlige sikker- hed, fortrolighed med oplysninger om offeret samt grundig information til offeret om rettigheder og valgmuligheder. Med henblik på sager, hvis udfald er bortførelser til oprindelseslandet, rådes politibetjenten til at notere sig offerets personnummer, pasnummer, andre særlige kendetegn, samt anskaffe et foto af det potentielle offer. Handlingsanvisningerne relaterer til fire kategorier af henvendelser: fra personer, der frygter at blive udsat for tvangsægteskab i Storbritannien eller oprindelseslandet, fra en tredjepart om personer der er bortført til oprindelseslandet med henblik på tvangsægteskab, fra personer, der allerede er tvangsgift, og fra ægtefæller der er kommet til Storbritannien fra oprindelseslandet. Anvis- ningerne advarer mod at opsøge familien eller netværket på grund af risiko for den unge, og giver nogle retningslinjer for diskret indsamling af oplysninger om opholdssted i tilfælde af bortførelser, og opfordrer til kontakt og samarbejde med politi i oprindelseslandet. Desuden henvises der til samarbejde med og information om andre instanser i Storbritanni- en, der arbejder med tvangsægteskab, herunder socialkontorer, skoler, ngo'er, FMU og sundhedsvæsenet, og der gives adresser til British High Commission, ambassader og etablerede kontakter til politi i Bangladesh, Indien og Pakistan.

I begge udgaver af retningslinjerne anbefales det, at sager, der involverer tvangsægteskab, henvises til det særligt trænedede politipersona- le.

Socialt arbejde

De ovenfor beskrevne retningslinjer for politiet er fulgt op med publikationer med retningslinjer for socialarbejdere og lærere/undervisere, hhv. *Young People & Vulnerable Adults Facing Forced Marriage. Practice Guidance for Social Workers* (Foreign & Commonwealth Office, 2004) og *Dealing with Cases of Forced Marriage. Guidance for Education Professionals* (Foreign & Commonwealth Office, 2005). Samtlige retningslinjer er som nævnt blevet til på baggrund af en konsulentopgave, som har bestået i konsultationer med omkring 300 organisationer, der arbejder imod tvangsægteskaber i Storbritannien, samt i samarbejde med bl.a. regeringens sundheds- og uddannelsesdepartementer. Fælles for de tre publikationer er, at de giver en introduktion til fænomenet tvangsægteskab, opremser advarsels-tegn, giver en række guide-lines for situationer, hvor man mistænker unge for at være udsat for tvangsægteskab i Storbritannien eller i oprindelseslandet samt nævner en række eksempler på best practice. I vejledningen *Young People & Vulnerable Adults Facing Forced Marriage. Practice Guidance for Social Workers* (2004) bruges betegnelsen ”sårbar voksen” (*vulnerable adult*) om en person, der lever i tvangsægteskab. Forfatterne har lavet et såkaldt symptomkort over risikofaktorer og et arbejdsdiagram (ibid.:8). I vejledningen *Dealing with Cases of Forced Marriage. Guidance for Education Professionals* (2005) opfordrer forfatterne til, at man skaber et åbent og støttende miljø gennem information om tvangsægteskab. Desuden anbefaler de uddannelse af personale i emnet tvangsægteskab og henvisning af elever til disse kontaktpersoner. De opfordrer til, at emnet tvangsægteskab tages op i undervisningen generelt, bl.a. i form af bøger og film. Alle tre vejledninger nævner såkaldte kulturfølsomme retningslinjer for samtaler med potentielle ofre for tvangsægteskaber, bl.a. ved at imødekomme offerets præferencer med hensyn til socialhjelperens køn og etnicitet. Hertil anbefaler de foranstaltninger for at opretholde fortrolighed og sikkerhed, rådgivning til ofre om valgmuligheder og konsekvenser samt i indsamling af oplysninger om offeret og dennes udvidede familie. De opfordrer generelt til at undgå mægling af hensyn til offerets sikkerhed. De opfordrer til samarbejde mellem de mange forskellige instanser, nationalt og internationalt, der er omfattet af FMU. I forbindelse med mægling skal det påpeges, at der dog er sket en forandring i opfattelsen af mægling som metode, siden arbejdsgruppen om tvangsægteskabers første rapport (Home Office, 2000).

Der findes ingen evalueringer af implementeringerne af regeringens retningslinjer for socialarbejdere, uddannelsespersonale og politi. Men en arbejdsgruppe for ngo'en Newham Asian Womens's Project og Roehampton University har i sin *Joint Response to Consultation Paper on Forced Marriage in the U.K.* (2005), fremhævet, at der blandt praktikerne kun er ringe kendskab til vejledningernes eksistens. I forlængelse heraf fremsætter gruppen, at der ikke er nok træning i, hvordan retningslinjerne implementeres. Det anbefales desuden, at der i fremtidige udgaver af disse vejledninger inddrages case-studier som handlingseksempler for praktikerne (ibid. 9).

Ngo'er

Rådgivningscenteret Southall Black Sisters (SBS) får omkring 200 henvendelser årligt fra kvinder, der er udsat for tvangsægteskab eller trusler herom, og bistår med information, rådgivning, retshjælp og praktisk hjælp på flere forskellige sprog. SBS var medlem af regeringens arbejdsgruppe om tvangsægteskaber fra 1999 til 2000 og har udgivet en foreløbig rapport med vurdering af status og anbefalinger (Southall Black Sisters, 2001). Koordinatoren af SBS, Hannana Siddiqui, har desuden udgivet flere publikationer, der debatterer æresrelateret vold (Siddiqui, 1999, 2000, 2005). SBS's indsats i forhold til tvangsægteskab består bl.a. i at anbefale "good practice" til Home Office, Foreign og Consular Service, politi, social- og sundhedssektoren og skoler. Derudover laver centeret kampagnearbejde i form af demonstrationer, offentlige møder samt brevskrivning. SBS's strategi over for æresrelateret vold er primært at bekæmpe det udbredte offentlige billede af ære som en kulturbunden retfærdiggørelse af voldshandlinger og få denne form for vold kategoriseret som enhver anden forbrydelse på formelle og uformelle niveauer i det britiske samfund. SBS vil bekæmpe mænds brug af æresbegreber som forsvar for deres vold mod kvinder, men også den effekt, begreber om ære og skam har på kvinders selvforståelse. SBS mener, at æresrelateret vold skal bekæmpes via strafferetssystemet, hvor de søger at få inkluderet æresrelateret vold som en forbrydelse. Desuden anbefaler SBS inddragelse af autoritetspersoner i de etniske minoritetsmiljøer, der kan tage æresrelateret vold op til debat. I deres bestræbelser på at komme begreber som ære og skam til livs, søger de at bytte om på begreberne "ære" og "skam", bl.a. ved at gennemføre demonstrationer foran hjem hos formodede æresvoldsforbrydere og gøre dem til skamme med forskellige

tilråb. Som nævnt var SBS medlem af regeringens arbejdsgruppe mod tvangsægteskaber, men centeret meldte sig ud i 2000 på grund af nogle metodiske uoverensstemmelser, der i sær angik spørgsmålet om mægling. SBS er udtalt modstander af mægling som metode til at forene offer og voldsforbrydere. Argumentet herfor tager udgangspunkt i, at lovgivning omkring æresrelateret vold ikke bør være kulturspecifik. Derudover peger SBS på en række faktorer relateret til offerets position. Centeret mener ikke, at unge, der udsættes for tvangsægteskab af deres forældre, vil kunne indgå i en ligeværdig og frugtbar mægling med deres forældre på grund af det asymmetriske magtforhold. For det første tvinger mægling den unge til at acceptere en aftale, som familien efterfølgende kan undgå at efterleve. For det andet er den unge sårbar i mæglingsforløbet, idet det indebærer den risiko, at den unge udsættes for vold og drab af familien. Denne antagelse bygger på erfaringer med mæglingsforløb, der rent faktisk er endt med, at et familiemedlem har dræbt den unge. Mægling er således også uforeneligt med SBS's generelle strategi over for voldsramte kvinder, idet de anbefaler brud med de sociale betingelser og bånd, der understøtter volden. Bruddet bør ske gennem empowerment, kvindefrigørelse, og kamp for universelle kvinderettigheder. SBS mener, at socialarbejdere frem for at foreskrive mægling bør opfylde deres juridiske forpligtelser ved bl.a. at sørge for at flytte kvinden ud af situationen gennem bl.a. botilbud og uddannelse.

Newham Asian Women's Project (Nawp) får omkring 150 henvendelser om tvangsægteskab om året. Nawp tilbyder en bredspektret indsats med henvisning til botilbud, rådgivningsprogrammer, ungeprojekter, psykologisk støtte, juridisk rådgivning og uddannelse. I Nawps afvisning af regeringens lovforslag angående tvangsægteskab fra 2005 anbefaler de ændringer i lovgivningen, således at familiesammenførte kvinder kan modtage offentlig understøttelse og botilbud. Der påpeges i denne forbindelse en mangel på offentlig juridisk bistand til indvandrere. Nawp efterlyser offentlige kampagner oversat til flere sprog, som bevidstgør om forskellen mellem arrangerede og tvangsægteskaber ved bl.a. at fokusere på termer som "consent to marriage", der betegner arrangerede ægteskaber som modsætning til tvangsægteskaber. Generelt efterlyses en tidligt forebyggende indsats blandt børn og unge samt træning af personale inden for social- og uddannelsessystemet (Newham Asian Women's Project & Roehampton University, 2005).

Som det fremgår, er det for både Nawp og SBS et særligt anliggende, at æresrelateret vold som tvangsægteskaber på det formelle plan bør inkluderes som former for hustruvold i stedet for som kulturelle praksisser, således at indvandrerkvinder kan få samme rettigheder som voldsramte etnisk britiske kvinder. Dermed agiterer de også for, at æresrelateret vold i grunden skal behandles som enhver anden form for kønsbaseret vold, det vil sige med udgangspunkt i universelle menneskerettigheder.

På baggrund af ovenstående gennemgang af det skriftlige materiale på Storbritanniens indsatser over for æresrelateret vold kan man konkludere, at materialet i højere grad består af diskussioner af lovgivning og oplysning og vejledning af praktikere end af egentlige evalueringer af det sociale arbejde. Det er dermed også noget uvist, hvorvidt vejledningerne til socialarbejdere m.v. er implementeret. Dog er der tydeligvis sket en tidlig prioritering af en indsats inden for politiet. Regeringens internationale indsats i forbindelse med bortførelser med henblik på tvangsægteskab, både via personer fra British High Commission og via samarbejdet mellem det britiske og internationalt politi, udgør et unikt eksempel. Indsatsmetoden er dermed primært akut i form af beskyttelse af offeret.

UDVALGTE AKTØRERS EVALUERINGER

For at få klarhed over politiets tilsyneladende store, men knapt beskrevne rolle i indsatsen mod tvangsægteskaber udførte vi et interview med Phillip Balmforth, som er Community Officer for West Yorkshire Police i Bradford i Nordengland. Balmforth har speciale i tvangsægteskaber og bortførelser blandt sydasiatiske grupper, som han har 18 års arbejds erfaring med. I 2005 og 2006 fik West Yorkshire Police i alt 421 henvendelser angående tvangsægteskaber, primært fra folk med pakistansk baggrund i aldersgruppen 19-24 år (West Yorkshire Police, upubliceret materiale). Balmforth har løbende taget kurser i ”cultural awareness”, der udbydes ved politiet. Balmforth fremhæver, at undervisningen på disse kurser er praktisk orienteret med besøg af personer, der fx har været udsat for tvangsægteskab, embedsfolk fra ministeriet og andre politifolk. Phillip Balmforth er desuden medlem af Association of Chief Police Officers’ National Forced Marriage Working Group. Arbejdsgruppen holder hver

tredje måned et møde, som består i en erfaringsudveksling af politiets arbejde, og formidler samarbejde mellem forskellige distrikter omkring særligt krævende opgaver. Balmforth har arbejdet med tvangsægteskab i forskellige faser, inklusive bortførelser til oprindelseslandene. I 2001 var han i Islamabad i Pakistan, hvor han underviste ansatte ved British High Commission fra Karachi, Mumbai, Delhi og Dhaka om oversøiske bortførelser og repatriering i forbindelse med tvangsægteskab. Arbejdsgangen i forhold til tvangsægteskaber ved West Yorkshire Police forløber sådan, at Balmforth som oftest opsøges af personer, der er truet med tvangsægteskab af deres forældre. Ved dette første møde stiller han dem over for forskellige handlingsmuligheder: at acceptere forældrenes plan, at konfrontere forældrene eller at stikke af. Det sidstnævnte ser Balmforth som den ulykkeligste mulighed. I sit arbejde benytter Balmforth sig af sit netværk i social- og sundhedssystemer, skoler, ngo'er etc. Han følger op på diverse sager, bl.a. ved at tage på hjemmebesøg hos de pårørende. Balmforth er gennem en årrække blevet en velkendt person blandt de forskellige grupper, og han pointerer, at det er vigtigt at opbygge tillid til grupper, hvor æresrelateret vold kan forekomme. Han advarer mod stigmatisering af de etniske minoritetsgrupper, og lægger vægt på, at hver sag er forskellig og individuel.

For at få klarhed over, hvorvidt regeringens forskellige retningslinjer for politi, socialarbejdere og uddannelsespersonale (Foreign & Commonwealth Office, 2002; 2004; 2005) er implementeret samt få indsigt i planer for evt. fremtidige projekter, udførte vi et interview med Lisa Bandari, som er leder af Forced Marriage Unit og har en baggrund inden for diplomatiet i udenrigsministeriet. Bandari fremhæver, at inden for politiet er retningslinjerne stort set implementeret i politidistrikternes sektioner for hustruvold, og evalueringer af retningslinjerne er under udarbejdelse. Implementering og evaluering af retningslinjerne er endnu ikke blevet gennemført for socialarbejdere og uddannelsespersonale, men det er under planlægning. FMU har planlagt at lave vejledninger for flere professionsgrupper, der kan komme i berøring med ofre for tvangsægteskab. Foruden en 2. udgave af vejledningen for socialarbejdere, er tre nye vejledninger for hhv. sundhedspersonale, giftefogeder og parlamentsmedlemmer planlagt til udgivelse. Desuden er der planlagt en håndbog for personer, der har været ofre for tvangsægteskab, *Handbook for Survivors*, som et led i FMU's indsats omkring efterværn. Bandari næv-

ner desuden Interrights ovennævnte håndbog *Handbook on Remedies for Forced Marriage*, som det britiske udenrigsministerium har på vej.

SAMMENFATTENDE ANALYSE AF INDSATSERNE

Det er karakteristisk for Storbritannien, at debatten om tvangsægteskab og andre former for æresrelateret vold tager udgangspunkt i universelle menneskerettigheder. Det er dog et åbent spørgsmål, som også bliver rejst af britiske forskere og repræsentanter for ngo'er, på baggrund af selvevaluerede erfaringer fra hhv. forskning og socialt arbejde, om man kan udstikke præcise love for et emne som tvangsægteskab, hvor det ofte vil være uklart, hvem der evt. vil skulle retsforfølges, idet det er svært at komme med en præcis og entydig udpegning af forbryderen. Dertil forekommer arbejdsgruppen om tvangsægteskabers skelnen mellem arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber ikke at være overbevisende i praksis.

Koordinering af regeringens arbejdsgruppes indsats med flere forskellige aktører forekommer at være en bredspektret indsats, hvor der er mulighed for at diskutere og debattere alternative forslag. I forbindelse med diskussionen omkring mægling ser det bl.a. ud til, at regeringens arbejdsgruppe med årene har taget ngo'en Southall Black Sisters' argumentationer imod mægling til efterretning. Hermed kan vi sammenfatte sige, at den britiske indsats p.t. er koncentreret omkring *exit*, enten i forbindelse med British High Commissions og politiets repatriering af bortførte unge eller af FMU's og socialarbejderes forbud mod mægling og henvisning af unge til botilbud. Mens den britiske indsats dermed er størst omkring behandling og beskyttelse af akutte tilfælde, forekommer den forebyggende indsats og efterværn endnu at være svag.

Endelig forekommer Storbritannien, med de diskussioner, der er i forhold til at definere æresrelateret vold som et kulturelt eller et kønsrelateret fænomen (jvf. kapitel 3), at være et eksempel på den generelle problematik om, hvorvidt æresrelateret vold er et kulturelt specifikt eller et almengyldigt problem. Her kan indskydes, at det forekommer vigtigt at tage begge dimensioner med i betragtning. Det er *Southall Black Sisters* til en vis grad et eksempel på, idet de i deres arbejde for kvinders rettigheder bl.a. tager æresbegrebet alvorligt ved at søge at komme det til livs.

FRANKRIKE

Frankrike har idag många invånare från landets f d kolonier, framförallt från Nord- och Västafrika samt Sydostasien. Till andra större etniska grupper hör de som kommer från Kina, Turkiet eller f d Jugoslavien. Benämningen *medborgare* eller *fransmän* används till vardags om alla i Frankrike bosatta personer. Även om man inte alltid markerar människors olika ursprung används också *etniska minoriteter* och *immigranter* (L'Association ELELE, 2001; Département de la Seine-Saint-Denis, 2005).

Debatten om våld mot kvinnor tillhörande etniska minoriteter har pågått med växlande intensitet sedan början av 1990-talet. I Frankrike använder myndigheter eller frivilliga organisationer begreppet *hedersrelaterat våld* mycket sällan. Begreppet är dock inte helt främmande och sätts i samband med våldet mot kvinnor från olika etniska minoriteter (L'Association ELELE 1997, 1998; Nyberg, 2004). För att beteckna mord, dråp eller grov misshandel relaterad till heder används däremot begreppet *hedersrelaterat mord (crime d'honneur)* (Treiner, 2006; Nyberg, 2004). I Frankrike bor tusentals personer som är illegala immigranter och bland dem finns kvinnor som är utsatta för hot, våld och tvång. Deras situation är särskilt svår eftersom de saknar rättsligt stöd.

I Frankrike har staten en mycket tongivande roll. En centraliserad och hierarkisk struktur gäller i regionernas, departementens och kommunernas arbete. Utifrån målen antagna av staten och med hjälp av

statliga medel genomförs den sociala politikens arbete lokalt. De lokala variationerna finns men huvudlinjen är tydlig, den syns och respekteras på de lägre nivåerna i den franska administrationen.

INSATSER MOT TVÅNGSÄKTENSKAP

Inom de franska ministerier, myndigheter och frivilliga organisationer som arbetar med frågan om våld mot kvinnor lägger man tonvikten på *tvångsäktenskap*, *polygami* och *könsstämpning* (Nyberg, 2004). Tvångsäktenskap tillhör de problem som de offentliga myndigheterna och de frivilliga organisationerna har ägnat mycket uppmärksamhet (Irtis, 2003; Etiemble, 2005; Nyberg, 2004). Representanter för myndigheter och frivilliga organisationer redogjorde i sina samtal med oss för sin syn på tvångsäktenskapet. De ser inte tvångsäktenskapet som uttryck för individens, familjens eller den etniska minoritetens religiösa tillhörighet utan som ett kulturellt fenomen. Le Haut Conseil à l'Intégration i Paris uppskattar antalet flickor och kvinnor som lever i tvångsäktenskap till ca 70 000 (Nyberg, 2004).

De franska myndigheternas arbete mot tvångsäktenskap utgör en del av arbetet mot kvinnovåld. Staten är en tydlig initiativtagare till många insatser. Den statliga politiken genomförs även lokalt, som i de franska departementen. Följande Ministerier är involverade i arbete mot våld mot kvinnor och tvångsäktenskap samt ger riktlinjer för hela landet:

1. Ministère des Affaires Sociales, du Travail et de la Solidarité, Les violence envers les femmes en France.
2. Ministère de la Santé, de la Famille et des Personnes Handicapées SDFE, Service des Droits des Femmes et de l'Égalité. På departementsnivå finns DDASS, t ex i Nîmes och Montpellier.
3. Ministère de l'Intérieur et de l'Aménagement du Territoire. Den franska Rikspolisstyrelsen sorterar under detta ministerium.
4. Ministère de la Justice.

Vid sidan av det offentliga systemet agerar relativt många frivilliga organisationer, vars ställning inte sällan är viktig, då deras medlemmar fungerar som sakkunniga i de franska ministerierna. Dessa organisationers företrädare agerar oftast konkret gentemot sina målgrupper och håller

direkt kontakt med de hjälpbehövande. De frivilliga organisationerna är medvetna om statens ställningstagande och förväntningar. De får statliga medel för sitt arbete.

Förutom organisationer, vars målgrupper består av olika etniska minoriteter, finns andra mer allmänt inriktade organisationer, t ex *Ni Putes ni Soumises* (på svenska *Varken bora eller kuvad*) och *Mouvement Français pour le Planning Familial, MFPF*. Ett par internationella organisationer, som Amnesty International och Röda Korset, visar på sistone stort intresse för kvinnor som råkar ut för hedersrelaterat våld och tvångsaktenskap (Amnesty International, 2006).

Insatser mot tvångsaktenskap riktas mot såväl vuxna som minderåriga personer. Enligt den franska barnavårdslagen är det socialtjänsten som har ansvar för barnen, upp till 18-års ålder. När det gäller tvångsaktenskap tillämpas barnavårdslagen dels gentemot minderåriga flickor som ska giftas bort under tvång, dels gentemot barn från tvångsaktenskap som tillsammans med sina mödrar utsätts för våld. Insatser för kvinnor drabbade av våld i samband med tvångsaktenskap handlar ofta om akutingripanden för att skydda deras liv genom att erbjuda dem skyddat boende.

Bland de förebyggande insatserna finns undervisning, förmedlad av såväl offentliga myndigheter som frivilliga organisationer. Undervisningens syfte är att förebygga tvångsaktenskap genom att i skolan främja jämställdhet mellan pojkar och flickor (Lazaridis, 2004). Inga insatser mot hedersrelaterat våld eller tvångsaktenskap tycks ha utvärderats på något vetenskapligt sätt. Det som finns är snarare individuella uppföljningar av de lokala satsningarna (l'Association ELELE, 2004, 2005).

Staten

Sedan år 2004 började staten prioritera frågan om våld mot kvinnor. Den franska statens viktigaste insatser är av förebyggande och mer långsiktig karaktär. De handlar oftast om folkbildning och informationskampanjer riktade till berörda målgrupper. Inom den franska regeringen arbetar ett antal ministerier med frågor som rör kvinnornas ställning i det franska samhället. Staten svarar för policy, instiftande av lagar och utarbetande

av riktlinjer som förs vidare till myndigheter i de franska departementen,³ t ex socialtjänsten och hälsofrågor på departements nivå, DDASS.⁴

Inom olika ministerier arbetar man med utredningar och med forskning. För närvarande studeras vid Ministère des Affaires Sociales, du Travail et de la Solidarité frågan om skillnader och likheter i straffsystemet mellan hedersrelaterat våld och våld mot kvinnor i allmänhet.⁵ Ministère des Affaires Sociales, du Travail et de la Solidarité utarbetar också informationsskrifter, t ex till kvinnor som hotas av tvångsgifte. Ministère de la Justice har utarbetat en omfattande rapport om kvinnor som har invandrat till Frankrike där det finns avsnitt ägnade åt tvångsaktenskap som en hedersrelaterad våldshandling (Amline & Perben, 2005). Det ges ut omfattande rapporter om våldet mot kvinnor i landet men det hedersrelaterade våldet särskiljs inte där (Ministère de l'Emploi et de la Solidarité, 2001).

Staten prioriterar arbete med problem knutna till tvångsaktenskap och arbetar primärt med förebyggande metoder. En metod är att upplysa de nyanlända invandrarna om den franska statens syn på frågan. Vid ankomsten informeras var och en om villkoren i Frankrike och om sina skyldigheter och rättigheter. I ett skriftligt dokument (Bureau de l'action sociale, culturelle et territoriale, 2003) framhålls bl a att Frankrike är ett sekulariserat land och att religionen är därmed en privat angelägenhet. När det gäller kvinnornas rättigheter påpekas att kvinnor inte står under sina äkta makars, faders eller bröders auktoritet och att tvångsaktenskap är förbjudna. Efter informationen skrivs ett kontrakt mellan den franska myndigheten och den invandrande. Ett år senare kallas den invandrade till ytterligare en information och kontraktet förnyas. Ingen utvärdering av kontraktets effekt när det gäller individernas agerande i frågan om tvångsaktenskap har gjorts, inte heller av konsekvenser av brutna kontrakt.

Även lagstiftningsvägen försöker staten motverka och försvåra tvångsaktenskap (Ministère de la parité et de l'égalité professionnelle, 2005). Våren år 2006 infördes en lag om minimiålder för giftermål. För kvinnor är åldersgränsen numera 18 år mot tidigare 15 år, dvs densamma

3. Ett *département* i Frankrike motsvarar en länsstyrelse i Sverige.

4. DDASS, Direction départementale des affaires sanitaires et sociales.

5. Adeline Cheriff, jurist och forskare som år 2005 disputerade med en avhandling om *Kvinnor och invandring i Frankrike och Spanien*.

som för män. Vid tvivel om den ena partens uppriktiga vilja att gifta sig finns också möjligheten att genomföra samtal med myndigheten som beviljar uppehållstillstånd. Samma utredningsregler gäller även när ett äktenskap ingånget utomlands skall legaliseras vid en fransk ambassad. Om en tjänsteman tvivlar på frivilligheten i ett äktenskap kan han numera anmäla detta till åklagaren. I Frankrike kan sådana äktenskap upphävas, vilket också förekommer (l'Association ELELE 2004, 2005). Upphävande av äktenskap i Frankrike gäller dock inte i de berörda parternas ursprungsländer, som t ex i Turkiet.

Staten har instiftat flera andra lagar vilka på sikt anses kunna leda till ökad integrering av olika etniska minoriteter. Av de ansvariga ministeriernas skrifter framgår det att staten ser integrationen som en viktig förutsättning för att minska risker för våld mot kvinnor och tvångsäktenskap. Som ett exempel nämns lagen från år 2005 om förbud av påtagligt synliga religiösa symboler som slöja och kors i skolan. Genom denna lag vill staten påpeka att elevernas religionstillhörighet och religionsutövande hör i Frankrike till den privata och inte till den offentliga sfären. En annan lag handlar om att samtliga elever i den obligatoriska grundskolan måste följa undervisningen under samma villkor, t ex delta i sexualundervisningen och i gymnastik i samma slags gymnastikkläder. Dessa lagars verkan har inte studerats ännu och därmed finns det inga utvärderingar genomförda.

Département

Direction départementale des affaires sanitaires et sociales (DDASS) i departementen Gard (Nîmes) och Hérault (Montpellier)

För att få en inblick i hur man arbetar mot tvångsäktenskap på lokal nivå, har vi besökt DDASS kontor i Nîmes, där vi också har träffat representanter för DDASS i Montpellier.⁶

Vad gäller hedersrelaterat våld och tvångsäktenskap arbetar DDASS-kontoren under två ministerier, Ministère des Affaires Sociales, du Travail et de la Solidarité och Ministère de la Santé, de la Famille et

6. Kontaktperson Yannick Moureau, Inspecteur, DDASS, Gard, Nîmes, Joël Tatar, Inspecteur Principale, DDASS, Gard, Nîmes, Isabelle Knowles, Inspectrice Principale, sociala frågor. DDASS de l'Hérault, Montpellier, Maiténa Viarouge, Conseillère technique en service social, DDASS de l'Hérault, Montpellier.

des Personnes Handicapées. Man gör inga utvärderingar i de enskilda departementen. DDASS genomför både förebyggande arbete och behandling av individer och grupper. De ser en fördel med att arbeta med kvinnor, män, barn var för sig och därefter med hela familjen. DDASS arbetar i projektform. Till varje projekt som ges statligt bidrag hör medel till utvärdering. Dessa utvärderingar har samma form av en individuell uppföljning som utvärderingar gjorda av frivilliga organisationer.

Det förekommer att de socialarbetare som är underställda DDASS samarbetar med polisen. I MontPELLIERS poliskontor, exempelvis, finns en anställd socialarbetare, för att föra in sociala synpunkter och erfarenheter i det polisiära arbetet mot hedersrelaterat våld. På några andra poliskontor i departementet finns det en Avdelning för hjälp till offer (Bureau pour l'aide pour les victimes). Poliser som arbetar på dessa kontor har fått särskild utbildning.

Ungdomar som drabbas av hedersrelaterat våld eller riskerar tvångsäktenskap kan vända sig till socialtjänsten för att få hjälp med försörjning, utbildning, bostad och etablering i vuxenlivet. För dem som är mellan 18 och 21 år kan ett kontrakt tecknas (*Contract Jeunes Majeurs*). Genom kontraktet förbinder sig den unge att följa en viss utbildning, att arbeta och lära sig franska mot att få ekonomiskt bistånd, hjälp med bostad, arbete, m.m.

När det gäller ungdomar satsar socialtjänsten inte i första hand på skyddat boende (utan kollektivt boende för ungdomar). Skyddat boende foyer kan endast erbjudas nattetid så under dagen måste den skyddsbehövande klara sig på egen hand. Enligt tjänstemännen på DDASS är skyddat boende en mycket tillfällig och mycket svårkontrollerad boendeform. Ett annat sätt att klara boendet är placering hos en särskilt utvald mottagningsfamilj, (famille d'acceuile). Mottagningsfamiljerna är franska, de har egna barn och brukar ta emot ett barn eller en ung flicka eller pojke. Personalen på DDASS framhåller att det är viktigt att utvärdera de olika boendeformerna.

En intressant form av förebyggande riktad insats finner man i en informationsbroschyr (*Fédération des Tunisiens pour une Citoyenneté des deux Rives, 2005*) som används i några departement i södra och i norra Frankrike. Broschyren är skriven på franska och på arabiska och innehåller främst information om hälsa och om kvinnors rättigheter i Frankrike. Men där finns också en rad andra nyttiga upplysningar, bl. a. om vad unga kvinnor eller flickor kan göra om de ställs inför hot om tvångsgifte.

Informationen om tvångsäktenskap är diskret infogad och drar därmed inte till sig utomståendes eller familjemedlemmars uppmärksamhet. Broschyren sprids till lokala myndigheter och organisationer samt delas ut till flickor och till unga kvinnor vid deras avresa till Nordafrika.

Informationsinsats från Borgmästarens kontor i Paris (*La Mairie de Paris*)

I augusti 2006 gav borgmästarens kontor i Paris ut en broschyr liknande den som nämns ovan, *L'Indispensable* (Fédération des Tunisiens pour une Citoyenneté des deux Rives, 2006). Målgruppen är personer som reser till Nordafrika och personer som invandrar från Nordafrika till Frankrike. Broschyren är skriven på franska och arabiska och distribueras till skolor, kontor, fritidsanläggningar, mödra- och barnvårdscentraler. Den finns också på Internet. Broschyren uppmanar på ett mycket tydligt sätt ungdomar att säga nej till tvångsäktenskap. Ungdomar informeras om sina rättigheter och om möjligheterna till ett rättsligt skydd. Där finns adresser och telefonnummer till olika instanser i både Paris och Nordafrika, dit ungdomarna kan vända sig i en besvärlig situation. Bakom broschyren står stadens myndigheter och frivilliga organisationer.

Frivilliga organisationer

Under vårt besök i Frankrike har vi haft kontakt med eller fått skriftlig information om följande frivilliga organisationer: Organisationen för familjeplanering i Frankrike, MFPF (*Mouvement Français pour le Planning Familial*) i Montpellier, Elélé, GAMS och Ni Putes ni Soumises (NPNS) i Paris.

Organisationen för familjeplanering i Frankrike, MFPF (*Mouvement Français pour le Planning Familial, Montpellier, Hérault*).

MFPF är en landsomfattande organisation verksam sedan 50 år tillbaka. Sedan 2000 arbetar MFPF med frågor kring våld mot kvinnor och tvångsäktenskap. Under parollen *Liberté Egalité Sexualité* genomför organisationen både förebyggande och med individuellt riktade insatser. Bland de förebyggande insatserna finns:

- Utbildning för yrkesgrupper inom socialtjänsten och sjukvårdsektorn
- Stöd till olika yrkesgruppers nätverk

- Organisering och deltagande i olika seminarier.

Bland de individuella insatserna finns:

- Mottagning av enskilda hjälpsökande personer
- Insatser för att möjliggöra ungdomarnas oberoende efter brytningen med deras familj.

MFPPF arbetar med de våldsutsatta ungdomarnas självständighet och oberoende genom att:

- Tillgodose grundläggande behov av näring
- Hjälpa med att få bostad eller med skyddat boende
- Hjälpa med den sociala integrationen genom att få ordning i ungdomarnas papper, inskrivning i försäkringskassa, arbetsförmedling, etc
- Hjälpa med att söka arbete eller utbildning
- Erbjuder psykologiskt stöd.

Bortsett från alla dessa formella insatser handlar MFPPF's arbete till stor del om att stärka ungdomarnas självförtroende och informera dem om vilka rättigheter och skyldigheter som gäller för var och en i Frankrike. MFPPF har tillgång till psykologer och terapeuter som kan hjälpa de drabbade ungdomarna. MFPPF's insatser fokuserar på ungdomarnas utbildning, hälsa och yrkesmöjligheter. Organisationen arbetar inte direkt med de ungas familj eftersom detta visat sig vara mycket svårt. De flesta hjälpbehövande vill inte delta i familjesamtal. MFPPF samarbetar med DDASS kring placeringen av barn och unga i de franska familjehemmen.⁷

MFPPF har ett aktivt samarbete med polisen, DDASS och andra sociala organisationer, med skolan, psykologer och jurister. Detta samarbete ger organisationen en ganska tydlig bild av behov och problem i de olika departementen. Kontakten med hjälpbehövande sker efter att organisationen fått information om en pågående konflikt inom en familj där våld kan tillgripas med motiveringen att familjehedern riskerar att kränkas.

7. *Dispositif d'accueil familial*, DFA.

MFPPF's arbete har beskrivits och följts upp, vilket redovisas i nästa avsnitt.

Elélé, Migrations et Cultures de Turquie

Samtal med Marie-José Minassian, vice ordförande, Gaye Patek, ordförande och med Penar Hüküm, medarbetare.

Elélé samarbetar med flera frivilligorganisationer. Till sådana organisationer hör t.ex GAMS och AFSAD, de afrikanska kvinnornas föreningar. Dessa organisationer träffas regelbundet. Till en av dessa träffar var vi inbjudna och fick på så sätt tillfälle att tala med Justine Rocherieux, en medarbetare på GAMS, de västafrikanska kvinnornas förening.

Elélé är en organisation för den turkiska minoriteten i Frankrike. Sedan tio år tillbaka arbetar Elélé med att stödja den turkiska kulturen och sprida information om Frankrike. Organisationen arbetar med insatser riktade till turkiska kvinnor och deras familjer. Elélé får ekonomiskt stöd av staten, som i gengäld vill se utvärderingar av projekten. Utvärderingar av det slaget presenteras närmare i nästa avsnitt. På Elélé känner man inte till några utvärderingar av insatser mot hedersrelaterat våld eller tvångsäktenskap som genomförts av utredare eller forskare.

Elélé arbetar med både förebyggande och individuellt riktade insatser. Elélé fokuserar i första hand på unga flickor, kvinnor och mödrar. Organisationen ser att även kvinnorna har en viktig roll i kampen mot hedersrelaterat våld, de är inte bara att betrakta som offer. Att utbilda och att höja kompetensen hos olika yrkesgrupper som kommer i kontakt med olika etniska minoriteter (t.ex. polis, lärare, sjukvårdspersonal och jurister) ses som en viktig förebyggande insats. Lika viktig är information till och utbildning av medlemmar av olika etniska minoriteter.

Elélé anser att de individuella insatsernas effekter märks först efter en ganska lång tid. Som exempel nämner organisationer unga kvinnor som flytt från sina familjer. Till en början känner alla dessa kvinnor en stor lättnad över att få skydd, men den traditionellt starka bindningen till familjen får en del av dem att återvända hem, inte sällan med risk för sitt eget liv. Enligt Elélé tar det i allmänhet mellan tre och fem år att se eventuella resultat av insatser som har riktats till ungdomar utsatta för våld i samband med tvångsäktenskap.

Vid behov tar Elélé kontakt med socialkontoret, skolan, psykologerna och polisen. Polisen saknar enligt Elélé lämplig utbildning på området och agerar ibland alltför bryskt och provocerande mot föröva-

ren. I vissa fall, som t ex vid tvångsäktenskap, behöver Elélé kontakta myndigheter eller organisationer i Turkiet. Ett sådant samarbete regleras av ett avtal som berättigar Elélé till kostnadsfri juridisk hjälp.

Vissa projekt, initierade och drivna av Elélé, finansieras av DIV, Delegationen för Mellanministeriellt Samarbete i Paris. Som ett exempel kan här nämnas ett förebyggande projekt, PMI, *Protection Maternelle et Infantile* (2005). Målgruppen är barnfamiljer, som man når genom barnböcker. Böckerna innehåller berättelser om det nya landet Frankrike där det råder franska lagar och värderingar, och där det också finns nya möjligheter. I böckerna finns även uppgifter om den turkiska kulturen. En av medarbetarna, Penar Hüküm, deltar i sammankomster med föräldrar och barn i de turkiska bostadsområdena i Paris. Hon diskuterar böckernas innehåll med barnen och knyter an till frågor om de turkiska familjernas situation i Frankrike. Därmed belyses också den turkiska kvinnans och moderns roll i det nya landet.

Vid behov assisterar Elélé vid flickans eller kvinnans flyttning till ett skyddat boende avsett för kvinnor som råkar ut för våld i familjen el dyl. Det skyddade boendet är oftast beläget långt från kvinnornas hemadress och kvinnorna kan bara vistas där på natten. Personalen i skyddat boende har enligt Elélé inte tillräcklig utbildning för att ta hand om de ungdomar som utsätts för våld i samband med tvångsäktenskap.

En mycket konkret insats är en broschyr utgiven av Elélé i samarbete med FAS (*Fonds d'Action Sociale pour les Travailleurs Immigrés*) och *Service des Droits des Femmes* vid *Ministère de l'Emploi et de la Solidarité*. Broschyren heter *La violence n'est pas une fatalité (Våldet är inte något olycksöde)* och är skriven på franska och turkiska. Den innehåller information, råd och varningar. Följande tas upp i broschyren:

- Tvångsäktenskap.
- Dina föräldrar tar dig med tvång till Turkiet.
- Äktenskapet kommer att bli av eller har redan ägt rum trots att du vägrat gifta dig.
- När du blir utslängd från ditt hem eller fråntagen dina pengar. När du blir övergiven eller om din man tar sig flera fruar.
- Fysiskt och verbalt våld.
- Om du vill skiljas.

I slutet av broschyren finns en rad användbara telefonnummer och adresser i både Frankrike och Turkiet. Ingen utvärdering av broschyren har gjorts.

Ni Pute ni Soumises, NPNS

Ni Pute ni Soumises riktar sitt arbete mot ungdomar, främst de som bor i storstädernas förorter. Organisationen har förgreningar i ett antal europeiska länder, bl a i Sverige (*Varken bora eller kavad*). NPNS är en mycket uppmärksam organisation i medierna. Organisationen är finansierad av staten genom Ministère de la Santé, de la Famille et des Personnes Handicapées, Service des Droits des Femmes et de l'Égalité. Organisationen bildades 2003 som en direkt reaktion på att en ung kvinna i en av Paris förorter hade mördats av några unga killar (*crime d'honneur*). Förövarna såg kvinnans uppförande som störande och tyckte att hon ville vara alltför "fri".

I Paris träffade vi organisationens vice ordförande, Sihem Habchi. Till skillnad från Elélé, GAMS och ASFAD är NPNS inte knuten till specifika etniska minoriteter utan arbetar för och med ungdomar i storstädernas förortsmiljöer. På NPNS anser man att kategoriseringen av människor efter etnisk bakgrund inte hjälper när man vill bekämpa problem knutna till hedersrelaterat våld. Det som vi i studien definierar som hedersrelaterat våld ser man på NPNS inte som en etnisk eller kulturell företeelse utan som en könsfråga.

På NPNS känner man inte till några studier om eller utvärderingar av interventioner eller insatser mot hedersrelaterat våld. Målet för NPNS-arbete är bl a att göra hedersrelaterat våld mot ungdomar synlig. I det syftet går man ut på gator och torg, ockuperar gator, protesterar och samtidigt sprider informationen om våldet bland kvinnor. Genom manifestationer visar man också ungdomarnas styrka, som motvikt till offerrollen.

NPNS ser arbetet mot hedersrelaterat våld som statens främsta ansvar även om många projekt genomförs lokalt. NPNS arbetar både förebyggande och med direkt riktade individuella eller gruppinsatser. NPNS arbetar inom skolsystemet, med information och utbildning. NPNS-representanter är inte betalda utan utför sitt arbete på frivillighetsbasis. Enligt NPNS är det viktigt att understryka att det ytterst handlar om att på sikt åstadkomma förändringar i människornas värderingar.

Vid riktade insatser arbetar NPNS med att vid behov anlita specialister då ungdomar hotas av tvångsgifte. Det rör sig oftast om psykologer eller jurister. Kostnaderna täcks av staten. NPNS arbetar också med flickor och unga kvinnor som befinner sig i skyddade boenden (*foyer*). Organisationen agerar i vissa fall som medlare mellan flickan och familjen.

NPNS har gett ut en informationsbroschyr till ungdomar, flickor och pojkar, *Le Guide du Respect*. Broschyren behandlar frågan om ungdomarnas rätt till fria val, till sin sexualitet och informerar samtidigt om att det kan få hjälp genom att vända sig till NPNS eller andra organ. I broschyren talas också om diskriminering, om våldet inom familjer och om tvångsäktenskap. Ungdomarna försäkras om att den franska lagen står på deras sida då de inte vill underkasta sig påtvingade äktenskap.

Samarbete mellan NPNS och socialtjänsten är inte särskilt utvecklat. NPNS anser att personalen på socialtjänstkontoren inte har någon lämplig eller tillräcklig utbildning för att ta hand om ungdomarnas problem i samband med hedersrelaterat våld. Kontakten med flickan eller kvinnan som befinner sig i riskzonen får NPNS direkt genom att flickan vänder sig till NPNS kontor eller genom att socialtjänsten skickar flickan till dem. NPNS uppger sig ha svårigheter med att få kontakter med olika organ i invandrarnas hemländer.

NPNS genomför sina utvärderingar som liknar de tidigare beskrivna individuella uppföljningar, de genomförda på DDASS eller på Elélé. Under verksamhetsåret samlar man uppgifter över individuella insatser och noterar även insatsernas effekter.

UTVÄRDERINGAR, UPPFÖLJNINGAR OCH BESKRIVNINGAR

Våra intervjuer gav ett samstämmigt svar på frågan om utvärderingar: ”Det finns inga utvärderingar av insatser/interventioner mot hedersrelaterat våld eller tvångsäktenskap” eller ”Vi känner inte till några sådana utvärderingar”. Litteratursökningar i de för oss tillgängliga engelskspråkiga databaser har inte visat några resultat heller.

Den franska forskningen om våldet mot kvinnor och informationen från de lokala uppföljningarna skulle kunna utgöra en god grund för utvärderingar av insatser mot tvångsäktenskap. Nedan presenteras

uppföljningar av insatser genomförda av frivilliga organisationer MFPP och Elélé.

Samtliga organisationer som vi hade tillfälle att möta och intervjua genomför både förebyggande och riktade insatser framförallt mot tvångsäktenskap. Någon utvärdering av de förebyggande insatserna har inte gjorts men de individuella uppföljningarna är vanliga. De individuella uppföljningarna har genomförts under några år, den ena av MFPP i Montpellier och den andra av Elélé i Paris.

Följande uppgifter har samlats och dokumenterats om varje enskild person som har vänt sig till MFPP om hjälp: datum för personens första besök, vägen till MFPP, personens ålder, ursprungsland, sysselsättningsstatus, civilstånd, datum för planerade besök, problembeskrivning, formell klagan och en ny situation. Anteckningar om den nya situationen är mycket sparsamma men de innehåller uppgifter om personens bostadssituation, bostadsort, pågående eller avslutad utbildning och påbörjat eller pågående arbete.

Elélé:s uppföljningar på individnivå har förts under några år och redovisas i organisationens årliga verksamhetsberättelser, *Rapport d'activité*. 2004 års verksamhetsberättelse (*L'Association ELELE, 2004*) innehåller uppgifter om flickor och kvinnor utsatta för våld inom familjen. Av verksamhetsberättelse framgår det bl a att Elélé har hjälpt vissa flickor och kvinnor med att återknyta kontakter med sina familjer. Antalet kontakter med våldsutsatta flickor och kvinnor har under åren 2000 – 2005 ökat påtagligt. Detta beror på att fler kvinnor söker hjälp men också på tidens kumulativa effekt. Under år 2004 var 70 procent av fallen anmälda redan åren innan. På bl a Elélé:s initiativ har en organisation *Agir avec elles* tillkommit under år 2005, huvudsakligen för att agera konkret och kraftfullt i de enskilda fallen. Elélé för fram några viktiga omständigheter som bör få bättre uppmärksamhet i arbete med tvångsäktenskap. Man anser att polisens interventioner behövs mer då våldet inom familjer tycks bli farligare med tiden.

2005 års verksamhetsberättelse (*L'Association ELELE, 2005*) visar organisationens insatser i samband med våldet utövat inom familjer. Under år 2005 var det 150 flickor och kvinnor som har sökt hjälp på Elélé. I verksamhetsberättelsen finns uppgifter om personens ålder, bostadsadress, formellt uppehållsstatus i Frankrike, ansvar för minderåriga barn, civilstånd och det aktuella problemet. Elélé har formulerat ett antal indikatorer på flickans/kvinnans autonomi som utgör målsättning

för deras insatser. Det rör sig om kvinnans förtroende för de som hjälper henne, kvinnans legala vistelse i Frankrike, kunskapen av det franska språket, utbildning eller yrkesträning och bostad som motsvarar kvinnans aktuella behov och möjligheter.

Av dokumentet framgår det att Elélé hjälper flickor/kvinnor med juridiska frågor, t ex vid skilsmässa, med visum då flickor/kvinnor vill komma tillbaka till Frankrike efter att ha blivit övergivna av sina makar under sin vistelse i Turkiet, kontakter med franska konsulaten i Turkiet då det föreligger en misstanke om ett tvångsäktenskap, utbildning både teoretisk och yrkesutbildning, kurser i franska, kontakter med den franska polisen för att legalisera sin vistelse i Frankrike, placering i skyddade boenden, kontakter med socialtjänsten, psykologinsatser, m m. I verksamhetsberättelsen för år 2005 konstateras det att efter ca $\frac{3}{4}$ av året var det fem procent av flickorna/kvinnorna som lämnade sina skyddade boenden, flyttade till egna lägenheter och hade arbete. Hur länge var dessa flickor/kvinnor kända för Elélé framgår inte av verksamhetsberättelse.

SAMMANFATTANDE ANALYS AV INSATSER

- I Frankrike använder varken myndigheter eller frivilliga organisationer begreppet *hedersrelaterat våld*. Heder ses dock som en viktig bakomliggande faktor när det gäller familjevåld som sker bland vissa etniska minoriteter.
- Fokus i myndigheternas och de frivilliga organisationernas arbete ligger på *tvångsäktenskap*. Tvångsäktenskap ses som en hedersrelaterad våldshandling riktad mot unga kvinnor och flickor, men även mot pojkar och män.
- Arbete med insatser mot tvångsäktenskap i Frankrike kan bedömas som stort. Vissa insatser är särskilt intressanta, t ex lagstiftningen, informationskampanjerna och de individuella uppföljningarna.
- Mot tvångsäktenskap riktas förebyggande insatser i form av folkbildning, information och lagstiftning. Staten har ett huvudansvar och fungerar som en drivkraft för det lokala arbetet i departementen.

- De frivilliga organisationerna är mycket aktiva i sitt arbete mot tvångsäktenskap. Deras arbete bedrivs både i form av förebyggande och individriktade insatser.
- Inga insatser eller interventioner har hittills utvärderats på något vetenskapligt sätt. Det förekommer däremot uppföljningar av satsningar på lokal nivå. Dessa uppföljningar genomförs på individnivå och ingår i departementens och de frivilliga organisationernas verksamhetsberättelser. Staten stödjer de lokala insatserna ekonomiskt och vill känna till deras effekter.
- Den franska forskningen om våldet mot kvinnor och informationen från de lokala uppföljningarna skulle kunna utgöra en god grund för utvärderingar av insatser mot tvångsäktenskap.

KONKLUSION

I alle de seks lande, som er beskrevet i denne rapport, findes der indsats-
ser rettet mod æresrelateret vold. Indsatser som udføres på flere niveauer
af de pågældende samfund. I dette kapitel vil vi se på disse indsatser
under ét for derved at give en samlet beskrivelse af:

- Hvilke temaer som er centrale i indsatsen
- Hvilke indsatser og metoder som anvendes i indsatsen
- Hvilke indsatser og metoder som fremstår som særligt virkningsfulde
- Emner som kan tænkes med i den videre indsats og anbefalinger i den forbindelse.

Æresrelateret vold er kun et samlet indsatsområde i få lande

Landestudierne viser en stor variation i arbejdet med æresrelateret vold. Og det er ikke normen, at der arbejdes ud fra forestillingen om et overordnet fænomen, som kan have forskellige udtryksformer. Som vi allerede gør opmærksom på i indledningen, er æresrelateret vold heller ikke et klart defineret begreb. Indsatsen er centreret om initiativer mod tvangsægteskaber, genopdragelsesrejser, (risikoen for) æresdrab og vold mod kvinder (herunder kønslemlæstelse). Undtagelser er Holland, Sverige og til dels England, hvor regeringen har formuleret æresrelateret vold som et særligt indsatsområde. Til sammenligning fokuserer indsatsen i lande

som Frankrig og Danmark sjældent direkte på æresrelateret vold, men delelementer heraf – særligt når det gælder vold mod kvinder. I Norge kan man, i hvert fald inden for et regeringsetableret initiativ, se en øget tendens til, at forskellige instanser arbejder med æresrelateret vold som et overordnet begreb, hvor fænomener som tvangsægteskab og æresdrab ses som udtryk herfor.

Indsætterne er sjældent evaluerede

Det er gennemgående for de lande, som vi har beskrevet i denne rapport, at indsatsen mod æresrelateret vold kun i begrænset omfang er forskningsmæssigt beskrevet og evalueret. Dette forhold har betydning for dette kapitels beskrivelser af, hvilke initiativer der kan have en særlig positiv effekt i bekæmpelsen af æresrelateret vold, og som kan være særligt anvendelige i arbejdet med at få de individer, som er ramt af denne type vold, på fode igen. Vurderinger af særlige effektfulde initiativer og ligeledes påpegning af mangler i indsatsen er primært baserede på de evalueringer, som findes, og dernæst på de muligheder for sammenligning, som landestudierne åbner op for.

CENTRALE TEMAER

Landestudierne viser, at indsatsen mod æresrelateret vold formuleres under en række temaer. Af disse temaer er det tydeligt, at indsatsen mod tvangsægteskaber spiller en særligt central rolle. Alle beskrevne lande har indsatser mod *tvangsægteskab*, enten i form af selvstændige initiativer, eller som underkategorier af andre initiativer, særligt vold mod kvinder.

Kønsdimensionen spiller en afgørende rolle i flertallet af de initiativer, som er beskrevet i denne rapport. Såvel tvangsægteskab specifikt som æresrelateret vold generelt (i det mål dette fænomen specificeres) ses primært i sammenhæng med *mænds overgreb mod kvinder*. Denne forventning har stor betydning for udformning af indsatsen. At mænd også kan være ofre for æresrelateret vold er et emne, som nævnes, men som sjældent bliver udkrystalliseret i egentlige initiativer. At der fx kan være behov for krisecentre for unge mænd understreges i nogle sammenhænge, som Holland og England. I Holland og Sverige nævnes yderligere et interessant køn-

saspekt af æresrelateret vold, idet homoseksuelle, biseksuelle og transsek-suelle beskrives som potentielle ofre.

På samme måde som fokuset på køn og (potentiel) vold mod kvinder er gennemgående i materialet, er *fokus på alder* det også. Hoved-vægten af initiativer retter sig mod unge, netop fordi størstedelen af initi-ativerne er rettet mod tvangsægteskaber. I materialet finder vi ikke initi-ativer, der retter sig mod ældre mennesker. På trods af, at fænomenet genopdragelses- eller hjemsendelsesrejser, som også omfatter børn, næv-nes i lande som Danmark, Norge og England, er der ganske få initiativer, som forholder sig til denne problematik. Forventningen synes at være, at ungdomsårene er der, hvor risikoen for æresrelateret vold er størst. Be-tydningen af aldersdimensionen understreges af, at forhold mellem unge og deres forældre har særlig stor fokus. Aldersdimensionen har dog min-dre betydning, når der fokuseres på vold inden for ægteskabet. I denne relation er det primært forholdet mellem mand og kvinde – altså kønnet – som er afgørende.

Mangel på overordnet definition som kan anvendes i arbejdet

Temaerne giver både et overordnet billede af, hvordan de instanser, som arbejder med æresrelateret vold, forstår de relationer, som denne type vold opstår i. Og de giver tydelige indikationer af, hvem man anser for at være særligt potentielle ofre for, og særligt potentielle udøvere af æresre-lateret vold.

I ganske sjældne tilfælde ser vi, at arbejdet er udformet på bag-grund af en overordnet definition af, hvad æresrelateret vold er, og hvordan fænomenet skal afgrænses. Dette på trods af, at definitionen efterlyses i en del sammenhænge, ikke mindst i krisecentres og politiets arbejde med voldsramte kvinder. De anser en definition som et redskab til at adskille æresrelateret vold fra andre typer af vold, og dermed give kvinder, som er udsat herfor, en bedre behandling.

INDSATSER OG METODER

Dette afsnit vil give en sammenfattende oversigt over de forskellige initi-ativer, som er sat i værk mod æresrelateret vold på tværs af de beskrevne lande. En mere dybtgående analyse af, hvilke af disse indsatser og meto-

der som kan betegnes som særligt virksomme, beskriver vi i det følgende afsnit.

Lovgivning mod tvangsægteskaber

Indsatsen mod æresrelateret vold udføres på flere samfundsmæssige niveauer: Det øverste niveau er det juridiske og ministerielle niveau. Lande som Danmark, Norge, Frankrig og Holland og til dels Storbritannien har alle igennem lovgivning søgt at bremse muligheden for tvangsægteskaber. I forhold til denne særlige problematik centrerer lovgivningen sig gennemgående om begrænsning af indvandring. Det sker ved alderskrav og indkomst/forsørgelseskrav, som de personer, der ønsker ægteskabssammenføring skal opfylde. Tvangsægteskab i lande som Norge og Danmark er ulovlige og strafbare ifølge eksisterende straffe- og ægteskabslove. I begge lande samt Frankrig kan et tvangsægteskab erklæres ugyldigt ifølge gældende lovgivning.

Den juridiske indsats mod tvangsægteskab fokuserer især på de transnationale aspekter af denne type ægteskaber. Tvangsægteskaber kan ses som en mulig indvandringsstrategi for individer, som ellers vil have vanskeligt ved at bosætte sig i Vesten, og familienetværk, som kan have interesse deri. Stramninger i ægteskabslovgivningerne bliver derfor også et redskab til at mindske indvandring. Tiltag mod tvangsægteskaber begynder derfor i visse tilfælde allerede i det land, som den ægteskabssammenførte ægtefælle kommer fra. I Frankrig skal ægteskab indgået i udlandet legaliseres ved en fransk ambassade. I Norge er der forslag om en mere systematisk brug af ambassader til at begrænse tvangsægteskaber, ved at disse skal gennemføre interview, inden de giver tilladelse til ægteskabssammenføring. Brug af interview med de unge inden ægteskabssammenføring er i øvrigt en strategi mod tvangsægteskab, som flere af de beskrevne lande anvender. I Frankrig findes yderligere et kontraktligt forhold, hvor personer ved indvandring til landet skal underskrive en erklæring om, at han/hun er medvidende om, at tvangsægteskab er forbudt ifølge fransk lov. Indsatsen på dette område er i øvrigt ikke ensidigt af juridisk art, men ses også implementeret inden for fx politiets arbejde. Her er Storbritannien et fremtrædende eksempel, hvor politiet har oprettet kontakter til kolleger i Sydasiens for herved at dæmme op for de bortførelser af unge, som kan lede til tvangsægteskaber.

Ved siden af direkte lovgivningsmæssige tiltag er der også en lang række juridiske initiativer, som indirekte fokuserer på æresrelateret

vold, ikke mindst vold mod kvinder. I den forbindelse er det afgørende for indsatsen, om æresrelateret vold placeres under ligestillings- eller integrationsområdet: altså om problemet ses som en del af en kønsspecifik eller integrationsmæssig problematik.

Forebyggende indsatser mod æresrelateret vold

Under det juridiske niveau finder vi en lang række konkrete forebyggende indsatser mod æresrelateret vold. Nogle af disse initiativer er igangsatte af staten (regerings/ministerieniveau), andre af ngo'er. Offentlige institutioner som skoler, politi og socialtjeneste er oftest også væsentlige aktører i den konkrete indsats mod æresrelateret vold. Overordnede initiativer i denne kategori er:

- Information/oplysning/uddannelse
- Holdningsændringer
- Instansernes tilgængelighed
- Samarbejde mellem flere forskellige institutioner/aktører.

Information

Information om, at æresrelateret vold er forkert og uacceptabelt, og om hvor potentielle ofre kan hente hjælp, er en metode, som bliver brugt i alle seks lande. Hvordan informationen ser ud, og hvordan den gives, er dog forskellig. Frankrig giver allerede ved indvandring information om, at tvangsægteskab ikke er tilladt, og at kvinder hverken står under deres ægtefælles, fædres eller brødres autoritet. Information kan også tage form af filmforevisninger (Holland, Danmark), informationsbrochurer og børnebøger (Frankrig, Danmark), informationstelefon/hotlines (Norge, Danmark), og kurser og oplysende arbejde over for kvinder, som risikerer tvangsægteskab (Holland, Frankrig). Yderligere er der eksempler på information til/opkvalificering af fagligt personale, som arbejder med etniske minoritetsgrupper og -familier, hvor æresrelateret vold kan opstå. Sådanne initiativer er foredragsrækker (Danmark, Holland) eller tilbud om uddannelse (Danmark).

Empowerment og brug af nøglepersoner

Information kan ses som middel til holdningsændringer og til at bryde tabuer. Igennem information stilles der spørgsmål ved eksisterende tanke- og handlingsmønstre, og det fremgår, hvor man kan finde hjælp, fx

hvis man udsættes for vold. Nogle fremtrædende måder, som der arbejdes med holdningsændringer på, er dialog med nøglepersoner, empowerment og mægling. I visse sammenhænge vælger man at arbejde med nøglepersoner inden for det etniske minoritetsmiljø for herigennem at skabe en overordnet holdningsændring til æresrelateret vold i disse miljøer og gøre brug af den viden, som allerede eksisterer der (fx Norge, Holland). I andre tilfælde oprettes samtalegrupper, pigeprojekter, klubber og -cafeer (Holland, Danmark), hvorigennem de unge kan støtte hinanden og tale åbent om de problemer og bekymringer, som de måtte have.

Mægling

Brug af mægling er også udbredt, altså, at unge og forældre får hjælp til at tale og finde løsninger sammen, fx i forbindelse med valg af ægtefælle. Igennem mægling ændres/modificeres de forståelser, som unge og forældre har af hinanden. Der er fx mulighed for, at forældrene accepterer, at deres børns liv ser anderledes ud end deres eget, og at den unge bliver bevidst om egne primære valg. Mægling anses derfor af nogle instanser som en væsentlig metode til at afværge alvorlige brud og konflikter inden for familierne. Andre anser mægling for ubrugbart og direkte farligt: de magtforhold, som eksisterer imellem forældre og børn, kan fortsætte under mæglingsprocessen, og møder imellem parterne kan øge risikoen for vold, herunder drab af den unge.

Tilgængelig hjælp

I den forebyggende indsats lægges der i stor udstrækning vægt på, at hjælpende instanser skal være så let tilgængelige og genkendelige for (potentielle) ofre som muligt. Informationskampagner og materiale indeholder således i stor udstrækning viden om, hvor den enkelte kan henvende sig. Der kan fx være tale om hjælpetelefon, eller at betydningsfulde aktører gør sig synlige, nationalt såvel som lokalt. Her kan der fx være tale om politimanden, som sørger for at være et kendt ansigt i etniske minoritetsmiljøer (Holland, England), eller ngo'er, som markerer sig, hvor folk bor, på gader og torve (Frankrig, England).

Ønsket om, at hjælpende instanser skal være tilgængelige, når der er brug for dem, nødvendiggør også en flerstrengt indsats. Således er der i de fleste tilfælde udbredte samarbejder mellem flere aktører på forskellige samfundsniveauer. I nogle tilfælde er der tale om, at aktører, som har særlig kompetence inden for et område får hjælp – fx af økonomisk

art – til at udføre og skærpe sin indsats af andre dele af systemet. Sådanne samarbejder eksisterer fx imellem stat og ngo'er i alle lande: Staten benytter således ngo'erne til at føre sine initiativer ud i praksis og være synlige bannerførere.

Præventiv indsats

Forskellige instanser bruger hinanden til at kunne ”holde øje” med (potentielle) ofre for æresrelateret vold og i det hele taget samarbejde om den præventive indsats. Sådanne former for samarbejde ses imellem politi og kvindekrisecentre (fx Norge, Holland), og mellem skole, politi, socialtjenester og ngo'er (fx Frankrig). Skoler og sociale myndigheder kan fx arbejde sammen for at undgå, at en elev sendes på genopdragsrejse/eller tvangsgiftes under en udenlandsrejse. Et sådant samarbejde findes fx i Norge. I arbejdet med de unge og deres familier bliver der i nogle tilfælde anvendt ”stamtræer” (Danmark, Holland) eller ”checklister” (Holland); skemaer, hvorigennem problematikken afdækkes, og hvor enten potentielle voldsudøvere eller ressourcepersoner inden for den pågældende familie udpeges.

Hjælp til ofre for æresrelateret vold

Indsatser og metoder i denne kategori er særligt centreret omkring forskellige behandlingstilbud og behandlingssteder, hvad enten det drejer sig om krisecentre eller beskyttede boliger. For de kvinder, som flygter fra et voldeligt ægteskab, er krisecenteret det mest almindelige tilbud. Krisecentrene kan være oprettet til at tage imod kvinder på tværs af etniske og kulturelle skel, men krisecentre, som kun henvender sig til etniske minoritetskvinder, findes også (fx Sverige, England og Danmark). For de unge kvinder, som søger hjælp og beskyttelse på baggrund af en æresvoldsrelateret problematik, er der oprettet forskellige tilbud. Udover placering på krisecenter er beskyttet bolig – altså et bosted, hvor (potentielle) voldsudøvere ikke har mulighed for at opspore og opsøge kvinden - meget udbredt. Hvordan sådanne bosteder udformes ser forskelligt ud. Der kan fx være tale om bofællesskab (Danmark, Norge, Frankrig), hvor flere unge bor sammen, der kan være tale om, at den unge placeres i en plejefamilie (Frankrig), og der kan være tale om tilbud om egen bolig (Danmark).

Hvilken situation kvinden end er flygtet fra, er målet at give hende mulighed for at komme videre med sit liv på en konstruktiv måde.

Her stiller de særlige problemer, og den baggrund, som de etniske minoritetskvinder, der søger hjælp, har, særlige krav til behandlingssystemet. En rapport fra Danmark nævner, at etniske minoritetskvinder, som søger hjælp på krisecentre, har længere ophold end andre kvinder (se kapitel 5). Dette skyldes bl.a. det manglende netværk og den isolation, som er karakteristisk for disse kvinders liv. Generelt har kvinderne på tværs af alder og situation brug for hjælp af praktisk art, som fx hjælp til at forstå og forholde sig til spørgsmål af juridisk og økonomisk art, og til at skulle opbygge et eget og selvstændigt liv. For de yngre gælder det bl.a. hjælp til at håndtere et stort niveau af frihed, således som en rapport fra Sverige blandt andet dokumenterer (Österberg, 2005).

Usikkerhed om hvornår man bedst sætter ind over for æresrelateret vold og hvor længe behandlingen skal vare

På tværs af de nævnte initiativer kan vi sige, at der er forskellige opfattelser af, hvornår man bedst sætter ind over for æresrelateret vold, og hvor længe der skal følges op over for den enkelte. I alle de beskrevne lande er der initiativer, som er forebyggende (fx informationskampagner, kontakt til lokalmiljøet) og behandlende (fx krisecentre). I visse tilfælde kan man se de samme metoder – ikke mindst empowerment – anvendt både forebyggende og behandlende. I visse tilfælde er disse initiativer og metoder evalueret hver for sig, men vi ser dem ikke evalueret komparativt, hvilket gør det umuligt at konkludere, hvordan man bedst tager fat om nældens rod. Ligeledes er det på baggrund af det indsamlede materiale ikke muligt at konkludere, hvor lang tid der skal følges op på de individer, som modtager hjælp på baggrund af indsatser mod æresrelateret vold. At der er tale om en krævende opgave understreger ikke mindst evalueringen af det svenske initiativ Gryning Vård. Men det er gennemgående, at der ikke findes metoder til at afgøre, hvornår en behandling er afsluttet, og at indsatsen i stor udstrækning koncentrerer sig om akutte og ikke længerevarende (fx over år) behandlingsforløb og egentligt efterværn.

LØSNINGER

Lovgivning virker måske

Lovgivning er i alle tilfælde et dominerende middel til at søge at begrænse æresrelateret vold. Særligt indførelse/hævelse af alderskrav til familie-

sammenføring er en strategi, som ses i flere af de beskrevne lande, ikke mindst for at begrænse antallet af tvangsægteskaber. Der er dog stort set ingen evalueringer af effekten af disse juridiske tiltag. I Danmark finder vi en enkelt forskningsmæssigt baseret beskrivelse af, hvorledes den skærpede lovgivning på ægteskabssammenføringsområdet har betydning for etniske minoritetsunges valg af partner, herunder om lovgivningen gør det lettere for fx forældre at afvise tilbud om ægteskab til deres børn i oprindelseslandet (Schmidt & Jakobsen, 2004). Men heller ikke hér er det klart, om den indførte lovgivning har medført en begrænsning af tvangsægteskaber, eller om den kun har medført en begrænset tendens blandt etniske minoritetsunge til at gifte sig med en person uden for landets grænser, her særligt en person fra oprindelseslandet. Fra den danske Udlændingestyrelse ved vi dog, at lovgivningen har medført en række afvisninger af ægteskabssammenføring igennem de seneste år, netop på baggrund af formodning om tvangsægteskab (Udlændingestyrelsen, 2003, 2004, 2005).

Kontakt til lokalmiljø og opsøgende arbejde

Hvad angår den del af arbejdet, som søger at bryde tabuiseringen omkring æresrelateret vold og igennem information forhindre, at den opstår, understreger materialet i første omgang fokus på specifikke miljøer og dernæst på specifikke grupper og individer, som vurderes at være i særlig risiko.

Der findes få evalueringer af miljørelaterede indsatser (Arslan, 2001). Derimod beskriver interviewpersoner kontakten med lokalmiljøer og toneangivende aktører heri som væsentlige. Disse aktører kan fx være imamer og andre nøglepersoner, som har særlig autoritet inden for de etniske minoritetsgrupper og netværk, som der fokuseres på. I lokalmiljøet har det opsøgende arbejde øjensynligt en god effekt. Politi, socialarbejdere og ngo'ers synlighed er fremmende for etableringen af tillidsforhold og for at kunne bryde tabuerne omkring æresrelateret vold.

Empowerment med positiv effekt

Empowerment af individer og grupper, som potentielt risikerer at underkastes æresrelateret vold, er et område, som i nogen grad er evalueret. En undersøgelse beskriver, at de såkaldte pigeprojekter i Danmark, hvor piger med etnisk minoritetsbaggrund får hjælp og vejledning – fx til lektier, og får mulighed for at udvikle deres selvstændighed og selvværd

(Larsen, 2004) – har en positiv effekt på kvindernes situation. Et andet studie af et pigeprojekt i Sverige viser, at empowerment forstået som en bevisliggørelse om undertrykkende mønstre, hvad enten disse er af patriarkalsk, strukturel, racistisk eller klasserelateret art, blandt ofre for æresrelateret vold, har haft betydning for kvindernes muligheder for at komme videre i livet (Österberg, 2005).

Mægling ikke en entydig succes

Brugen af mægling og intervention mellem unge og deres forældre udgør et felt af initiativer, hvor vi finder flere eksempler på evalueringer (men ikke i alle lande). I Norge har man i hvert fald inden for et projekt forsøgt sig med dialoggrupper, hvor to grupper bestående af henholdsvis unge piger og mødre samt deres giftemodne døtre mødtes i alt 12 gange (Primærmedisinsk verkstad, 2002). Ideen var, at deltagerne skulle kunne stille og besvare spørgsmål, som de ikke turde behandle derhjemme. Som hjælpere indgik en psykolog og en person med samme etniske baggrund som de deltagende kvinder. En spørgeskemaundersøgelse viste ved projektets slutning, at deltagerne var glade for de ting, som de havde lært i gruppen, særligt når det gjaldt forståelsen på tværs af generationer. At der etableres et højt niveau af tillid i sådanne dialoggrupper nævnes i anden sammenhæng som et betydningsfuldt redskab til at bryde tabuiseringen (Madsen og Uddin, 2004). En evaluering af den norske regerings handlingsplan mod tvangsægteskab understreger også, at mægling er en anvendelig og konstruktiv strategi (Fangen, 2002). De problemer, som kan opstå, når en ung kvinde bryder med sin familie, fx på baggrund af dårlig evne til at håndtere et stort mål af frihed, kan undgås. Et forskningsprojekt fra Holland peger også på en positiv betydning af mægling (Maris & Saharso, 2001). På trods af at studier af mægling i nogle lande evalueres positivt, er dette ikke altid tilfældet. Et studie fra Sverige understreger, at når fx socialarbejdere søger at placere sig i en mæglerrolle mellem den unge og dennes familie, kan dette have negativ betydning for forståelsen af den unges individuelle behov (Österberg, 2005). I Storbritannien ser vi en overordnet (om end ikke forskningsbaseret) skepsis overfor mægling, baseret på eksempler, hvor den unge er blevet dræbt i forbindelse med en mæglingssituation. Mægling anses således som yderst risikabel.

Multiaktørtilgang brugbar

Hvad angår etablerede indsatser for kvinder, som er ofre for æresrelateret vold, finder vi også nogle eksempler på evaluering. Særligt den norske evaluering af Selvhjælp for innvandrere og flyktingars (SEIF) arbejde med ofre for tvangsægteskab er informativ i denne forbindelse (Papendorft & Furulund, 2003) og understøttes af materiale fra andre lande. Dybtgående interview med et antal unge, som har haft kontakt med SEIF, understreger betydningen af, at nogle lytter og støtter de unge, og forstår deres problemer. Flere af dem nævner, at det var første gang, at de oplevede, at nogle tog dem alvorligt. Af yderligere positiv betydning nævner de unge bl.a. advokatbistand, hjælp af økonomisk art, og hjælp til at få en beskyttet identitet, hvis dette var nødvendigt – ifølge interviewpersonerne har denne hjælp været nødvendig for at kunne komme videre i livet. At den voldsramte mødes med forståelse, får praktisk hjælp og støtte, og i det hele taget får hjælp til at genvinde sit selvværd, nævnes som betydningsfuldt i såvel evaluerings-/forskningsrapporter og blandt de ressourcepersoner, som vi har talt med i forbindelse med indsamling af materiale til denne undersøgelse. Den eksisterende forskning anbefaler bl.a. derfor en multiaktørtilgang – altså, at flere forskellige instanser og fagpersoner arbejder sammen – fx når det gælder om at hjælpe ofre for tvangsægteskaber (Madsen, 2003).

Fokus på familierelationer

Samtidigt med at evalueringer af indsatsen viser behovet for en multiaktørtilgang til problematikken, understreger de også, at den måde, som disse aktører møder den unge og dennes familie på, har stor betydning. Særligt to studier fra Sverige anskueliggør dette (Eldén & Juttendal, 2005; Österberg, 2005). I lighed med andre studier understreger disse behovet for, at de personer, som møder de unge, gør dette på en måde, som tager deres problemer alvorligt som individer. Men samtidigt viser studierne skepsis over for inddragelsen af et familieperspektiv, hvor den unge kvinde ses som (kortvarigt) adskilt fra en familie, som hun ultimativt tilhører og skal tilbage til igen. Sidstnævnte perspektiv kan føre til, at kvinden ikke forstås som voldsudsat.

Individ og kollektiv

Evalueringerne understreger, at indsatser og metoder pt. fokuserer på 1) relationen mellem den unge og dennes familie og 2) forståelsen af den

unge som individ eller medlem af en større gruppe. Variationer i, hvor vægten i disse forståelser ligger, har afgørende betydning for, hvor man finder det betydningsfuldt at igangsætte en ”helingsproces”, og dermed i hvilket fremtidsscenario den unge placeres/lærer at placere sig selv. Er helingsprocessen familieorienteret, er det behandlingsmæssige fokus oftest mægling. Målet er, at dysfunktionelle familier kommer til at fungere igen, og det anses som risikabelt at tilskynde til brud, da dette kan efterlade den unge ensom, uden netværk og ude af stand til at håndtere individuel frihed. Familiebaserede forståelser af kulturelle normer og værdier kan ændres i processen. Kritikken af denne metode går, som beskrevet på 1) den risiko som mødet med (potentielle) volds-mænd/kvinder udsætter den unge for og 2) at den overordnede fokus på gruppen kan underkende den unges individuelle behov og erfaring af undertrykkelse og vold. Som alternativ kan skitseres den helingsstrategi, som er individ og empowerment-orienteret. Individet skal erkende sin situation og få styrke til at modstå undertrykkelse, også hvis dette indebærer et brud med familie og netværk. Det er som uafhængigt individ, at den enkelte kan gøre sig fri af magtstrukturer (herunder kulturelt definerede) og vælge sin egen fremtid. Som et modargument ville man kunne anføre, at tilgangen underkender, at individer, som i stor udstrækning er socialiseret til at forstå sig selv som en del af og i høj grad ansvarlige for en større social enhed, kan have svært ved at håndtere et stort mål af frihed og let kan komme til at føle sig ensomme – hvilket kan øge risikoen for, at de vender tilbage til den situation, hvor volden er opstået.

Evalueringerne giver ikke entydigt svar på, hvilken type af disse tilgange som giver de bedste resultater. Dette hænger nok sammen med, at de indsatser og metoder, som evalueres enten er kendetegnet ved den ene eller den anden tilgang – og altså ikke af en egentlig sammenligning.

Således understreger såvel evalueringer som analyse heraf som helhed, at der stilles store kompetencemæssige krav til de personer, som arbejder med potentielle og/eller reelle ofre for æresrelateret vold. Landestudiernes påvisning af, at denne del af indsatsen fortsat er mangelfuld – på trods af forsøg på kompetenceudvikling – er vigtig. Det ser ud til, at sagsbehandlere og andre ved for lidt om æresrelateret vold, og derfor er for dårlige til at opdage den. Behovet for at opkvalificere relevante faglige gruppers viden på området, for derved at forbedre indsatsen, nævnes af flere ressourcepersoner i denne undersøgelse, men det er et emne, som – på trods af sin relevans – ikke er evalueret.

DET VIDERE ARBEJDE MED ÆRESRELATERET VOLD

Indsatsen mod æresrelateret vold kan naturligt styrkes ved at bruge de indsats og metoder, som eksisterende evalueringer på tværs af de beskrevne lande understreger som virkningsfulde. Indsats og metoder kan også styrkes igennem øget fokus på de mangler eller usikkerhedsmomenter, som denne rapport også dokumenterer, bl.a. på baggrund af interview med ressourcepersoner. Således kan det bl.a. være vigtigt at få dokumenteret og analyseret, hvilken betydning forskellige faggruppers uddannelse og viden om æresrelateret vold har for behandlingen af de potentielle og reelle ofre. Ligeledes er det vigtigt at få dokumenteret problemets reelle omfang. Materialet i denne rapport viser, at individer med etnisk minoritetsbaggrund søger hjælp hos de sociale myndigheder eller andre med henvisning til æresrelateret vold i alle de undersøgte lande. Materialet giver os kun i ringe grad en (kvantitativ) funderet viden om, hvilke etniske minoritetsgrupper som er særligt udsatte, herunder hvilken relevans tidspunkt for indvandring, sociale forhold som segregering (at man fx lever adskilt fra majoritetsbefolkningen) og arbejdsløshed, og andre faktorer kan have for fænomenets opståen og dermed udformning af brugbare behandlingstilbud.

Fra flere sider eftersøges en yderligere præcisering af begrebet æresrelateret vold, som kan anvendes i det sociale arbejde. Hvor går grænsen mellem æresrelateret vold og fx hustruvold? Hvordan påviser, forhindrer og behandler man fx æresrelateret *psykiske* vold, det være sig isolation af et individ, mobning, trusler om fysisk vold og andet? Hvordan sanktioneres den type vold, som ikke udsætter offeret for fysisk overlast? Og hvorledes kan man i det praktiske arbejde afgrænse æresrelateret vold – herunder den psykiske vold - fra andre typer af vold, fx i arbejdet på kvindekrisecentre?

Fremtid i eller udenfor familien

Det indsamlede materiale giver et billede af, at den indsats og de metoder, som indebærer samarbejde mellem flere instanser og fagpersoner generelt vurderes positivt, og at den kan styrkes. Et spørgsmål, som rejses i den forbindelse, og som fortsat fremstår relativt ubesvaret, er hvor længe og hvordan den voldsramte skal følges og støttes ud i sit nye liv. Dette er et spørgsmål, som ikke blot er relevant af ressourcemæssige

årsager, men også ud fra de eksisterende indikationer af at manglende (eller for tidligt) ophørt støtte kan betyde, at den voldsramte vælger at vende tilbage til det miljø, som vedkommende flygtede fra. Hertil kommer, at studier fra fx kvindekrisecentre viser, at etniske minoritetskvinder ofte har dårlige netværk og er mere isolerede end tilsvarende voldsramte kvinder fra majoritetsbefolkningen. I den forbindelse er de erfaringer omkring og holdninger til mægling, som denne rapportens materiale videregiver af betydning og værd at undersøge nærmere: I hvilke situationer man skal forsøge at hele relationer inden for offerets familie, og i hvilke situationer er et egentligt brud med familien at foretrække? Kort sagt: opnår man de bedste og mest fremadrettede resultater ved at arbejde ud fra et individ eller gruppeorienteret perspektiv?

Mænd kan også blive ofre

Et emne, som det også kan være værd at fokusere på, er de kønslige aspekter, som gør sig gældende inden for æresrelateret vold. Materialet viser, at der for øjeblikket er meget fokus på kvinden som potentielt/reelt offer og manden som potentiel/reel voldsudøver. Hvad med de tilfælde, hvor der er tale om den omvendte relation – for ikke at sige kvinders vold mod kvinder og mænds vold mod mænd? Spørgsmålet må med i gennemtænkningen af den praktiske indsats mod æresrelateret vold, men er også interessant forskningsmæssigt. Også her mangler vi større nationale/tværnationale (kvantitative) beskrivelser af æresrelateret vold. Sådanne undersøgelser kunne fx afdække, hvor stor en procentdel af ofrene, som er mænd, og om en øget indsats over for denne gruppe er nødvendig. I det hele taget understreger denne rapport, at yderligere forskning i og evalueringer af indsatser og metoder mod æresrelateret vold er vigtig for, at det fremtidige arbejde kan forbedres.

Kulturens rolle

Slutteligt kan vi på baggrund af rapportens materiale spørge, om det i det hele taget er den rette strategi at arbejde med æresrelateret vold som overordnet fænomen, eller om – som vi ser det i de fleste sammenhænge – snarere skal arbejde med delelementer heraf? Giver fokuset på æresrelateret vold mulighed for en mere effektiv indsats og udarbejdelsen af bedre metoder, fordi vi kan arbejde ud fra den samme kerneproblematik? Eller giver det bedre mening fx at behandle tvangsægteskabet som et selvstændigt, afgrænset fænomen, både i det praktiske arbejde som i

forskningen – fordi æren blot er ét element ud af flere, som er afgørende for, hvorfor netop den specifikke type vold i det hele taget opstår? Hvilken rolle spiller kultur i det hele taget i de former for voldsudøvelse, som kategoriseres som kulturelt betingede – ikke mindst når man ser dette i sammenhæng med andre dele af udøverens og offerets livsvilkår? Også her har vi brug for mere viden.

APPENDIKS

INTERVIEWGUIDE

A: Interview i forbindelse med at finde studier og evalueringer om æresrelateret vold

- Findes der nogle studier om indsatser mod æresrelateret vold?
- Findes der nogle evalueringer af indsatser mod æresrelateret vold?
- Planlægges der studier eller evalueringer? Hvornår forventes disse at være klar?
- Hvad kommer disse studier/evalueringer i korthed til at indeholde? Bliver de gennemført af en forsker? Hvis ikke: Hvem gennemføres de da af?

B: Interview i forbindelse med – opfølgende – at besøge og kontakte institutioner i de udvalgte lande

For-interview (denne del af skemaet anvendes, når der telefonisk tages kontakt med en institution eller andet i det pågældende land – altså som optakt til egentligt studiebesøg).

- Arbejder det pågældende sted med æresrelateret vold?
- Hvordan arbejdes der med ofre for æresrelateret vold på stedet: psykologisk, juridisk, lægemæssigt, socialt?

- Er stedets arbejde med æresrelateret vold koncentreret omkring forebyggelse eller koncentrerer det sig om ofrene herfor?
- Er indsatsen mod æresrelateret vold kombineret med andre indsatser målrettet i forhold til etniske minoriteter? Hvilke?
- Arbejdes der sammen med andre instanser – fx politi, socialforvaltninger, skoler – på kommunalt eller statsligt niveau?
- Er institutionens indsats ifht. æresrelateret vold blevet evalueret eller på anden måde beskrevet videnskabeligt? Hvornår og af hvem [gerne med kontaktinfo]? Er det muligt at få en kopi af evalueringen/den videnskabelige beskrivelse?
- Kender interviewpersonen andre institutioner (eller andet), hvor der konkret arbejdes med æresrelateret vold? (der bedes om adresse og telefonnummer, evt. e-mail)
- Vides det, om disse institutioners indsats mod æresrelateret vold er blevet evalueret eller beskrevet videnskabeligt?

Hvis institutionen viser sig egnet til studiebesøg:

- Kan vi komme og besøge jer imellem [dato] og [dato]? Vil der være mulighed for observation af arbejdet på stedet? Vil der være mulighed for interview?
- Hvis besøg er muligt: hvem er leder/mulig kontaktperson for stedet [der bedes om kontaktinfo]?
- Hvis besøg ikke er muligt: hvordan kan der findes information om stedets arbejde?

Interview under studiebesøg

Baggrundsspørgsmål om interviewpersonen

- Har IP gennemgået kurser eller særlig uddannelse med henblik på arbejdet med æresrelateret vold?
- Hvordan arbejder interviewpersonen konkret med æresrelateret vold i projektet?

Baggrundsspørgsmål om stedet

- Hvilken type af organisation er der tale om?

- Hvor længe har organisationen arbejdet med æresrelateret vold?
- Hvordan arbejdes der med ofre for æresrelateret vold på stedet: psykologisk, juridisk, lægemæssigt, socialt?
- Er stedets arbejde med æresrelateret vold koncentreret omkring forebyggelse eller koncentrere det sig om ofrene herfor?
- Er indsatsen mod æresrelateret vold kombineret med andre indsatser målrettet i forhold til etniske minoriteter? Hvilke? Er indsatsen mod æresrelateret vold stedets hovedformål?
- Arbejdes der sammen med andre instanser – fx politi, socialforvaltninger, skoler – på kommunalt eller statsligt niveau?

Definition af æresrelateret vold

- Hvordan defineres æresrelateret vold det pågældende sted? Hvorledes kan man karakteriserer æresrelateret vold i forhold til andre former for vold?
- Hvordan forklares æresrelateret vold i forhold til andre former for vold? (kulturel, religiøs, socialt, psykologisk, juridisk, etc?).
- Hvorvidt definerer det pågældende sted æresrelateret vold som relateret til hhv. kultur (specifikt) eller til køn (universelt)?
- Hvordan opdages æresrelateret vold? Hvem formidler mistanke herom [fx skole eller personen selv]?
- Hvem udsættes for æresrelateret vold [køn, alder]? Hvorfor?
- Hvad kendetegner de familier, hvor æresrelateret vold opstår?

Professionelle system/socialt arbejde

- Hvilke målgrupper er arbejdet med æresrelateret vold rettet mod?
- Hvem tilbydes behandling? (offer, voldsudøver, familie)
- Hvilke former for bistand udøves: psykologisk, juridisk, sundheds-, socialt, økonomisk?
- Hvilke metoder (behandling) bruges i arbejdet med æresrelateret vold? (alment forebyggende, målrettet forebyggende, akutte indsatser, behandlende indsatser, beskyttet bolig)
- Hvorvidt arbejder man med æresrelateret vold ud fra individ eller gruppe-(familie) orienterede løsninger?
- Benytter ip mægling i konkrete sager med æresrelateret vold (familie, repræsentanter for etnisk gruppe, etc.)?

- Hvorvidt søger man globale løsninger (fx på arrangerede ægteskaber) gennem kontakt til myndigheder i oprindelseslandet?
- Hvorvidt er behandlingen isoleret, det vil sige henvendt udelukkende til personer af anden etnisk baggrund? (fx centre udelukkende for kvinder af anden etnisk baggrund)
- Hvilke idéer/ideologier ligger der bag arbejdet med æresrelateret vold? (fx Empowerment)
- Hvordan er interaktionen mellem socialarbejder og offer? (fx kultur-fokuseret interaktion/behandling)
- Hvilke initiativer mod æresrelateret vold har stedet erfaring med er særligt virkningsfulde?
- Er organisationens indsats ifht. æresrelateret vold blevet evalueret eller på anden måde beskrevet videnskabeligt? Hvornår og af hvem [gerne med kontaktinfo, hvis dette ikke allerede er opnået]? Er det muligt at få en kopi af evalueringen/den videnskabelige beskrivelse [hvis dette ikke allerede er opnået]?
- [Hvis ja] hvilke specifikke dimensioner af æresrelateret vold og indsatsen herimod er blevet studeret?
- [Hvis ja] har studierne beskrevet, hvilke initiativer mod æresrelateret vold, som er særligt virkningsfulde?
- Hvad er de væsentligste problemer med at arbejde med æresrelateret vold? [hvis der forefindes evaluering/videnskabeligt arbejde] hvordan er dette beskrevet?
- Kender svarpersonen andre videnskabelige beskrivelser/evalueringer af initiativer i forhold til æresrelateret vold?

Lovgivning

- Hvilken politisk bevågenhed har æresrelateret vold i medier og lovgivende institutioner?
- Hvilke lovgivende institutioner/afdelinger sorterer æresrelateret vold under?
- Er der udpeget særlige behov for ofre for æresrelateret vold, som der er planlagt særlig indsats overfor? Hvordan vurderes denne?
- Er der evt. administrative uklarheder, der hindrer arbejdet med æresrelateret vold? (fx spørgsmål om amter, kommuner, ansvar, etc.)
- Er arbejdet med æresrelateret vold et statsligt, et kommunalt eller et ngo-anliggende?

LITTERATUR

- Afshar, H. (1994): Muslim Women in West Yorkshire: Growing up with Real and Imaginary Values amidst Conflicting Views of Self and Society. I: Afshar, H. & Maynard, M. (red.): *The Dynamics of 'Race' and Gender: Some Feminist Interventions*. London: Taylor & Francis.
- Ahmedi, I. (2004): Den politiserade debatten om hedersmord. I: Larsson, S. & Englund, C.: *Debatten om hedersmord. Feminism eller rasism*. Stockholm: Scartvitts Förlag.
- Akpınar, A. (2003): The Honour/Shame Complex Revisited: Violence against Women in the Migration Context, I: *Women's Studies International Forum* 26 (5).
- Al-Baldawi, R. (2004): Long-term Measures to Combat Honour-Related Violence in Patriarchal Families. I: Shahrzad, M. & Abdo, N. (red.): *Violence in the Name of Honour*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- Ameline, N. & Perben, D. (2005): *Femme de l'Immigration*. Ministère de la Justice. Paris: Ministère de la Justice.
- Amnesty International – Section française (2006): *Les violences faites aux femmes en France, une affaire d'Etat*. Paris: Edition Autrement.
- Ankestyrelsen (2005): *Ikkevestlige børns længerevarende udlandsophold*. København: Ankestyrelsen

- An-na'im, A.A (2005): The Role of Community Discourse in Combating 'Crimes of Honour': Preliminary Assessment and Prospects. I: Welchmann, L. & Hossain, S.(red.): *'Honour'. Crimes, Paradigms and Violence against Women*. London: Zed Books.
- Anwar, M. (1998): The Family and Marriage in *Between Cultures, Continuity and Change in the Lives of Young Asians*. London: Routledge
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006): *Endringer i utlendingsloven – tiltak mot tvangsekteskap*. Pressmeddelande nr. 3, 2006-01-05. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet
- Arenas, Julio G & Singla, R. (1995): *Etniske minoritetsungdom i Danmark. Om deres psykososiale situation*. København: Dansk psykologisk Forlag.
- Arslan, Z. & Isselmuiden, J. (2001): *Eerwraak – en positie van Turkse vrouwen*. Deventer: STO.
- l'Association ELELE 1997 (1998): *Honneur et violence: Fatalité ou conjoncture pour les femmes turques?* Paris: Actes du colloque organisé à l'UNESCO.
- l'Association ELELE (2001): *Les jeunes issus de l'immigration turque: Etat de lieux et perspectives*. Paris: Migrations et Cultures de Turquie.
- l'Association ELELE (2004, 2005): *Rapport d'activité 2004 och 2005*. Paris: Migrations et Cultures de Turquie.
- Astbury, J. (2003): Whose Honour, Whose Shame? Gender-based Violence, Rights and Health. I: Bennett, L. & L. Manderson (red.): *Violence against Women in Asian Societies*. London: RoutledgeCurzon.
- Awla, R. (2005): Hedersmod och islam. I: Johansson, K.: *Hedersmord. Tusen år av hederskultur*. Lund: Historiska Media.
- Ayers, E. (1991): Legacy of Violence. I: *American Heritage* 42 (6).
- Barne- og familiedepartementet (1998): *Handlingsplan mot tvangsekteskap Q-0980/2*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Barne- og familiedepartementet (2002): *Fornytt innsats mot tvangsekteskap - våren 2002*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2005): *Pressmeddelande 05.07.05*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2006a): Ot.prp. nr. 50 (2003–2004) *Om lov om endringer i introduksjonsloven mv*. Oslo: Barne-og likestillingsdepartementet.

- Barne- og likestillingsdepartementet (2006b): *Fornytt innsats mot tvangsekteskap – våren 2002. Statusöversikt per 1.1. 2006*. Oslo: Barne-og likestillingsdepartementet.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2006c): *Pressemeldende Nr: 06034. 28.06.06*. Oslo: Barne-og likestillingsdepartementet.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2006d): Ot.prp.nr.100 (2005-2006) *Om lov om endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.)*. Oslo: Barne-og likestillingsdepartementet
- Barot, R., Bradley, H. & Fenton, S. (1999): *Ethnicity, Gender and Social Change*. London: Macmillan Press Ltd.
- Baker, N., Gregware, P. & Cassidy, M. (1999): Family Killing Fields. I: *Violence against Women*, 5 (2).
- Bakker, H. (2003): *Eerwraak in Nederland. Én quickscan van de stand van zaken*. Utrecht: TransAct.
- Bakker, H. (2005): *Eergerelateerd geweld in Nederland*. Een bronnenboek. Utrecht: TransAct.
- Ballard, C. (1978): Arranged Marriages in the British Context, *New Community*, 6, 3.
- Basit, T. (1996): Obviously I'll Have an Arranged Marriage?: Muslim Marriage in the British Context, i *Muslim Education Quarterly* 13 (2).
- Behrens, H. (2004): *Det nationale voldslaboratorium – et samarbejde om bekæmpelse af mænds vold mod kvinder*. LOKK: København.
- Bennett, L. & Manderson, L. (2003): Introduction: Inequality and technologies of Violence I: Bennett, L. & L. Manderson (red.): *Violence against Women in Asian Societies*. London: Routledge Curzon.
- Berg, T. & Sareen, M. (2001): *Det vanskelige møde*, www.vildelaereprocesser.dk.
- Bhopal, K. (1997): *Gender, "Race" and Patriarchy: A Study of South Asian Women*. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd.
- Bhopal, K. (1999): South Asian Women and Arranged Marriages in East London. I: Barot, Bradley & Fenton (red.): *Ethnicity, Gender and Social Change*. London: Macmillan Press.
- Bhopal, K. (2000): South Asian Women in East London. I: *The European Journal of Women's Studies* 7.

- Björktomta, S. (2005): *Unga kvinnor, frihet och beder – om socialt arbete och bedersrelaterat våld*. Sköndalsinstitutets rapportserie nr 37. Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Borchgrevink, T. (2004): Dishonourable Integration: Between Honour and Shame. I: *Amid Working Paper Series* 36.
- Bratby, L. (2001): Forced hands. I: *Police Review*, 26. January.
- Bredahl, A. (2004): *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og felleskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Ph.d-afhandling, Institut for Sociologi og Samfundsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Bredal, A. (2005): Tackling Forced Marriages in the Nordic Countries: Between Women's Rights and Immigration Control. I: Welchmann, L. & Hossain, S. (red.): *'Honour'. Crimes, Paradigms and Violence against Women*. London: Zed Books.
- Bruce M. (1991): Violence and Sociality in Human Evolution I: *Current Anthropology* 32 (4).
- Bugge, C. (2005): *Tid til at være ung – konflikter i etniske minoritetsfamilier. Erfaringer fra LOKKs ungerådgivning og rådgivning for fagfolk*. København: LOKK.
- Bureau de l'action sociale, culturelle et territoriale (2003): *L'œ contrat d'accueil et d'integration*. Paris: Direction de la population et des migrations. L'accueil des étrangers en France.
- Buskerud Røde Kors. (2006): *Veileder i møte med mennesker utsatt for tvangsekteskap. Hvordan kan hjelpeapparatet bistå personer utsatt for tvangsekteskap?* Buskerud: Røde Kors.
- Cense, M. & Pauli, T. (2006): *Preventie en opvang huiselijk en seksueel geweld allochtone vrouwen*. Update 2006. Utrecht: Pascal.
- Choudry, Salma. (1996): Pakistani Women's Experience of Domestic Violence in Great Britain. I: *Research Findings*, Home Office Research and Statistics Directorate 43.
- Clemmensen, M. & Theil Nielsen, R. (2005): *Det nationale voldsobservatorium – et samarbejde om bekæmpelse af mænds vold mod kvinder*. København: Kvinderådet.
- Connors, J. (2005): United Nations Approaches to 'Crimes of Honour'. I: Welchmann, L. & Hossain, S. (red.): *'Honour'. Crimes, Paradigms and Violence against Women*. London: Zed Books.

- Coomaraswamy, R. (2005): Violence against Women and 'Crimes of Honour', Preface. I: Welchmann, L. & Hossain, S. (red.): *Honour'. Crimes, Paradigms and Violence against Women*. London: Zed Books.
- Dahl, K. M. (2005): *Etniske minoriteter i tal*. Arbejdsrapport. København: Socialforskningsinstituttet.
- Departement de la Seine-Saint-Denis. Conseil Général (2005): *Document d'information pour l'Observatoire des violences envers les femmes. L'Actualité*. Paris: Service central de documentation.
- Edwards, S. & Welstead, M. (1999): Death before Familial Dishonour, *New Law Journal* 149.
- Eldén, Å. (1998): "The killing seemed to be necessary" I: Arab Cultural Affiliation as an Extenuating Circumstance in a Swedish verdict", *Nora* 2 (6).
- Eldén, Å. (2004): Life-and-Death Honour: Young Women's Violent Stories About Reputation, Virginity, and Honour in a Swedish Context. I: Mojab, S. & Abdo, N. (red.): *Violence in the Name of Honour*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- Eldén, Å. & Jutterdal, A. (2005): *Med våldutsatta unga kvinnor i fokus, en utvärdering av det skyddade boendet Krutons verksamhet*. Stockholm: Stockholms stad, Kruton.
- Engbertsen et al. (2002): *Migration, immigrants and policy in the Netherlands*, Report for the Continuous Reporting System on Migration (SOPEMI) of the Organisation of Economic Co-operation and Development (OECD), Rotterdam: Erasmus University.
- Ermers, R. (uppubliceret materiale): *Research questions to people from the Middle East and Near Asia, Starting points in honour matters*, r.ermers@hccnet.nl.
- Etiemble, A. (2005): *Marriage "arrangés", mariages "forcés": question de frontières?* Paris: FASILD.
- Etnisk Konsulentteam (uppubliceret materiale): Upubliceret statistik 1999-2005. København.
- Fangen, K. (2002): *Tvangsekteskap. En evaluering av mottiltakene. (Fafo-rapport 373)*. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Fédération des Tunisiens pour une Citoyenneté des deux Rives (2005): *L'indispensable pour les voyageurs et immigrants maghrébins*. Paris: IVIM.
- Fédération des Tunisiens pour une Citoyenneté des deux Rives (2006): *L'indispensable pour les voyageurs et immigrants maghrébins*. Paris: IVIM.

- Ferwerda, H.B. & Leiden, I. V. (2005): *Eerwraak of eengerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, Advies- en Onderzoeksgroep Beke (med engelsk summary).
- Foreign & Commonwealth Office (1999): *Forced Marriage: Your Rights Abroad*. London: Foreign & Commonwealth Office.
- Foreign & Commonwealth Office (2000): *Forced Marriage - The Overseas Dimension*. London: Foreign & Commonwealth Office.
- Foreign & Commonwealth Office (2002): *Dealing With Cases of Forced Marriage. Guidelines for the Police*. London: Foreign & Commonwealth Office.
- Foreign & Commonwealth Office (2004): *Young People & Vulnerable Adults Facing Forced Marriage. Practice Guidance for Social Workers*. London: Foreign & Commonwealth Office.
- Foreign & Commonwealth Office (2005a): *Forced Marriage – a Wrong, Not a Right*. London: Foreign & Commonwealth Office.
- Foreign & Commonwealth Office (2005b): *Dealing With Cases of Forced Marriage. Guidance for Police Officers*. London: Foreign & Commonwealth Office.
- Foreign & Commonwealth Office (2005c): *Dealing with Cases of Forced Marriage. Guidance for Education Professionals*. London: Foreign & Commonwealth Office.
- Foreign & Commonwealth Office (2006): *Forced Marriage – a Wrong, Not a Right*. London: Foreign & Commonwealth Office.
- Furrevik-Gomes, B.M. (2006): *Informasjonstelefon om tvangsekteskap. Årsrapport 2005*. Oslo: Avdeling for oppvekst i Oslo Røde Kors.
- Garrod, J. (2005): Forced Marriages, i *Sociological Review*, April 2005.
- Gezik, E. (2002): *Eer, identiteit en moord*. Utrecht: STO.
- Giles, W. & Hyndman, J. (2004): *Sites of Violence. Gender and Conflict Zones. Introduction*. Berkeley: University of California Press.
- Gill, A. (2003a): Faces of Honour, *The Domestic Abuse Quarterly*, Women's Aid, Bristol: Women's Aid Federation of England.
- Gill, A. (2003b): Loss of Face: Silence, Violence and Shame in South Asian Societies, *Refugee Journal*, May: 9-12.
- Gill, A. (2003c): Domestic Violence. I: *Community Care 27 February 2003, Issue 1465*.
- Gill, A. (2004): A Lethal Code of Honour. I: *Community Care 3*.

- Gill, A. (2006): Patriarchal Violence in the Name of 'Honour'. I: *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 1 (1).
- Gram, M. (2003): *Grounds to Play. Culture-specific Ideals in the Upbringing of Children in France, Germany and the Netherlands*, ph.d.- afhandling. Ålborg Universitet. Peter Lang Explorationen.
- Gullestad, M. (2002): *Det Norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haarder, B. (2003): *Giftes eller vente?* [www.inm.dk /Index/dokumenter.asp](http://www.inm.dk/Index/dokumenter.asp)
- Hagendoorn, L., Veenman, J. & Vollebergh, W. (2003): Introduction: Cultural Orientation and Socio-Economic Integration of Immigrants in the Netherlands. I: Hagendoorn, Veenman & Vollebergh (red.): *Integrating Immigrants in the Netherlands. Cultural versus Socio-Economic Integration*. Aldershot: England.
- Hayes, T. & Lee, M. (2005): The Southern Culture of Honor and Violent Attitudes, *Sociological Spectrum* 25.
- Herzfeld, M. (1980): Honour and Shame: Problems in the Comparative Analysis of Moral Systems, *Man*, 15 (2).
- Home Office (2000) : *A Choice by Right" – Report of the working group on forced marriages*.
- Husbanken (2005): *Erfaringsseminar innenfor arbeidet med kriseboliger 2005-12-02*. www.husbanken.no.
- Hylland Eriksen, T. (1998): *Små steder – store spørsmål*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Janssen et al.(2005a): *Eerste tussenrapportage Pilot Eer gerelateerd geweld*. Politie Haaglanden.
- Janssen et al.(2005b): *Tweede tussenrapportage eer gerelateerd geweld aan Minister Vreemdelingenzaken en Integratie Mw. Drs. R Verdonk, Ministerie van Justitie*. Politie Haaglanden.
- Janssen et al.(2006): *Pilot Eer gerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid. De eindrapportage*. Politie Haaglanden.
- Jensen, V. L. (2005): *LOKK's Årsstatistik*. VFC Socialt Udsatte og LOKK.
- Johansson, K. (2005): *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska Media.
- Kendra, A., Salish, O. & Shirkat, G. (2000): *Home Office Working Group – Information Gathering on Forced Marriages*. London: Interrights.

- Khaja, N. (2004): "Anbragte indvandrepiger får ar på sjælen". I: www.vildelaereprocesser.dk.
- Knudsen, A. (1989): *En ø i historien: Korsika*. København: Basilisk.
- Kressel, G.M. (1981): Soricide/Filiacide: Homicide for Family Honour. I: *Current Anthropology* 22 (2).
- Kvinnoforum (2003): *Honour Related Violence. European Resource Book and Good Practice*. Stockholm: Kvinnoforum.
- Kvinnoforum (2005a): *A Five Country Status Report on Honour Related Violence*. Stockholm: Kvinnoforum.
- Kvinnoforum (2005b): *Honour Related Violence. European Resource Book and Good Practice*. Stockholm: Kvinnoforum.
- Landsforbundet af Voksen- og Ungdomsundervisere (2003): *Utilpassede unge tosprogede piger*. København: HLFU-Heltidslærerforeningen i Ungdomsskolen.
- Larsen, M.N. (2004): *De små oprør: tanker og metoder i arbejdet med minoritetspiger*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Larsen, M.N. (2004): *De små oprør : tanker og metoder i arbejdet med minoritetspiger*. Aarhus Universitetsforlag.
- Larsson, S. & Englund, C. (2004): *Debatten om hedersmord. Feminism eller rasism*. Stockholm: Scartvitts Förlag.
- Leader-Elliott. (1997): Passion and Insurrection in the Law of Sexual Provocation I: Naffine, Ngaire & Rosemary Owens (red.): *Sexing the Subject of Law*. Adelaide: Sweet and Maxwell
- Limburg, J. (upubliceret materiale a): *Checklist Honour as a Motive*, upubliceret arbejdspapir, Utrecht.
- Limburg, J. (upubliceret materiale b): *Operational Tactical Options. Honour Related Violence*. Utrecht: Politie Utrecht. Conferencepaper.
- Madsen, D. (2000): Godt gift - Arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber I: *Land – nye roller*. København: Ligestillingsafdelingen.
- Madsen, D. (2002): *Kan tvang være en æressag? Idékatalog til en dansk indsats mod tvangsægteskaber*. København: Videnscenter for ligestilling.
- Madsen, D. (2003): *Tvangsægteskaber i en europæisk kontekst. Rapport om 'best practices' i England, Norge og Tyskland*. Roskilde: Center for ligestillingsforskning ved Roskilde Universitetscenter.
- Madsen, D. (2005): *Fanget mellem lov og liv. Rapport om voldsramte minoritetskvinder i Norden*. Roskilde: Center for ligestillingsforskning ved Roskilde Universitetscenter.

- Madsen, K. S. & Uddin, K. M. (2004): *Løft sløret for seksuelle overgreb, Pilot-projekt – Rapport*. København: Center for Voldtægtsofre.
- Maris, C. & Saharso, S. (2001): Honour Killing: A Reflection on Gender, Culture and Violence. *Netherland's Journal of Social Sciences* 37 (1).
- Menski, W. (1999): South Asian Women in Britain, Family Integrity and the Primary Purpose Rule. I: Barot, R., Bradley H. and Fenton, S. (red.), *Ethnicity, Gender and Social Change*. London: Macmillan Press Ltd.
- Metropolitan Police. (2001): *Domestic Violence Strategy Document*. London: Metropolitan Police.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (2004): *The Netherlands Ten Years after Beijing*. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Ministerie van Justitie (2002): *Privé geweld, publieke zaak*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie, Programmabureau Eergerelateerd Geweld (2006): *Startnotatie eergerelateerd geweld*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Programmabureau Eergerelateerd.
- Mogensen, B. & Nielsen, S.L. (2000): *Solidaritet eller klientgørelse? – en undersøgelse af Dannerhusets ideologi og struktur*. København: Forlaget Sociologi.
- Mojab, S. (2004): The particularity of 'Honour' and the Universality of 'Killing': From Early warning Signs to Feminist Pedagogy. I: Mojab, S. & Abdo, N. (red.): *Violence in the Name of Honour*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- Mojab, S. & Abdo, N. (2004): *Violence in the Name of Honour*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- Mulinari, D. (2004): Hun dog för att hon ville bli svensk. I: Larsson, S. & Englund, C.: *Debatten om hedersmord. Feminism eller rasism*. Stockholm: Scartvitts Förlag.
- Mullick, Y. & Baker, M. (1998): Arranged Marriage and Own Choice Marriage: A Rationale for Both Types. I: *Clinical Psychology Forum* (118) Aug 1998.
- Mørk, Y. (1998): *Bindestregsdanskere*. København: Forlaget Sociologi.
- Nauta, A. & Werdmöller, H. (2002): Discussie: onderzoek naar kenmerken van eerwraak. I: *Tijdschrift voor criminology* 4.
- Newham Asian Women's Project & Roehampton University (2005): *Joint response to Consultation Paper on Forced Marriage in the UK*. London: Roehampton University.

- Nielsen, Farwha. (2006): *Familieproblemer blandt de etniske minoriteter*, www.vicir.dk.
- Nielsen, S.L. (2005a): *Projekt ikke-dansktalende kvinder på krisecenter – en evaluering og erfaringsopsamling*. København: VFC Socialt Udsatte og Dannerhuset.
- Nielsen, S. L. (2005b): *Uddannelsesbehovet på krisecentre*. København: VFC Socialt Udsatte og LOKK.
- Nielsen, S. L. (2005c): *Etniske minoritetskvinder på krisecenter – et metodehæfte*. København: VFC Socialt Udsatte og LOKK.
- Niras Konsulenterne (2005): *Undersøgelse af længerevarende udlandsophold blandt børn med ikke-vestlig baggrund*. København: Niras Konsulenterne.
- Newham Asian Womens's Project og Roehampton Univeristy (2005): *Joint Response to Consultation Paper on Forced Marriage in the U.K.*
- Olofsson, I. (2005): *Att bygga vägen när man går den. Utvärdering av det första projektåret med projekt Skyddsboende, för flickor/ unga kvinnor utsatta för bedersrelaterat hot, våld eller förtryck*. Magisteruppsats. Göteborg: Göteborgs universitet, Förvaltningshögskolan.
- Oslo Krisesenter (2003): *Bokollektivet. Projektrapport for Bokollektivet, et botilbud for unge minoritetskvinner utsatt for tvangsekteskap eller vold i ekteskapet*. Oslo Krisesenter 2000-2002.
- Papendorf, K. & Furulund, M. (2003): *På flukt fra tvangsekteskap – hvordan har det gått med de unge?. I: Veien videre 2003*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Oslo Universitet.
- Pearl, D. (1987): South Asian Immigrant Communities and English Family Law: 1971-1987, *New Community*, XIV.
- Phillips, A. (2003): When Culture Means Gender: Issues of Cultural Defence in the English Courts, *Modern Law Review*, 66(4).
- Phillips, A. & Dustin, M. (2004): UK Initiatives on Forced Marriage: Regulation, Dialogue and Exit. I: *Political Studies*, 52.
- Pitt-Rivers, J. (1966): Honour and Social Status I: Peristiany, J.G. (red.): *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Pope, N. (2004): Honour Killings: Instruments of Patriarchal Control. I: Mojab, S. & Abdo, N. (red.): *Violence in the Name of Honour*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
- Poulter, S. (1987): Ethnic Minority Customs, English Law and Human Rights, *International and Comparative Law Quarterly*, 36 (3).

- Primærmedisinsk verksted (2002): *Forebyggende arbeid mot tvangsekteskap 2002*. Oslo: Primærmedisinsk verksted.
- Regeringen i Danmark (2002): *Handlingsplan til bekæmpelse af vold mod kvinder*. København: Regeringen i Danmark.
- Regeringen (2003): *Handlingsplan for regeringens indsats i perioden 2003-2005 mod tvangsægteskaber, tvangslignende ægteskaber og arrangerede ægteskaber*. København: Regeringen i Danmark.
- Regeringen (2005): *Handlingsplan til bekæmpelse af mænds vold mod kvinder og børn i familien 2005-2008*. København: Regeringen i Danmark.
- Rytter, M. (2003): *Lige gift. En antropologisk undersøgelse af arrangerede ægteskaber blandt pakistanere i Danmark*. Kandidatspeciale, København: Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Samad, Y. & Eade, J. (2002): *Community Conceptions of Forced Marriage*. I: Foreign & Commonwealth Office, Community Liaison Unit.
- Sandmo, E. (2005): *Hvorfor ikke? I: Johansson, K.: Hedersmord. Tusen år av bederskulturer*. Lund: Historiska Media.
- Sareen, M. (2003): *Når kærlighed bliver tvang: Generationskonflikter og tvangsægteskaber i Danmark*. København: People's Press.
- Sareen, M. (2005): *Parforhold som familieanliggende. Afrapportering af foredragsrække*. København: Lokk.
- Schlegel, A. (1990): Status, Property, and the Value of Virginity. I: *American Ethnologist* 18 (4): 719-34.
- Schmidt, G. & Jakobsen, V. (2004): *Pardannelse blandt etniske minoriteter i Danmark*. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 04:09.
- Schneider, J. (1971): Of Vigilance and Virgins: Honor, Shame and Access to Resources in Mediterranean Societies. I: *Ethnology* 10 (1).
- SEIF (2004): *Veien videre 2004 Oppfølging av de unge på flykt*. www.seif.no.
- SEIF (2005): *"Mellom barken og Veden". En vidareføring av arbeidet blant ungdom. Rapport over arbeidet i 2004*. www.seif.no.
- SEIF (2006): *Mellom barken og Veden. En vidareføring av arbeidet blant ungdom. Rapport over arbeidet i 2005*. www.seif.no.
- Sen, P. (2005): 'Crimes of Honour', Value and Meaning. I: Welchmann, L. & Hossain, S. (red.): *'Honour'. Crimes, Paradigms and Violence against Women*. London: Zed Books.
- Sev'er, A. & Yurdakul, G. (2001): Culture and Honor, Culture of Change. A Feminist Analysis of Honor Killings in Rural Turkey. I: *Violence against Women* 7 (9).

- Siddiqui, H. (1999): Forced Marriages: The Duty of Social Services, *Community Care*, 8-14 July.
- Siddiqui, H. (2000): The Ties that Bind, I: *Index On Censorship* 1: 50-53.
- Siddiqui, H. (2005): There Is No Honour in Domestic Violence, Only Shame. Women's struggles against 'Honour' Crimes in the UK . I: Welchmann, L. & Hossain, S. (red.): *'Honour'. Crimes, Paradigms and Violence against Women*. London: Zed Books.
- Singer, S. P. (2001): When is an Arranged Marriage a Forced Marriage?. I: *International Family Law*, April 2001.
- Singla, R. (2000): 'Den dobbelte udfordring'- Unge etniske minoritetskvinders problemer og løsningsstrategier, i *Nyt land – nye roller*. København: Ligestillingsafdelingen.
- Singla, R. (2006): *At finde den eneste ene – hvordan etniske minoritetsunge i Danmark danner par. Konflikt og intervention*. København: Akademia.dk.
- Skytte, M. (1997): *Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Smeenk, W. & Malsch, M. (2005): Introduction. I: Smeenk, Wi & Marjike Malsch (red.): *Family Violence and Police response. Learning from Research, Policy and Practice in European Countries*. Hampshire: Ashgate.
- Socialstyrelsen, Länsstyrelserna (2005): *Länsstyrelsernas insatser mot bedersrelaterat våld. Delrapport 2003-2004*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen, Länsstyrelserna (2006): *Uppföljning av medel för insatser mot bedersrelaterat våld. Delrapport avseende medel till länsstyrelserna 2004-2005*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Southall Black Sisters (2001): *Forced Marriage - an Abuse of Human Rights. One Year After 'A Choice by Right'*. London: Southall Black Sisters.
- Spierenburg, P. (1998): Masculinity, Violence, and Honor: An Introduction. I: Spierenburg, Pieter (red.): *Men and Violence. Gender, Honor, and Rituals in Modern Europe and America*. Columbus: Ohio State University Press.
- Statistiska centralbyrån (2004): *Efterkrigstidens in- och utvandring (Demografiska rapporter 2004:5)*. Stockholm, Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Statistisk sentralbyrå Norge (2006): www.ssb.no.

- Statistisk sentralbyrå Norge Lie, B. (2004): *Ekteskapsmånstre i det flerkulturelle Norge. (Rapport 2004/1)*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå Norge Lien, S & Nørgaard, E. (2006): *Rapportering fra krisesentrene 2005*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Stockholms stad, Kruton: Skyddat boende & Stöd- och rådgivningscenter (2005): *"Jag behövde skyddas från min familj". En dokumentation om Stockholms stads Skyddade boende & Stöd- och rådgivningscenter.*
- Stewart, F.H. (1994): *Honour*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Symington, A. (2001): "Dual Citizenship and Forced Marriages". I: *Dalhousie Journal of Legal Studies*, vol. 10.
- Thiara, R (2003): South Asian Women and Collective Action in Britain. I: Andall, J. (red.): *Gender and Ethnicity in Contemporary Europe*. Oxford: Berg.
- Torre, Van der E. J. & Schaap, L. (2005): *Ernstig eerverlateerd geweld: Een den Haag*, Den Haag: COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement.
- Torry, W. (2001): Social Change, Crime and Culture: The Defence of Provocation. I: *Crime, Law & Social Change* 36.
- TransAct (upubliceret materiale): Arbejdsrapport uden titel.
- Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark (2004): *Udlændinge- og integrationspolitikken i Danmark og udvalgte lande*. København: Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark.
- Udlændingestyrelsen (1997): *Rapport vedrørende opfølgning på kvindeudvalgets delbetænkning 1 (udenlandske voldsramte kvinder)*. København: Udlændingestyrelsen.
- Utlendningsdirektoratet, avdelning för facklig strategi och koordinering (2005): *UDIs kompetensteam mot tvangsekteskap – halvårsrapport 2005*. Oslo: Utlendningsdirektoratet.
- Utlendningsdirektoratet, avdelning för facklig strategi och koordinering (2006): *Rapport UDIs kompetensteam mot tvangsekteskap – 2006*. Oslo: Utlendningsdirektoratet.
- Valset, K. (2006): *Evaluering av hjelpetelefontilbudet til barn og unge i akutte kriser*. Oslo: NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Van Eck, C. (2003): *Purified by Blood. Honour Killings amongst Turks in the Netherlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Vandello, J. & Cohen, D. (2003): Male Honor and Female Fidelity: Implicit Cultural Scripts That perpetuate Domestic Violence. I: *Journal of Personality and Social Psychology* 84 (5).
- Weldon, S. L. (2002): *Violence against Women*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Welchmann, L. & Hossain, S. (2005): Introduction: 'Honour', Rights and Wrongs. I: Welchmann, L. & Hossain, S. (red.): *'Honour'. Crimes, Paradigms and Violence against Women*. London: Zed Books.
- West Yorkshire Police. (upubliceret materiale): *Forced Marriage Stats, 1 January 2005 to 31 December 2005*, West Yorkshire Police.
- West Yorkshire Police. (upubliceret materiale): *Forced Marriage Stats, 1 July 2005 to 30 June 2006*, West Yorkshire Police.
- Wikan, U. (1984): Shame and Honour: A Contestable Pair, *Man* 19 (4).
- Wikan, U. (2002): *Generous Betrayal: Politics of Culture in the New Europe*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wikan, U. (2005): *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- Youssef, N. (1973): Cultural Ideals, Feminine Behaviour and Family Control. I: *Comparative Studies in Society and History* 15.
- Österberg, M. (2005): *Jag är min egen person. Utvärdering av Kvinnors Nätverks tjejpjorjekt 2001-2004*. Stockholm: Arvsfondsdelegationen.

Websider:

- www.aktivioslo.no (resurssenter for pakistanske barn)
- www.erfaringsdatabasen.dk/erfaringsdb/pages
- www.homeoffice.gov.uk/about-us/news/forced-marriage-statement
- www.soas.ac.uk/honourcrimes
- www.incompatiblemarriages.co.uk
- www.ind.nl/en/inbedrijf/actueel/nieuweregelsgezinsherenigingengezinsvorming.asp "New rules with regard to family reunion and family formation"
- www.ind.nl/en/inbedrijf/actueel/nieuweregels.asp
- www.ishg.no
- www.inthus.no
- www.justitie.nl/english/press/press-releases/180903justice_budget_2004 "Justice budget 2004: Stricter rules for integration", 16.9.03.
- www.kvinderaadet.dk/Kvindekultursamarbejde/midt_kultur_evaluering
- www.mirasenteret.no

www.odin.dep.no/bld/norsk/tema/voldogovergrep/tvangsekteskap/bn.html
www.police.homeoffice.gov.uk/training-and-career-development
www.press.homeoffice.gov.uk/press-releases
www.somnor.no/himmilo/
www.utrop.no

SFI-UDGIVELSER SIDEN 2005

- 05:01 Dahl, K.M. & Jakobsen, V.: *Køn, etnicitet og barrierer for integration. Fokus på uddannelse, arbejde og foreningsliv*. 2005. 112 s. ISBN 87-7487-774-7. Kr. 90,00.
- 05:02 Geerdsen, L.P., Koch-Nielsen, I., Vinther, H., Christensen, I. & Christensen, V.T.: *Ud af hjemløshed? Om livet efter ophold på en institution for hjemløse*. 2005. 207 s. ISBN 87-7487-776-3. Kr. 198,00.
- 05:03 Jørgensen, M.S., Larsen, M. & Rosenstock, M.: *Et længere arbejdsliv. Tilbagetrækningsordninger og arbejdspladsens muligheder*. 2005. 64 s. ISBN 87-7487-777-1. Kr. 50,00.
- 05:04 Graversen, B.K. & Tinggaard K.: *Loft over ydelser. Evaluering af loftet over ydelser til kontanthjælpsmodtagere*. 2005. 128 s. ISBN 87-7487-779-8. Kr. 110,00.
- 05:05 Christensen, E. & Sloth, D.A.: *Børn med anden etnisk baggrund ved skolestart. Fra tredje dataindsamling i forløbsundersøgelsen af børn med anden etnisk baggrund end dansk*. 2005. 105 s. ISBN 87-7487-782-8. Kr. 98,00.
- 05:06 Rasmussen, L.K., Espersen, L.D., Sørensen, M.L. & Thomsen, S.A.: *Ungdomssanktionen i kvalitativ belysning. Ti unge og ni institutioner*. 2005. 106 s. ISBN 87-7487-783-6. Kr. 90,00.

- 05:07 Nielsen, A.M., Fink-Jensen, K. & Ringsmose, C.: *Skolen og den sociale arv*. 2005. 147 s. ISBN 87-7487-784-4. Kr. 145,00.
- 05:08 Jensen, B.: *Kan daginstitutioner gøre en forskel? En undersøgelse af daginstitutioner og social arv*. 2005. 163 s. ISBN 87-7487-785-2. Kr. 165,00.
- 05:09 Jensen, U.H. & Jensen, T.P.: *Unge uden uddannelse. Hvem er de, og hvad kan der gøres for at få dem i gang?* 2005. 143 s. ISBN 87-7487-787-9. Kr. 150,00.
- 05:10 Ploug, N.: *Social arv. Sammenfatning 2005*. 2005. 53 s. ISBN 87-7487-789-5. Kr. 50,00.
- 05:11 Bengtsson, S.: *Princip og virkelighed. Om sektoransvar i handicappolitikken*. 2005. 206 s. ISBN 87-7487-786-0. Kr. 198,00.
- 05:12 Damgaard, B., Hohnen, P. & Madsen, M.B.: *Fokus på job? En analyse af kontaktførelsessamtaler i AF, kommuner og hos andre aktører*. 2005. 107 s. ISBN 87-7487-789-5. Kr. 100,00.
- 05:13 Rosenstock, M., Jensen, S., Holt, H., Weatherall, C.D. & Jørgensen, M.S.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2005*. 2005. 168 s. ISBN 87-7487-791-7. Kr. 195,00.
- 05:14 Rosenstock, M.: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2005 - Sammenfatning*. 2005. 30 s. ISBN 87-7487-792-5. Kr. 25,00.
- 05:15 Christoffersen, M.N., Hestbæk, A.D., Lindemann, A. & Nielsen, V.L.: *Nye regler for udsatte børn og unge. Ændringerne i Serviceloven 2001, delrapport I*. 2005. 261 s. ISBN 87-7487-794-1. Kr. 250,00.
- 05:16 Hestbæk, A.D., Lindemann, A., Christensen, E., Rebién, C. & Christensen, M.: *Kommuner i udvikling på børneområdet. Ændringerne i Serviceloven 2001, delrapport II*. 2005. 136 s. ISBN 87-7487-796-8. Kr. 130,00.
- 05:17 Fabricius, N., Tilia, G., Ramsbøl, H., & Villadsen, K.: *Fra hjemløshed til fast bolig. Samarbejde og metoder i arbejdet med hjemløse*. 2005. 248 s. ISBN 87-7487-797-6. Kr. 225,00.
- 05:18 Bonke, J. (red.), Borgeraas, E., Døving, R., Hjort, T., Hohnen, P., Montesino, N., Rysst, M. & Salonen, T.: *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. 2005. 373 s. ISBN 87-7487-798-4. Kr. 298,00.
- 05:19 Olsen, B.M.: *Mænd, orlov og arbejdspladskultur. Fire danske virksomheder*. 2005. 125 s. ISBN 87-7487-801-8. Kr. 125,00.

- 05:20 Koch-Nielsen, I., Henriksen, L.S., Fridberg, T. & Rosdahl, D.: *Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark*. 2005. 163 s. ISBN 87-7487-799-2. Kr. 158,00.
- 05:21 Jespersen, C. & Sivertsen, M.B.: *Unge sociale problemer. En forskningsoversigt*. 180 s. Netpublikation. Den kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:01 Egelund, T.: *Sammenbrud i anbringelser*. 2006. 79 s. ISBN 87-7487-802-6. Kr. 65,00
- 06:02 Holt, H., Geerdsen, L.P., Christensen, G., Klitgaard, C. & Lind, M.L.: *Det kønsopdelte arbejdsmarked. En kvantitativ og kvalitativ betyning*. 2006. 250 s., ISBN 87-7487-804-2. Kr. 228,00.
- 06:03 Rosdahl, A.: *Kommunale aktiveringsprojekter med produktion*. 2006. 51 s. ISBN 87-7487-805-0. Kr. 50,00.
- 06:04 Christensen, E.: *Opvækst med særlig risiko. Indkredsning af børn med behov for en tidlig forebyggende indsats*. 2006. 92 s. ISBN 87-7487-806-9. Kr. 85,00.
- 06:05 Jørgensen, M.S., Holt, H., Hohnen, P. & Schimmel, G.: *Job på særlige vilkår. Overblik over viden på området*. 2006. 83 s. ISBN 87-7487-807-7. Kr. 75,00.
- 06:06 Rasmussen, M.: *Kontanthjælpsmodtageres gæld. Eftergivelse af offentlig gæld*. 2006. 68 s. ISBN 87-7487-808-5. Kr. 55,00.
- 06:07 Møller, S.S. & Rosdahl, A.: *Indvandrere i job. Marginalisering og beskæftigelse blandt ikke-vestlige indvandrere og efterkommere*. 2006. 171 s. ISBN 87-7487-809-3. Kr. 160,00.
- 06:08 Bengtsson, S. & Kristensen, L.K.: *Sørforsørgens udlægning*. 2006. 96 s. ISBN 87-7487-810-7. Kr. 100,00.
- 06:09 Larsen, M.: *Fastholdelse og rekruttering af ældre. Arbejdspladsers indsats*. 2006. 101 s. ISBN 87-7487-813-1. Kr. 100,00.
- 06:10 Hestbæk, A.-D., Lindemann, A., Nielsen, V.L. & Christoffersen, M.N.: *Nye regler – ny praksis. Ændringerne i servicelovens børneregler 2001. Afslutningsrapport*. 2006. 265 s. ISBN 87-91247-80-2. Rapporten er udgivet af Styrelsen for Social Service. Den kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:11 Olsen, H.: *Guide til gode spørgeskemaer. En manual*. 2006. 100 s. ISBN 87-7487-812-3. Kr. 100,00.
- 06:12 Bonke, J.: *Ludomani i Danmark. Udbredelsen af pengespil og problemspillere*. 2006. 79 s. ISBN 87-7487-811-5. Kr. 85,00.

- 06:13 Müller, M.M.: Arbejdsmiljø og indvandrere. Erfaringer i forhold til rekruttering og fastholdelse. 2006. 92 s. ISBN 87-7487-816-6. Kr. 90,00.
- 06:14 Hansen, H.: Time Series of APW-Calculations - Module for Great Britain 1991-2004. 2006. 83 s. ISBN 87-7487-815-8. Netpublikation. Den kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:15 Clausen, J., Heinesen, E. og Hussain, M:A.: *De nye kommuners rammevilkår for beskæftigelsesindsatsen*. 2006. 106 s. ISBN 87-7487-824-7. Den kan downloades på www.sfi.dk
- 06:16 Christensen, G. og Christensen, S.: *Etniske minoriteter, frivilligt socialt arbejde og integration. Afdækning af muligheder og perspektiver*. 2006. 220 s. ISBN 87-7487-817-4. Den kan downloades på www.sfi.dk
- 06:17 Schimmel, G.: *LO-dokumentation nr. 2/2006. Barrierer for kvinder i fagligt arbejde. En kvalitativ undersøgelse af årsagerne til kvinders lavere repræsentation i LO-fagbevægelsen*. 2006. 120 s. ISBN-10: 87-7735-770-1, ISBN-13: 978-87-7735-770-1. Rapporten er udgivet af Landsorganisationen i Danmark. Den kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:18 Boje, T.P.: *Frivillighed og nonprofit i Danmark. Omfang, organisation, økonomi og beskæftigelse*. 2006. 275 s. ISBN 87-7487-821-2. Kr. 250,00.
- 06:19 Boje, T.P., Fridberg, T. og Ibsen, B. (redaktion): *Den frivillige sektor i Danmark. Omfang og betydning*. 2006. 172 s. ISBN 87-7487-822-0. Kr. 160,00.
- 06:20 Geerdsen, P.P., og Geerdsen, L.: *Fra aktivering til beskæftigelse. En gennemgang af aktiveringsindsatsen i det danske dagpengesystem*. 2006. 72 s. ISBN 87-7487-818-2. Kr. 70,00
- 06:22 Christensen, V.T.: *Uhørt? Betydningen af nedsat hørelse for arbejdsmarkedstilknytning og arbejdsliv*. 2006. 254 s. ISBN 87-7487-823-9. Kr. 248,00.
- 06:23 Jensen, T.G., Schmidt, G., Jareno, K.N. & Roselius, M.: *Indsatser mod arelrelateret vold*. 2006. 185 s. ISBN: 87-7487-825-5. Netpublikation. Den kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:24 Müller, M.M., Høgelund, J. & Geerdsen, P.P.: *Handicap & beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2005*. 2006. 128 s. ISBN 87-7487-826-3. Kr. 110,00.

- 06:25 Christensen, E. & Andersen, K.V.: *Livsvilkår for børn med familie på danske asylcentre*. 2006. 120 s. ISBN: 87-7487-827-1. Rapporten kan downloades på www.sfi.dk.
- 06:27 Bengtsson, S. & Nemli, A.: *Oplevelsen af MST. Forældres, unges og terapeuters erfaringer med Multisystemisk Terapi*. 2006. 136 s. ISBN: 87-7487-830-1. Kr. 140,00.
- 06:28 Stigaard, M.V., Sørensen, M.F., Winter, S.C., Friisberg, N. & Henriksen, A.C.: *Kommunernes beskæftigelsesindsats*. 2006. 113 s. ISBN 87-7487-832-8. Kr. 90,00.
- 06:29 Madsen, M.B., Mortensøn, M.D. & Rosdahl, A.: *Arbejdsmarkedsparat eller ej? En kvalitativ undersøgelse af visitationen af kontanthjælpsmodtagere i ti kommuner*. 2006. 109 s. ISBN 87-7487-833-6. Kr. 100,00.
- 06:30 Rosdahl, A. & Petersen, K.N.: *Modtagere af kontanthjælp. En litteraturoversigt om kontanthjælpsmodtagere og den offentlige indsats for at hjælpe dem*. 2006. 87 s. ISBN 87-7487-834-4. Kr. 65,00.

INDSATSER MOD ÆRESRELATERET VOLD

EN UNDERSØGELSE AF INDSATSEN I SEKS EUROPÆISKE LANDE

I Danmark, Sverige og i en række andre europæiske lande har der de senere år været eksempler på såkaldt æresrelateret vold, når unge med etnisk minoritets baggrund er kommet i konflikt med familiernes æresbegreber. Rapporten beskriver de indsatser og metoder, som anvendes mod den type vold i seks vesteuropæiske lande: Sverige, Danmark, Holland, Norge, Storbritannien og Frankrig. Rapporten bruger to typer kilder, dels eksisterende forskningsrapporter og evalueringer, dels interview med ressourcepersoner i landene. Det har vist sig, at det er begrænset, hvad der findes af forskning og evaluering på området. Området savner evaluering af allerede eksisterende initiativer og målrettet formidling af resultaterne.